

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**Jacobi Sadoleti Card. Et Episcopi Carpentoractensis Viri
Disertissimi, Opera quæ exstant omnia**

Sadoleto, Jacopo

[Francofurti], 1607

Jacobi Sadoleti Episcopi Carpentoractis in Pauli Epistolam ad Romanos
commentariorum Liber Primvs.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-69244](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-69244)

veritas est ad gentes, tum etiam propter rationem imper-
 rit, quo Deus populum Romanum praeter ceteris gentibus
 illustrasset. Quas controuersias Apostolus Paulus hac E-
 pistola dicere conatur, & neutros eorum sua iustitia
 meruisse ostendit, sed utrosque grauius peccas-
 se. Iudeos quidem, quod per prauaricationem legis
 Deum non honorassent: Gentes vero, quod cognitum de-
 creatione creatorem non ut Deum coluissent, sed eius
 gloriam in manu facta mutassent simulacra, & serui-
 lerant creationi creatore praetermissio: Verum utrosque à
 Deo veniam consecutos, aequales & pares esse demon-
 strat. Quare eos ad pacem & concordiam & unitatem
 in Ecclesia tuendam hortatur.

*Mementi huic sui Commentarii in Epistolam Pauli ad Rom.
 I. c. habilem Epistolam lib. III. Epist. 5. & 6. lib. IV. Epist. 9. lib.
 V. Epist. 7. & 8. lib. I. X. Epist. 9. & 10. lib. XIII. Epist. 2.*

JACOBI SADOLETI EPISCOPI CAR-
penoratis in Pauli Epistolam ad Romanos com-
mentariorum

LIBER PRIMVS.

EPI mihi cogitanti de Christianae fidei primordiis,
 & ipso ortu religionis nostrae, quae à cruce, & morte,
 & ab eis denique initijs profecta, quae maxime con-
 traria, plurimumque repugnantia humanis studijs, &
 opinionibus sunt, in eam nihilominus creuit amplitudinem, ut
 cunctum ferme terrarum orbem quodam tempore ad cultum sui,
 venerationemque conuerterit: cum vis ipsa caelestis numinis & bo-
 nitatis praepotentis Dei veritas: ut ante oculos, quae hoc maxime mi-
 rabili, imprimisque insolito genere se ostendendi patere voluit:
 tum vero duas reperio virtutes, humilitatem animi videlicet, al-
 teramque Charitatem, quarum neutrius vim cognouit antiqui-
 tas, huius praeclari operis & institutrices initio fuisse, & ad hoc tē-
 pus esse conseruatrices. Atque harum quidem, quas dicimus virtutum,
 & quibus laudem, ac decus & constituta, & aucte Christianae religio-
 nis ascribimus, hoc & ignorata apud veteres, & nobis, qui ad ve-
 ritatem Dei cognitionem accessimus, facili, & prompta fuit indaga-
 re, quod illi ea, quae gerebant, quaeque meditabantur, omnia ad

opes sibi comparandas, ad cupiditatem, ad dignitatem, ad potestatem suam reuocabant, studiumque omne suum in eis cogitationibus ponebant, per quas & valere opibus prae caeteris, & excellere industria prudentiaque existimarentur. Nos vero Doctoris nostri CHRIS T I exemplo, monitisque edocti, in humilitate animi magnitudinem nostram, & in procuratore aliorum utilitatis posthabita nostra omnem spem adipiscende felicitatis posuimus. Ac nequis sacrarum imperitus rerum fortiter, qui stent ista simul, possintque in vnum coherere, magnitudine humilitate videlicet, & in neglectu propriorum commodorum, beatum esse, cum hec pugnare potius, & inter se esse alienata videantur, is conuertat animum ad ea intucunda, quae in Christo IESU Domino nostro incredibili modo facta sunt: delectari enim profecto hanc congruere in membris discrepantiam, cuius capite ipso tantam rerum omnium maxime contrariarum concordiam inter se, consensionemque asperxit. Etiam si quae maxime diuersum, & remotum sit in oppositione mentium, quid est à terra, quàm caelum distinctius: & quid ab hominibus, aut quid absurdus est quam velle mortem cum vita conuenire, gloriam cum dedecore, infirmitatem cum potentia? Quae tamen in illo sic omnia coierunt, ut ad ea bona, quae is & humana & immortalia est adeptus, ab his extremis, & contrariis maior foret gradus, vel potius ex istis illa exiterunt. Neque proinde tantum haec, quae suapte natura sunt disparata, coniuncti, sed etiam quaeque in nobis voluit coniungi, ut cum ipsius ingreditur per se, & strilem eadem adepti bona, noui, ciues, & in vno loco esse, & in terra in medio astrorum collocaremus. Sed quoniam de his aliud ad dicendum dabitur tempus, satis de eis huius praesentis factum. Ad illas deinceps veniamus virtutes, quae utrum modo a nobis facta mentio est. Etsi enim hoc tempore non ad nos hanc vitam sumus arbitrium, sed in aliorum diuinitus scripta committitur, tamen de eis aliqua praefati virtutibus, quae praecipua nobis, & magistrae sunt ad beatam vitam non cognitione solum, atque, facta verum etiam vltu, & fructu comprehendendam non solum habent, quidem, quod instituius pertinet. Ac humilitatis quidem haec primum & praecipuum donum est quod diuinarum in certamine, & in eum, qui ad eas velit intelligentia penetrare. At nemo ad eas, qui sibi ipse confidens. Poterit caeterae artes & scientias, & ipsum postulant, ut qui ad eas ingressus sit, callido in itinere, atque magno, nullique rei facile assentiat, sed terram rationem in omnibus, argumentationemque requirat. Nos tamen haec, quae sola veram in se continet sapientiae facultatem, & rerum rerum, literarumque cognitio, tamen ea summas, & per-

vltimis diuinorum consiliorum mysterijs referta est, nullis tamē
 vltimis, nisi credulis, atq; simplicibus percipiendam se præbet,
 quæ non nouo instituendi, & docendi prius persuasos vult esse se-
 ueriores sui, quam aliquid illis ipsa persuadeat: prius vt credant,
 mox doceantur: prius vt ament, quam nouerint planè, quid il-
 lud sit, quod ante omnia illis est amandum. Eadem quoq; elatos
 animos, & appetentes gloriæ imprimis aspernatur, & repellit. A-
 uertunt, audaciam, confidentiam ne intuetur quidem. Simplici-
 tatem amant, huic se dat: hanc benignissime complectitur. Hu-
 militatem ipsam, & puros, credulosq; bonarum mentium cogita-
 tum adhibet libenter ad secreta sapientiæ suæ, omnesq; illis the-
 sauros suos ostendit, atq; offert. Ad quos qui illo fidei, & humili-
 tatis adire meruerunt, d semper illam quidem eximiam
 se præstantem, sed nunc in hac ratione benigne facienti singu-
 larem profectò, & inauditam Dei beniuolentiam erga nos, ac ve-
 re in omni genere infinitam bonitatem, quantum illie cœlesti-
 um diuitiarum, atq; opum? quantum ad explendos animos lœti-
 tiae, summaq; iucunditatis abundat, & affluit? vt cætera tunc o-
 mnia pro nihilo sume: vt quæ ad humanam pertinent sapientiam,
 leuiter cuncta, inaniaq; ducuntur? Iacent tum reliquæ artes omnes,
 & scientiæ, atq; hæc vna in pretio sola est: vna contentos animos
 facit, compotesq; summi gaudij, & omnium bonorum copia re-
 fundentes: quam tamen, vt diximus, assequi nemo potest, qui
 non per fidei ianuam ab ipsa humilitate animi fuerit intromis-
 sus. Hæc enim Propheeta, Nisi credideritis, non intelligetis, in-
 quit. Et Dominus Iesus fidem vbique, & ante omnia exposcens,
 in regnum cæli, illi imprimis qui firmiter credit, & qui nihil in fide
 hæretæ propofitum, & potestatem rerum mirabilium datam esse
 prædicabat. Atque hanc fidem, simplicitatemque mentium ope-
 rituram Christiani propriam nominis, quæ ab humilitate animi,
 & iustitiam a semine, radicibusq; profecta, in arborem amplam cœ-
 lestis sapientiæ adolefcit, atq; vberes demum fructus beatæ vitæ
 fert, Charitas est, quæ præcipue continet: Charitas fidem alit, eadē
 quæ ipse auget, & cum hoc mortali corpore dimisso ad alteram
 vitam vni cœlestem & immortalē nobis est transeundum: hæc
 vna fidelis semper nobis est, & perpetua comes: deducit nos in
 in hac vita, confortat, & congratulatrix in altera: Curus contra o-
 mnem veterum seculorum sententiam proprium hoc munus, at-
 que officium est, vt de aliorum salute, commodisq; sollicita, nihil
 de se sanè, magno opere commoueat: Fratritiam enim ea habet
 cum omnibus fidelibus constitutam necessitudinem. Quando-
 quidem cuncti ex eodem Deo parte profecti, ab eodem Domi-
 no Iesu Christo è seruitute redempti, Spiritus sancti eiusdem ha-
 bitu reguntur, ac sustinemur. Ex quo corpus vnum totius eccle-

siæ compactū, conflatumq; est, vno patre, vno capite, spirituque vno, sed pluribus tanquam membris distinctum, atq; unitum. Quo qui in corpore volunt cōiuncti esse, eodemq; vno cōiuncti Christi spiritu viuere, habeant illi charitatem, atq; caritatem necesse est: omnibusq; curas suas foras tendant, nihil omnino ad sese, sed ad proximum omnia, & ad Deum referant. Hoc enim vinculum est, hæc firma connexio Christianæ societatis, in qua vniuersa tanquam in corpore suo Dei habitat spiritus, cuiusmodi nobis procreat virtutes, que maxime præclaræ, imprimis admirabiles, vt in genus, & nomen summi Dei ad optatum efficiunt. Quæ cum ita sint, cum tantus sit fidei, atque humilitati ipsius Dei honor, tanta fraternæ cum omnibus coniunctionis, vt in vniuersa beatæ vitæ & cognoscendæ ratio, & adipsam optatam nobis potissimum in his posita, & constituta sit, quid est de hæretico genere nobis dicendum? qui labio extant vnam partem aliquam, sed corpus totum ecclesiæ suæ aduersus nobiles lacerare nituntur: qui à maledicentia primo, & odiosorum hominum ad inimicitias progressi, in eis sese fatuere non potuerunt, longiusq; impetu iracundie proceperunt, vt leges multas salutariter latas, moresque optime ad ecclesiæ institutos, cum vero non pauca fidei Christi firmamenta eliderent penitus, & disijcere sunt conati. Quorum vniuersa Christianæ spiritum humilitatis aliquando immitat Deus, ut inueniantur, & intelligant, non se hac ratione fraternæ cōiunctionis consilere, neq; hoc ex Deo esse, vt pax atq; concordia ecclesiæ perturbetur, vntasq; scindatur. Sed illud vere diuinum, & vere Christianum existere, amare proximum, ueri eonsensum, concordiam maiorem, tot præsertim sæculis in ueteratum in ecclesiâ sanctam & salutarem ducere, eumq; cum fide, & cum humilitate emulere. Nam quod isti, & ab eis qui sunt, cum maxime omnia inuicem atq; confundant, libertatem sese Christianam a iure repetere, atq; sit hominum traditionibus. (sic enim appellant) plurimiq; inopis oneribus oppressa, atque crepta, peripicuum est eo genere hoc esse, dare operam, vt spiritus liber sit, sed vt peccato liber. Caro autem in omnem licentiam sit soluta, & libera. Neque nobis illi sic se obscure gerunt, vt coniecturam eorum animi & voluntatis difficilem habeamus. Qui (omitto enim in præsentia) faciunt, & fecerunt) hanc certe palam introducere fecerunt beatam vitam non operationibus bonis, sed sola fide exoptandam esse, perine e ac fidem in se velit Deus non operantibus, omnisque virtutis, sed intemperantiæ, & vitiorum cōiunctiatricem. Quod si isti aut excellenti doctrina, aut auctoritate quo dubitandi genere prauas opiniones in Dei populo mouerent, esset nobis quoq; accuratius fortasse aduersus illas disputandum.

dum, utiq; & monendi, & rogandi, vt dimissa cōtentione pugna-
 etia accerere Christiane vnitati, neque suam primum, deinde alio-
 rum salutem perditum ire contenderent. Cum vero nihil
 melius de suo, sed præteritorum temporum errorib. acruaris
 erroribus collectis vniuersos repente in ecclesia Dei renouauerint,
 quid mireris monere velle nō ignorantis ista omnia cōiuncta iam
 & damnata esse? Atq; vniā tamen moneri se paterentur, pi-
 us, humilitatē ad audiendum, & equitatem animi afferrent ad
 respondendum: Neq; rationibus rectis, & exemplis, authoritati-
 busq; sanctissimorum hominum tam pertinaces animos suos op-
 portere. Qui si aut iram aliquam suam exaturare, aut studio cer-
 ni obitu concupierunt, tot postea concitatis in populo Dei
 periculis, tot cladibus illatis, tot detrimentis in uectis. pateat
 eos tandem aliquando expletos esse, remittant aliquid pertina-
 cia, ad Deum interdum respiciant, illamque eius admirabilem
 cogitant charitatem, qua adductus ipse cum filium suum in mor-
 tem propter salutem hostium, & inimicorum suorum tradide-
 rit, nos deest nos profecto illius sanctam fidem nomenque pro-
 pter, fratres, & proximos nostros in hostium numero ducere.
 Sed de his videat, illis que consulat, & prouideat misericors Deus.
 Nobis quidem quod in illis pro Christiana charitate grauius
 dolendum est in his Gallia populis, & nationibus, in quibus me-
 quoque Deus, tale nihil merentem, in numero tamen episcopo-
 rum vult esse, vehementer etiam atq; etiam est latradum, quod
 propter quidem hominū probitatem etiam & religione, sed Chri-
 stianissimi regis nostri Francisci imprimis virtute, & vigilantia ne
 parua quide contagio illius tanti erroris in his regionibus potuit
 adherere. Cui quidem regi nil causæ est profecto, quin debi-
 tam laudis testimonium præbeamus. Etsi enim ab illo longissi-
 me distanti, ad aulæ curas, atque negotia ne aspiramus quidem,
 illius tamen ad nos quoque beneficia perueniunt: quæ hoc mi-
 hi maiora & chariora sunt, quod non peculiariter mihi ipsi, sed o-
 mnibus Gallia populis mecum sunt communia. Pacem enim ab
 eo & octium, & legum obseruantiam, & equitatem iuris obtine-
 mus, quodq; ceterorum omnium summum est, integram, atq; in-
 uiolatam in Christo fide religionem. Ad reliquas enim ipse a-
 uertit virtutes, quæ in illo plurimæ sunt, & præstantissima, hanc
 quoniam ceteratū longe principem virtutum tanquam fastigiū
 appositam esse voluit, vt perpetuam sibi propugnationem sulci-
 peret pro CHRISTI honore, & nomine, aduersus homines eos,
 cui omnia sancta & recta peruertere nituntur. Ac bellicos qui-
 dem illius labores, grauesque pugnas, in quibus varia interdum
 fortuna, semper autem inuisa animi illius virtus exiit, lauda-
 bunt alij, qui ista magis extollunt, & admirantur. Nos ne in his
 Quod 3 quidem

quidem commemorandis insistemus, quæ præclaræ eorum, & re-
 regia inesse cernimus, ut bonitatem illius, ut iustitiam, ut liber-
 litatem, ut magnitudinem animi pluribus verbis prosequamur.
 Illa mihi & prædicanda de eo, & in cælum ferenda censeo, quæ de
 Dei omnipotentis in illo cælum, & ad honorem religionis per-
 tinent, si par nostra maximi Regis laudibus esse possit cerni. At-
 tamen ne aut summi Dei beneficium non agnouisse, qui talem
 nobis præposuit regem, aut regis ipsius merita, & laudem illius
 obtexisse, & propterea in utrunque ingrati esse videamus, utrius-
 que animus regis sua sponte in Deum, & in religionem perpropitius,
 contra etiam prædicatione ad pietatis studium magis accendatur.
 Dicimus illius studio, & pietate, & sapientia esse factum, ut in tanta
 & tam diffuso regno, tot populis, tot provincijs, tanta hominum
 celebritate frequentibus, nusquam aut hæreticæ impietatis larvæ
 existeret, aut subito exorta, & cõspecta vindicaretur. Fuit hoc
 Galliæ salutari, Deo imprimis gratum, Regi ipsi gloriosum. Quæ
 in maxima nuper fame, cum sterilitate, & inopia frugum cœlestis
 laboraret Gallia, nec inuenirent homines, pauperesque præter-
 itim, quibus vitæ subsidij opitularentur, nõnne patet? Ceterum
 natus Rex omnis fontes bonitatis & liberalitatis suæ pietatisque
 erga Deum, & in pauperes misericordia adductus permissis domi-
 num millia compluris mensis aluit cura, & providentia non ad-
 sistens, quoad nonis frugibus vberior annus, copiam præter-
 itim cepit suppeditare. Nã quod ipse & artium copiam ex-
 mius amator est, filiosque ad eadem studia præclarissima erudit
 li patre dignissimos, & tanto regno, quod dicitur. Doctores etiam ipsa-
 rum artium, & sacrarum præcipue literarum conspicuit videri,
 magnisque præpositis præmijs erudiende iuuentuti in amplissimis
 regni sui urbibus præficit, quibus nam ista quælo laudibus, qui
 verborum vi, aut orationis copia dignè possunt excolli. Nemo
 hæc magna sunt, hæc immortalia, hæc diuina, quæ commem-
 dem vincunt, quæ regem ipsum faciunt eminentior etiam in ve-
 ritate, quam in fortuna esse magnum: ut cupidi iure, ac merito glo-
 riamur, quod in potestate, & in imperio maximo, maiorem tamen
 regem ipso regno habeamus. Verum ut conuertat ad Germaniam
 principes, si qui sunt (sunt autem nonnulli, qui huic perniciosa
 & pestilentissima sectæ aut aperte faueant, aut occultis modis
 subministrant, tantamque Germanico nomini ac nationi præ-
 ma & nobilissima, quod in ipsis est inurant maculam, cur de
 so talibus exemplis, cur veterum doctorum sanctissimorum
 num vitæ atque doctrinæ: Cur Imperatoris sui CAROLI septimi
 Deo, & de fide catholica sententis auctoritate, perpetuo
 que ritu consentientis ecclesiæ non mouentur: ut reflectant
 mos ad considerationem sui, pristinaque suæ, & maiorum laudem

religiosis, quæ vna recta, puraq; est, velint esse memores. An hoc
 sit illud, & saluti magis fore existimant, si pro Christianis Lu-
 tueris appellentur? Quamquam his nos quidem, cuiuscumodi
 vultus, & quoquo modo de re Christiana meriti, placatum ta-
 men Deum, & propitium precamur, atq; vt ipse eis reuocatis ad
 veritatem lumen veritatis suæ, sanguinem, & mortem filij sui,
 propter cunctis suscepta est, valere ipsis etiam velit ad expiatio-
 nem per creatorum. De qua CHRIS TI morte totoq; illo redem-
 ptionis humane, & diuini consilij ad salutem nostram mysterio,
 quod hies iam diu, certa; persuasio in Christiano nomine suscepta
 est, tamen quoniam eius fructum isti nunc labefactare conten-
 dent, & sanctissimis, antiquissimisq; doctoribus, qui de hac re lu-
 cidum, copiosusq; scripsere, nimis certè insolenter & superbe re-
 pudiant, ad illos se recipiunt, qui propter altitudinem sententia-
 rum, æternaq; Dei consiliorum preliis, & difficilius sunt locuti,
 quo ipse in illis latebrarum perfugia sibi quarere, illorumq; verba
 ad inuestigandum contorque possint, vitium nobis fuit faciendum,
 vt bene Pauli Apostoli epistolam ad Romanos, cuius isti in ab-
 strusis, & sensib. suæ imprimis malitiæ latibula cõstituerunt,
 quam non nobis à Deo fuerit datum, accuratè exponeremus, quæ
 res omnibus diuinitatis cognitionibus ita referta est, vt vix ad
 eam intelligendam mētibus humanis aditus esse videatur. Ita ad
 ostendendum crucis mysteriū efficax, vt quicumq; eam rectè per-
 ceperit, amplius vt nobis videretur, de fide Catholica nō possit du-
 bitare. Verum hæc nostra expositio non noua commentatio, sed
 veteris sermonis commemoratio recens fuerit, quem habuimus
 in urbe, cum Romæ etiam tum essem; ego & Iulius Sadoletus
 frater, qui Græcè, Latineq; doctissimus, atq; in omni artū opti-
 marum, præsertimq; philosophiæ cognitione non aequalibus suis
 solum, sed etiam maioribus natu longe præstans, multa quoque
 de sacris literis conferre sæpenumero mecum, & vel percontari
 de re, vt etiam disserere ipse subtilius solebat. Dabimus hoc
 chartillimè, atq; optimi fratris nomini, ac memoriæ, vt Christianæ
 pietatis mysteria, quibus ille maxime semper deditus fuit, & sum-
 mi doctoris cunctarum gentium scripta, atq; doctrinas, quarum
 altissima est explicatio, cum eo communicemus. Nec, si dialogum
 eum morem fuerimus imitati, idcirco minus omnes sententias,
 verbaque persequemur. Quin aptius hoc quoque, & commodius
 videri poterit, si alternis diuisisq; personis suo quidd; loco & in-
 terrogabitur opportune, vbi erit aliquid dubitandum, & respon-
 detur. Sed vt ad rem, & ad propositum veniamus, cum olim Ro-
 mæ diebus festis Pentecostes in hortis meis essem, quos in Qui-
 ntilii colle, ad altam semitam, satis amœnos, vberesq; habebam,
 cumq; iam diei, & temporis calor increbresceret, cõsedi forte suis

Q 99 4 vmbra

UNIVERSITÄTS-
 BIBLIOTHEK
 PADERBORN

umbra quadam, volumen Pauli epistolaram Graecum in manus
 habens, eramq; in eo legendo sane quam attentus, cum incipere
 to accessit ad me Iulius frater, & continuò salute data accepta
 que, NON TV, inquit, mi frater vquam ne oculos quidem, se-
 fistisq; diebus in ocio esse potes: et si hoc tibi puro opus & sane
 esse ocium, si quid legas, aut scribas, quando te ferè omne curam
 principis & curia negotijs tribuere necesse est, in quo vides esse
 quam sis maximis occupationibus districtus. Sed nunc quidem
 quem hunc authorem in manibus habeam, nisi molestum est face-
 sanè aucto. Facile id quidem, inquam est, Pauli enim legibus et
 stolas, & nosti tu quidem iam pridem animum meum, quare
 re; cupiam me ex ijs ipsis, quas narras, occupationibus exco-
 re, in ociumq; referre, vt in literis assiduis sim, & Deo altissimi
 cui maxime debeo, soli seruiam. Sed hanc meam expositorem
 huius doctores sanctissimi scripta incendunt, vt nulla alia res
 acquiescere animus meus possit. Caue enim mi frater per
 lectione quicquam fieri posse diuini. Assentior, inquit, non
 mirum duco, quippe nõ humana ista huius maximi Apostoli
 diuinitus inspirata, atq; infusa est sapientia, quam ego quæ-
 pi degustare, verosque in ea intelligere beate vitæ repromissæ
 fructus, etsi meum studium aliquantum scripturarum distinet
 interpretum nonnunquam turba retardat. At qui moneat, quod
 hæc degustes, inquam, vel quod in omni genere potius literarum
 summo studio versere, planè mihi exploratū est: video enim ma-
 cicem, damnumq; tui corporis. Itaque in merum intellum addu-
 cor, ne minus accurate valetudini tuæ consulas quam facis opor-
 fit, & quam ego velim: quod sanè facere debes mi optime frater
 & saluum te nobis diutius conseruare, quando nos omnia pro-
 tuisq; familiae nostræ spes, in te vno precipue, & in tuo expecta-
 summa virtute, ac dignitate posita est. Tum ille, Memis nolite de
 vitæ, inquit, vnus est dominus & moderator præceptoris Deo, cum
 ego voluntati totum me addixi. Neque vero video quid tam
 inter sit inter viuere, & mori, dum vitæq; recte fiat. Inter-
 dem dum in his locis dego, vitæ illam conabor imitari, que in co-
 lo vere plena, & vere perfecta est, vt exercitatione mentis potius
 quam sensibus oblectandis viuam, quando & immortalitatem
 illam spero consequi, quam Deus fidelibus suis proposuit, nec
 tamca meritum meorum fiducia fretus, sed Dei ipsius chari-
 tia & bonitate. Hic ego animo non parum commotus: ita
 virtute, inquam, mi frater, pietatem enim istam tuam excolam,
 teq; ita sentire vehementer gaudeo: sed tamen fieri vt tunc
 iudicio cõmode potest, vt & Dei totus sis, & vt te nostris quoque
 terdum, qui te tantū amamus, subeat cogitatio. Et ille: iam ven-
 mitramus ista, inquit, & potius istud, modo quod legebas, con-

mensura mecum: siquidem hoc fraternum imprimis, & tuum est
vobis quaeque habetis, ea tibi mecum communia esse. Epistolam
legimus ad Romanos illam ipsam, in qua, quae tota maxime sca-
ritate, abstrusisq; mysterijs. Peropportune vero hoc, ille
prope, collecta enim iam habebam ex illa aliquot loca, de qui-
bus sententiam tuam percontarer: at quando ocium nobis nunc
quidem est, festiq; dies, & nihil aliud potius, quod agamus, gra-
tissimum feceris mihi, inquit, si epistolam mecum vna percur-
rens, & totam illam fueris interpretatus. Cupio enim maiore in
modum mihi de illa quid Apostolus sentiat, penitus liquere. Eri-
tamen plurimorum doctissimorum, eorundemq; sanctissimorum
hominum scriptis, ac monumentis excussa ea saepe, & pertractata
est, quaedam tamen remanet etiam nunc in mentibus nostris he-
sitatio, ut necio quid magni ac diuini in illa videatur delite-
scere, quod nondum satis comprehenderimus. Faciam equidem
mittere, inquam, id quod tu vis, neq; quicquam optimo studio
meo abest voluntas mea: sed tamen hoc ipso in negotio no me
condidit plus profecturum ad dubitationes tuas ex animo tollen-
das quam fecerint illi, quorum tu lectione nondum plane es pa-
catus: nisi siquid forte scripsis, & commentationibus illoru ad-
dideris, ac tanquam manibus in sublime elarus, procul magis con-
fitero de quo non mihi, sed illis habenda erit gratia, quorum
liberibus, & vigilijs est effectum, ut aliquaru iam huius epistolae
partium, nobis cognitio, & explanatio fit facillior. Non enim illi
uocq; in doctrina, neq; in pietate, neq; in spiritus sancti munere,
ac virtute posteriores alijs quopiam tulerunt partes: sed ita vo-
luit Deus haec arcana consilia ad cognitionem hominum dispen-
dare, ut aliquid semper nouum seruantibus appareret, nullaq; vn-
quam posset aetas, nulla decerpentium nec haurientiu multitudo
diuitias consumere infinitae sapientiae suae. Sed si me epistolam
vram inter pretari vis, id ne etiam censes, ut proferatur codex, &
Apostoli verba omnia recitentur: quod mihi videretur quidem fore
necessarium. Propterea, inquit, & cum hoc volo, tum illud imprimis
ab te postulo, ut latine omnia atque vt inter ingenue eruditos
maxime decet. Nam hos qui genere dicendi inaccurato, & in-
condito res theologicas scribere aggrediuntur, ego sane no pro-
bo. Nullum enim inest in ijs scriptis verae pietatis specimen, non
ad inflammandos in amorem Dei animos vlla apposita oratio.
Sed tu qui latinae linguae cognitionem hoc tibi chartorem saepe
ille dixisti, quod ea cum sacris literis coniuncta, Christiana pie-
tatis vis ad permouendos animos & fortior fieret, & ornatio: age
entis hoc mihi da, ut quoad quidem potest, cum pietate Chri-
stiana iuncta sit latinitas. Rem honestam postulas mi frater, in-
quam, neque enim decet ea, quae praecleara, & admirabilia sunt,

oratione fordida coinquinare. quod in prima illa Ecclesia Apostolis & Paulo nostro imprimis, necesse minime fuit. Tunc enim signis & miraculis longe efficacius, quam vlla possit oratione, virtus Crucis comprobabatur. Nunc vero frigefcente sicco, & ardoribus illis humanorum cordium penè iam restinctis, cum miracula quoque iam pridem propter diminutionem fidei magis ex parte fieri desita sunt, aliquid virtutum, & caloris afferat oportet concitandos animos oratio. Quod nos tamen in hoc quoque munere parum apti, tamen ut poterimus experiemur, candidumque in eo morem tibi gerere mi humanissime frater, nisi tibi subiecta materies aliquam exiger à nobis magis suam, & propriam, quam latinitati congruentem loquendi rationem. Multa enim erunt vocabula à nobis ad communem nunc vsum loquentium descedenda, quod te in optimam partem accipere spero. Quidni accipiam, inquit, cum si possit quidem vniuersum profari, hoc est, quod potissimum expectam: sin minus, vniuersae regionis causa potius, quam Latinitatis. Hic ego, Librarium cum latino codice accersimus, inquam, qui recitet nobis verba Pauli quibus ab illo prolatis, tum nos ad illa exponenda & declaranda id quod videbatur, nisi tibi aliud videatur melius. Tum alleluia optime, inquit, vocatoque librario & allato libro, nos quidem ambo confedimus: ille stans in hunc modum exorsus est.

Paulus seruum IESU Christi vocatum Apostolum.

Т У М Е О: Multa hic quidem, inquam, praeposita essent, mi frater de nomine gemino Pauli: is enim & Saulus de genere, de tribu, de harum epistolarum ordine, de modo & veritate describenda; in illis salutis, & cur haec ad Romanos carere antea est, quae tamen scripta non fuerit prior. Vita quoque Apostoli, & mores, & assidua peregrinatio: res quoque gestae, & praeteritum ipsius magnitudo, atque vtilitas. Sed nos neque historiam in praesentia scribere aggredimur, & haec tamen à plerisque inaeque egregie tractata, atque elaborata sunt, unde ea sumi possunt. Nos huiusmodi temporum duntaxat, & habitus animorum, qui quidem in his erant, ad quos scripta est haec epistola, breuiter exponemus, ut ex ijs argumenti, sententiaeque scribentis cognitio sit facilius. Nam cum Euangelij nomen in toto orbe terrarum iam tantum breuiter cepisset, & diuina in eo maxime apparet vis, quae humanis progressibus, ij enim tardiores, & impedimento essent: sed inaudito, & admirabili cursu, tanquam fulguris deus splendor, vox Euangelica veritatem, & salutem, & vitam aeternam annuncians, per omnes iam provincias, & regna euertisset. Roma etiam, in qua ciuitate domicilium erat imperij orbis terrarum, celebre factum erat nomen CHRISTI, multi que ex Iudeis &

eribus, incolisq; ceteris in ea vrbe verbum Dei acceperant, &
 Christianam fidem profitebantur. Cum Satanasis cui ista res, &
 peccandi ad Deum verum conuersio merorem, & luctu im-
 mensus afferebat. Siquidem ipse regnu, quod tot seculis sine mo-
 lita, aut controuersia aliqua possederat, adueniente Deo relin-
 quit, & sese in angustum contrudere cogebatur, omnibus arti-
 bus obuiam ire constituit, duabusq; astute comparatis fraudibus,
 altera, turbare eos, qui iam ad fidem venerant: altera, ceteros ne
 uerent, instruit deterrere. Ac primu Simonem quendam e-
 sumaria nactus, hominem magicis artibus deditu, & maleficiis
 infamem, coniunxit cum cum Apostolis CHRIS TI in ipso pend
 ptinordio exorientis Ecclesie, falsa q; usurpatione fidei, & bap-
 tismatis in Christianum nomen illum insinuaui. Qua adiunctione
 quidem & societate sceleratissimi viri, cum item ipse, sicut ceteri,
 qui hie optima erant, Christiana appellatione ueretur, sacrifi-
 cios super oeculis, atq; infamibus, cuiusmodi magica illa sunt
 sacra, nomen CHRIS TI vulgo in vituperationem adduceret,
 ista sanctissimum Christiana religionis nome in illa parratio-
 ne miscalorum, magicarum praestigiarum calumnia consecuta
 est, ut ceptis diu postea, assiduum q; certamen cum falsitate ha-
 beret veritas: & hi qui extra essent, proculq; tantum aspicerent,
 nec inretus cognoscere curarent quid in re esset, & in veritate,
 illo rumore infamiae adducti Christianu imprimis nomen auer-
 tebantur. Sed hunc obicem ad auertendos hominum animos ab
 errore & cognitione veri luminis, diabolica fraude oppositu, at-
 que monitu ipse perfregit, & submouit longe Deus, veritate q; per
 tantumq; mortes, palmasq; patefacta, lata ad salutem, fidem que
 ueritate complanata est via, in quam omnes postea prop e-
 res rationesq; inundauere. Alteru fuit Satana commentum, quo
 iam qui fidem CHRIS TI ritē acceperant, ea qua fidei sunt, mi-
 nus attendentes operantes que, proposito, & spe sua celestis con-
 sperendi premij frustrarentur. Nam cum & Dei amor, & proximi,
 & charitati communitio inter fratres, ac charitas precipue postu-
 letur, ipse pro his omnib. discordias, & dissensiones animoru, iur-
 gasq; litiu, & contentiou conatus est introducere: idq; in prin-
 cipe terraru precipue vrbe, spe non dubia fretus, si ibi turbare res
 arduo suo potuisset & consensionem fidelium diuellere, co-
 tentuq; dilijcere, reliquas orbis terra ciuitates, atq; provincias ex-
 ceptis vrbs domina securas. Huic nunc periculo succurrere
 uult Paulus, legatus quidem a Deo, & Domino IESU Christo, ad
 ueritatem Euagelij gentib. annunciamdam. Sed & ipse ita studio-
 sus, & audax omni salutis, ut non illum terra, non maria, no la-
 bore, no retumna, non minae, no terrores, non verbera, no tem-
 peratum calus, & naufragioru, non mortis timor, non corporis
 dolor

dolor vnquam vel minimum retardare poterint, quia ad eos qui ignorabant docendos, ad eos qui periclitabantur seruandos accederet, accurreret, aduolaret: non vite suae vspiciam, non saluti parcens, dummodo ceterorum tegeter, tueturque saluam. Porro autem hic est vas electum à Domino, in quo tantum exhibuit diuinæ benignitatis gratia, primum vt penè inuictus, reluctans ad fidem CHRISTI compulsus sit: deinde tot collatis bonis refertus, ac cumulatus, vt quæ duo inter se diuersa sunt, neque simul ea haberi, neque in alterutro separatim ab homine excelli posse videatur, ipse egregiè vtraque fuerit complexus, summam videlicet rerum diuinarum scientiam, & summam in rebus gerendis alacritatem animi, & in toto actionum genere diligentiam, industriam, ac nauitatem. Etenim si scripta cum doctrinam accuratius intucare, non illa in rebus inueniunt, sed caelo deprompta penitus intelligatur, in quo semper mentis cogitatione habitauit Paulus. Sin autem sollicitudines, & arduas, & peragrata ab eo orbis terrarum spatia, & momentis deferendi, pacificandi que labores, vitam denique omnem plenis agitationum, & periculorum considerandam tibi proponat, admirare profectò, quo pacto tanta celestis sapientie inter ceteros nihil vnquam fuit, excreuerit magnitudo. Sed animam tuam est, quod nominis labor, aliud quod Dei virtus & potentia. Ille amore Dei ardens, & charitate erga proximum inflammatus, & sine labore, ac tempore altissima Dei consilia elaborare cognoscebat, & in iuuando seruandoque proximo laboribus suis omnem iucundum esse ducebat: qua eadem charitatem seruans, cum audisset Romæ inter fratres dissensiones esse, & ipse ibi tota mente properaret, præmisit hanc epistolam, vt quoad tempus veniret, haberent illi interea monumentum hoc, & velle testimonium literis consignatum suæ & de Deo, fideque CHRISTI sententia, & erga eos voluntatis. Dissentiebant potro inter eos causas. Cum vnã in fidem CHRISTI ciues Romæ complures conuenissent, & ex Iudeis permulti, quippe per quos CHRISTI cognitio Romam ex Iudea fuisset deportata, exacerbatæ inter probos, integrosque multos aliqui fallaces, & vestiantes, qui in noua religione non tam gloriam Deo, quam in honorem, & quantum aucuparentur. Atque ij ex Iudeis antea præsertim in lege habiti peritiores, auctoritatem legum ciborum obseruantias, aliarumque ceremoniarum plurimum valere cupiebant, quod ipsorum etiam grauior haberetur auctoritas. Hi vt genus vtrumque in potestate haberent, cum per apostolos etiam CHRISTI, & ab eo missos ad prædicandum de regnum gentibus affirmarent, primum suis Iudeis peritioribus ne a lege deficerent, & in ea cuncta obseruarent, quæ in lege

erant prescripta, quasi sine illis salus esse non posset, idque etiam
 eos alimonebant, ut gentium pollutos ritus abominarentur, né-
 quissimi vii cum illis sese iungerent, tantummodò in nomi-
 nis baptizarentur, & hanc lauari sanctissimi munditiam
 ad carceris legis purgationes adjicerent, quò fierent ipsi purio-
 ri. Deinde ad gentes conuersi, inutile illis CHRIS TI nomen
 legis obseruantia, & circumcissionis sacramento esse dice-
 rent: hortabanturque ut ad Iudæos se conferrent, & illorum ri-
 tus ceremonisque imbuti, sic demum ad CHRIS T VM per-
 venire contenderent. His vocibus erat factum, ut hesitatio pri-
 ma inter fratres, deinde obreccationes occultæ, post aperta
 dissensio existeret, quæ eruptura videbatur apertam ad sedicio-
 nem, & ad defectionem à fide veri Dei, nisi diuina curante prou-
 idencia Pauli virtus, & diligentia in tempore subuenisset. Nam
 cum gentes inducæ seruituti fidem quidem CHRIS TI libenter
 acciperent, detrectarent autem iugum legis, & propterea Iudæi
 illas aspernarent, nec putarent dignas, quæ Deo essent cordi,
 quos pollutas esse dicerent, & in peccatis rotas inuolutas, ipsi
 autem ex lege piatos sese, & mundos esse ducerent, cogebantur
 & contumax, qui e gentibus erant, præcipuè Romani his contu-
 melias per moti obijcere Iudæis ignobilitatem nationis, & quod
 Romanorum serui iure belli effecti inique, atque iniuriè domi-
 nos suos auerterentur, cum etiam quatenus ageretur de CHRIS-
 T O illi indigni essent, qui ab eo diligerentur, quem cruci affi-
 gendum curarent: ipsi verò dignissimi qui eum simul atque co-
 equales, statim amare, venerarique, & filium Dei confiteri
 cupissent. Hic erat status tunc iam Romæ coalescentis Ecclesiæ,
 hæc inter illos querimonia, animorumque dissidia ambitione &
 malitia conuulorum infligante Satana concitata. Quibus Pau-
 lus in presentia mederi intendit, & prout vnaquæque postulat
 res, errantibus, atque infirmis mentibus optulari. Nam & Iu-
 dæos à causa quidem Dei profectos, sed superstitione aberran-
 tes castigat, & corripit, reuocatque in rectam viam, ostendens
 legem præstantiore adueniente gratia inanem factam esse, fo-
 lamque fidem CHRIS TI ad salutem vim habere. Reliquos ve-
 rò ad fidem quidem simpliciter accedentes, sed in Romanæ vr-
 bis magnitudine, & gloria, ex qua oriundi erant, nobilitatem
 constituentes, & propterea aspernantes nationem Iudæorum,
 admonet, & docet non eam esse veram nobilitatem, quæ armis,
 & opibus, & mundanis imperiis, sed quæ ex honore, & iudicio
 omnipotentis Dei acquiritur, qui cum honos generi Iudæorum
 ex iplo Deo tributus sit, ideo non eos contemni debere, sed in
 premo haberi. Ita in vtrisque & quod per superbiam in ipsis intum-
 escat, coarctans, & deprimens: & quod per alternas contume-
 lias

lias subfederat in æquum excitans, corpus vnum efficitur
 tur Ecclesie, sibi ipsum æquatum, & concors, & in omnibus
 bus ad mutuam charitatem consentiens: quod spiritus
 torum possit viuificari, tanta vi, & copia spiritus sancti, tanta
 gnitione consiliorum summi Dei rationes suas confirmans, ut
 verear repetere id quod antè dixi, Quicumq; ad sensum de
 nam maximi Apostoli diligentius inuendam, & perscrutam
 accesserit, neq; is animum ad contradicendum parauit, ne
 quum & permittentem se veritati attulerit, nam quæ ex de
 fide CHRIS T I, nec de crucis mysterio aliquid dubitauerit.
 Iulius: Magna sunt, inquit, frater quæ polliceris, & nulla quæ
 vehementer expectata. Esti enim ad animi mei conuersionem
 quod quidem ad fidem Christi pertinet, nullius auctoritate, et
 rationibus indigeo, magno tamen commodo, & ad iumentu
 rum arbitror fidelibus omnibus aduersus eos, qui negligenter
 Christianam oppugnare conantur, præsertim que Iulianus, de
 quæ polliceris, potueris præstare. Res ipsa in dictis, inquam, ar
 tum animus æquus sit, & veritati consulto non repugnet, sed
 antequam ad exponenda Apostoli verba mi frater venias, ad
 quod imprimis in hac causa est necessarium, suppliciter
 Deum obsecremus, vt nobis de spiritu sapientie
 suppeditare dignetur, sine quo nil præclarum, & ad iumentu
 gitare quidem idonei sumus: illuminetq; mentes nostras, ut
 ner eloquia casta, vt ea effari, & pronuntiare valeamus, quæ
 quidem accepta, & grata, cæteris salutaria esse possint. Quæ
 enim à Deo, & ab eius sancto spiritu non proficiscuntur, ea
 nec vim ad imprimendam in cordibus cognitorum, nec ipsam
 Dei habere potest, nec ad bonos mores formandos, aut caritate
 rem. Ivs & æquum postulas, inquit, sicq; faciamus.

PAVLVS seruus IESV Christi vocatus Apostolus, præ
 ratus in Euangelium Dei.

QVOD nomen suum Apostolus in Epistolis præponit, est
 more vitæ: quod non eodem modo in omnibus, sed
 id efficiat, huius quoq; dissimilitudinis ratio in personis
 ad quos scribit, & in temporibus est sita. In vna tantum
 braos Epistola id prætermisum est, quod ratione factum
 filio. Quoniam enim Paulo velut legem impugnari
 offensores, noluit eos à saluberrima illius epistolæ lectio
 mo statim aspectu ex sui nominis inuidia dimouere.

SERVVS autem IESV Christi, vt status sui humilitatem
 se alij laborare non sibi, quæq; ipse obtineat, ab alio se habere
 hoc est à Deo, non à seipso ostendat: & hoc vt tractat cogit
 falsos Apostolos, qui non Deo, sed sibi seruirebant, Evangelium præ
 dicant.

CHRISTI questui habebant, vel ad ambitionem suam refere-
 bant. Erant quidem tales ex Iudeorum erant numero, legem Eu-
 angeliumque miscentes, quatenus eis foret commodum, contra
 ipsorum intentum est, quod sequitur: **VOCATUS APOSTO-**
196 ab eodem Deo vocatus Apostolus videlicet: nam illi semeti-
 ipsos Apostolos vocauerant, non decet autem sanctos, & probos
 agere se, sed vocari eos a Deo oportet, tanquam auctor. Itaque
 hoc more loquendi saepe videtur Paulus: Vocatis, inquit, **I E S V**
CHRISTUS, & vocatis sanctis, quasi nihil in nobis verae virtutis
 esse possit, nisi omne a Deo fuerit datum, & tributum. Atque illi
 quidem falsi Apostoli, ut diximus, non Deo, sed cupiditatibus suis
 seruebant. Paulus autem omni genere seruitutis Deo erat obstri-
 ctus. Nam & eo modo seruebat, quo opus opifici, & omnia con-
 ditor conditori suo, quo sensu in scriptura dicitur: Omnia seruiunt
 tibi: Et resur a Domino pretio sanguinis emptus, & de seruo pec-
 cator, seruus effectus iustitiae, quemadmodum ait ille, Ut liberati a
 peccato, iustitiae seruiamus. Illa quoque ratione seruus, quod mini-
 strum suum in Evangelio prebebat Domino: neque ipse, sed po-
 tens in **CHRISTUS**, sua inter gentes beneficia diffundebar.
 Cuius simile de Moyse Deus: Moyse famulus meus mortuus est.
 Dominus enim per Moysem populum suum dotebat, & gubernab-
 at. Item sicut qui in bello capti sunt, victoris serui efficiuntur,
 sic Paulus hostis primo **I E S V** Christi, postea diuina illius virtute
 captus & superatus, eius ipsius praeda, & mancipium factus
 est. Et de seipso loquens: Ego Paulus vincens **I E S V** Christi. **SER-**
200 **UICATUS** in Evangelium Dei, hoc est, ab aliis curis o-
 mnibus, negotiisque semotus, & huic vni opere praedicandi
 Evangelij totus addictus, ut ipsemet infra: Cui seruius in spiritu
 meo, in Evangelio filij eius. Multis quoque aliis in locis neces-
 sitatem sibi ait praedicandi Evangelij, & se sibi, si non praedi-
 cetur: & suum vnum esse hoc munus, suum negotium testatur, a
 Deo sibi commissum, in quod solum incumbat. Nam & ad Co-
 rinthios scribens, non se ad baptizandum, sed ad euangelizan-
 dum missum esse confirmat. In actibus quoque Apostolorum eo-
 dem modo loquendi spiritus sanctus: Segregate mihi Barnabam,
 & Paulum, inquit, in opus ad quod vocaui eos, quod est, libe-
 ros & vacuos ab aliis negotiis reddite. Quanquam fuit etiam
 Paulus scotium a ceteris Apostolis vocatus, & in hoc munus
 missus. Nam ceteri Apostoli item ad Apostolatam vocati erant,
 & praedicandi Evangelij etiam inter gentes munus commissum
 a **CHRISTO** sibi habebant: sed vno tempore & coniunctim v-
 nersi, quemadmodum in Matthaeo praecipue licet cognosce-
 re. Paulus autem & separatim, & alio tempore ad illud idem of-
 ficiu legatus a Domino Deo est. Vocatus ergo Apostolus,
 sepa-

separatus in Euangelium Dei, Apostolus in Euangelium, quod est missus, separatus, quod aliquantō post quam ceteri Apostoli, & prædicationem suscepit Euangelij, quam maxime ipse quidem inter gentes exercuit, & in hoc unum opus fuit delinatus. Veruntamen ut auctoritatem, & fidem suis verbis adhiberet apud eos, qui hanc Epistolam erant accepturi, & dominos eos faciat, instruatque facilius, de se quidem modicè, deo autem, qui cum misit, & de Euangelio, ad quod prædicandum erat, loquitur magnificentiùs. Nunc prædicationes, & promissiones summi Dei, illiusque benignitatem, potentiam, & dominionem, in tota Epistola, nunc virtutem, utilitatemque Euangelij nunciatis. Et sanè cum Euangelium latine bonus nunciatus, letitiam, spem, euentumque rerum meliorum nunciatis, nihil aliud quam lætius, neque optatius humano generi potest accipi, quam intelligere se in gratiam venisse cum Deo, bene geranturque illius, & in omni genere beneficentiam, quam prius seculis in vobis sibi fuisse abscondita, tunc primum epistolam, & prædicationem esse: bonaque omnia, quæ ex illo tanto auctoritate in nos congruum fuit, effusè, & largiter nobis ab eo data, & donata, cognitionem veri Dei videlicet, amoremque eius, & illius mutuum erga nos qui quædam à Deo declaratus nostrum postea in Deum provocamus. Sic enim Ioannes: Caritas Dei erga nos extitit. Non quod nos dilexerimus Deum, sed quod ipse dilexit nos. Virtutes quoque omnium earum, quæ huic diuino amori perperam, & præstabilem quandam insolitamque magnitudinem dedit, Euangelium attulit: nec non & pacem animis, & adoptionem cum eodem Deo, adoptionis & filiorum Dei: nec non & vitam cæli, vitam æternam, hanc tantam vbertatem, & prædicationem, & gratiam omnium maximorum, verissimorumque bonorum, quæ Euangelium vocamus, promisit quidem nobis, & prædicatum iam diu pater noster Deus, sed ad nos petulit Dei filius. Separatus itaque in Euangelium Dei.

SEPARATVS in Euangelium Dei, quod ante prædicatum erat per Prophetas suos in scripturis sanctis de filio suo.

QUOD Euangelium, inquit, Deus promiserat per Prophetas suos multis quidem in scripturæ locis, & multipliciter in libro suo, ut cum ad Abraam dixit: In semine tuo benedicentur omnes tribus terræ. Et cum per os Iacob: Donec veniat, sperandus est. Et Dauid: Mitte Domine legillarorem, ut Euangelium, quoniam homines sunt. Idem quoque Dauid: O Domine bene prosperate, benedictus qui veni: in nomine Domini benedictus. Speciosus forma præ illis hominum. Et: Dominus dicit de se, &

filii nati est: ego hodie genui te. Et Isaias: Egre dietur virga
dauid. Et paulo post: In die illa radix Jesse, que stat in signum
populorum, ipsum gentes deprecabuntur, & erit sepulchrum eius
quodolum. Et propheta alter: Hic est, inquit, Deus noster. Et
post hanc in tertis visus, & cum hominibus versatus
est. Quamquam non multa magis in scriptura testimonia, quam
per scriptura de filio Dei est testis. Qui quidem Dei filius & an-
nunciator, datorque est Evangelij diu ante promissi, & ipsemet
Evangelium. Evangelium enim Dei, inquit, quod promiserat de
filio suo. Etenim vita nobis & veritas, & summum ipse I x s v s
claritas est bonum. Ac nunc quidem iustus hoc Evangelium,
quam antea in lege veteri, nominatur. Primum, quia olim in v-
na tantum natione inclusum, & in ea paucis patefactum: nunc
passim omnibus hominibus predicatum, & annunciatum est.
Deinde quia tunc in longum tempus differebatur eius expecta-
tio, que modo omnibus hominibus est representata. De his ve-
ro, qui postea predicauerunt Evangelium, qui illud per orbem
terrarum, circum gentes, & populos annunciauerunt, non sicut
etiam scriptura. Dauid: Dominus dabit verbum euangelizanti.
Ierosolimita multa. Et Isaias: Quam speciosi pedes euangelizan-
tium patrum? Quoniam autem filius Dei idem est, & filius homi-
nis, ne forte in animis legentium nascatur hesitatio, occurrit
Paulus de filio suo inquiens.

*Genito ex semine David secundum carnem: diffinito filio
Dei, in potentia secundum spiritum sanctitatis ex resurrectione
ad mortuis I x s v Christo Domino nostro.*

Licet enim Christus filius sit David secundum carnem, ta-
men minimum in eo, atque infimum caro est, vnius autem cuiusque,
sui ratio atque essentia non ex ignobiliore, sed ex optima in eo parte
indicanda est. Vt enim hominem non ex sensu, neque ex vita, sed
ex ratione que in eo pars potissima est, estimamus, Sic C H R I-
S T V S ex his magis cognoscimus, que in eo longe prestantiora
sunt. Habet is carnem & rationem tanquam homo, que se etiam
prima oculis nostris obtulit: sed habuit vim, & virtutem, que su-
pra omnem naturam esset, tanquam Deus. Ex hac igitur parte di-
uinitate potius censendus est: nam illud grecum *θεογενής*, si prede-
finati conuertat, nihil alienius: Si declarati, accedat iam ad ve-
riorem sensum: Si diffiniti, aut determinati & iudicati, tota vim
verbo exprimas. Nam qui talia potuit, & valuit C H R I S T V S, etsi
homo is quoque, & in carne hominis fuit, tamen ex diuinitatis
virtute a nobis iudicandus est Deus. Huic etiam rationi Ioannes
Evangelista consentit. Vidimus enim, inquit, gloria eius, gloria
ut nati a patre. Quem enim prius hominem existimaueram-

R i i
m s s,

mus, hunc postea ex virtute, & mirabilibus factis iudicauerit Deum. Virtute autem non humana, non corporata, nec exi-
perio, & potestate inter homines: sed virtute ea, & potentia qua
est secundum spiritum sanctum. Est enim in scripturis ista locu-
di modus, vt cum quid quale sit, voluit indicare, adhibuit in co-
qualitatis nomen ponant: vt, odorem suauitatis, suauem mentem
charitatis, charum: de Paulo ipso CHRIS TVS, & electum,
id est, electum: Sic in hoc loco spiritum sanctum, suauem
sanctum. Validus ergo, & potens CHRIS TVS per spiritum san-
ctum, atque in eo cuncta operans, diuina, mirabilique potes-
tia, qua & resurgere ipse valuit à mortuis, & ceteris inanis-
fringendam tyrannidem mortis princeps & author: Mortis in-
quam, non tamen communis huius, & corporata, quae quibus
ista quoque è nostro mortali corpore CHRIS TVS dona-
da est, immortalitasque induenda: Sed illius spiritus & potes-
tiae, qua genus hominum vniuersum, nisi Dei in filio benigna
nobis subuenisset, Deo ipsi, & caelesti vitae, æternæque presertim
fer mortuum: de qua huiusmodi resurrectione in toto de
CHRIS TVS & Euangelij mysterio præcipue semper agitur: Et
Christus quidem ipse quoad vixit inter homines, summo honore
satus est, docendo, & sanando, et si filius est Dei, tamen illud ho-
minis plerumque & à cæteris vocatus est: vt ab illo clamante Ie-
s v fili Dauid miserere mei, & semetipse vocabat. Postquam ve-
rò, crucisque mysterium, cum in præstantiorem vitam transiret,
fer, moxque in cælum ascendisset, & spiritum paulo post factum
in discipulos effudisset, toto virtusque vite actus in tribulatione
to, & nobis demonstrato, humanis iam inimitabilibus in excelsis,
diuinisque virtutibus repletus, Filius Dei deinde se frequenter
re vocabulo appellatus, & iudicatus est. Atque in hoc loco veritas
litas trinitatis mirifice expressa est. Si enim CHRIS TVS, per
virtus & potentia patris, per spiritum ipse sanctum, & in ipso
sancto potens est, vimque per eum, & potestatem suam diuinam
exercet, vbi sunt qui spiritum negant sanctum, patrem per se
cum cæteris in trinitate possidere?

*Per quem accepimus gratiam, & legationem, vt ab omni-
fidei in omnibus gentibus super nomine eius, in quibus christi
vos vocati IESV Christi.*

PER QUEM accepimus gratiam potius, quam à patre
ostendat à patre per filium se accepisse gratiam, & nos quos
borum commune opus sciungat. Gratiam quidem quædam
tum à Deo est profectam, vt & idoneus ipse fieret, & factus
neus mitteretur ad annunciandam fidem omnibus gentibus,
quò illa ab omnibus acciperetur. Etenim sic est perceptum

illi scriptum: Parum est, ut seruias mihi ad exasperandum
 iacob, & ad conuertendum desolatos Israel: sed dedi te in
 haec gentium, ut sis salus ex me usque ad extremum terrae. O-
 mnes enim qui ubique sunt, ad veri Dei cognitionem, & salutem
 sunt vocati sunt. Siquidem in omnem terram exiit fides, & A-
 postolorum sonus. Non omnes tamen auscultauerunt. Sed hoc
 est illorum, non Dei culpa. Qui vero audierunt, & paruerunt,
 in CHRISTI nomine credere fuit necesse. Quo pacto ete-
 rum fides Deo habeatur inuitanti ad veram sui cognitionem, ve-
 rumque cultum, & vitam propterea aeternam, caelique regnum
 promittenti, si is, qui haec ex Deo annunciat, minime cui creda-
 rit, idoneus iudicetur? Est autem plena fides, credere in Deo
 patre, & in CHRISTO Iesu. Quid autem credere? eos esse (ve-
 ritarum numero nunc tanquam personas duas enunciamus) qui
 caelestia ista bona & dare soli possunt, & daturi fidelibus suis
 sunt, quae est potestas vnius Dei, trinitique propria: nostra igitur
 in Deum ipsum fides super IESU CHRISTO & nomine sancto eius
 fundata est, in ipso enim solo & per ipsum solum ad Deum nos
 adiuuamus. IN QUIBUS ESTIS & vos. In quibus, inquit,
 gentibus, & his, qui obdierunt fidei, estis & vos vocati IESU
 CHRISTI. Quod intelligendum est, cum hoc modo loquitur A-
 postolus, vocati Apostoli, vocati Sancti, vocati IESU CHRI-
 STI: vocatos in his locis non in participij vi, sed nominis esse
 probatos. Hi enim sic vocati sunt, qui auscultauerunt, & pa-
 tris aures vocationi Dei praebuerunt. De quibus in Euange-
 lio CHRISTVS: Nemo venit ad me, nisi pater meus tra-
 xerit eum. Et rursus: Oves meae, quae audiunt vocem meam.

Omnibus, qui Roma estis dilectis Dei vocatis sanctis, Gra-
 tia vobis, & pax à Deo patre nostro, & Domino IESU CHRISTO.

Vocatis sanctis, inquit, vocatis à IESU CHRISTO in sancti-
 tatem & puritatem, & cognitionem Dei ac filij, quae est vita ae-
 terna. Gratia autem & pax, quoniam patris gratia & benignitate
 factum est, ut veniret illius ad reconciliandam pacem homini-
 bus cum Deo. Pater autem noster est Deus, quia & fecit nos pri-
 mo ad imaginem suam. Filius enim imago est patris, & post ar-
 tioribus etiam necessitudinem vinculis in filios sibi adoptauit.

Primum quidem gratias ago Deo meo per IESUM CHRI-
 STUM de omnibus vobis, quoniam fides vestra annunciat in
 toto mundo.

Agit gratias Deo de aliorum bono, quod est vera, agit au-
 tem per IESUM CHRISTUM, quod est Christianae charitatis pro-
 pium, quae tamen sola vera est: sola enim via, & vnica ad Deum

RIT CH

CHRISTVS est: & qui aliunde ad patrem nituntur ascendere non per ostium, vt domestici, sed per pseudonymum, vt huius conantur ingredi. Sed & in patre, & filio, & spiritu sancto vobis vobis delictis personis, cum vnus sit Deus, nihil refert, cui personae agat gratias. Per eam enim aut in ea agis Deo. Per eam, cum per CARISTVM, aut per Spiritum sanctum Deo agis gratias. In ea, cum ipsimet agis patri. Cum ergo gratias agit Paulus CARISTVS, quod eos, ad quos ipse scribebat, fideles suos efficit, per eum nihilominus agit Deo.

Testis enim mihi est Deus, cui seruo in spiritu meo, in euangelio filij eius, quod continenter mentionem vestri facio, sicut in orationibus meis precans, si qua iam aliquando dirigit voluntate Dei, vt veniam ad vos.

DEVS est mihi apud vos testis, cui seruo in spiritu meo est, in sincero & vero corde. Nam quae sunt in spiritu, ea sunt, & ab interiore homine sunt, quoniam spiritus ad id, qui simplex est, simulatione obduci non potest, nec aliud alio pretendere. Sed si instituit fallere & mentiri, corpus illud necesse est, cuius ministerio vtatur ad decipiendum. Corpus enim spiritui tanquam persona est, quae cum extraneam homini, alienamque obendit, interiorem, & veram non facit cognosci. Quod personatis accidit, qui fallere idonei sunt, quod verè ipsi sunt intus occultantes, quod fictum fuerant, & in peccatis obijcientes. Hanc personam Iudaei ira attendentes, ea sola ferè insisterent, nec quod intus erat, perspicere laborarent. At neq; adoratio, neq; victima, nec oratio ipsa, vocis, prolatione, nec frontis vultusq; demissio, flexusq; cervicis veram intentionem Dei indicat: possunt enim ista à contraria animi voluntate ad simulationem fallaciamq; conuerri. Ipsa autem voluntas scripturae non decipit. Est enim sui optimè conscia, & cum seruit Deo, in veritate seruit. Quamobrem & hos adoratores, qui in spiritu adorarent, & in veritate, querere sibi Deum satis aperte apud Iohannem mulier Samaritanam dissertit Christus. Paulus igitur vt ostendat veritatem seruitutis suae erga Deum, seruire illi se in spiritu suo, quod est in interiore homine, & simul vt auctoritatem daicae legis iam eneruare incipiat, quae corporea sunt. Hanc rem spiritus eiusmodi cognationem cum Deo, vt tanquam in simili statim coniungatur, & pareat. In eo itaq; Paulus se seruire Deo. At in quo seruire opere? In euangelio illi quaerit. Quod supra dixerat Euangelij Dei de filio suo, in quo euangelium id filij appellans, videlicet illud vt demonstraret, quod

opus neque à filio patris, neque à patre filij sciunctum vllum: & sicut et innaat filium ipsum rectè Euangelium vocari. Si quidem CURRITS vs idem & monstrator nobis, duxque via est ad cœlum, & ipsa via: docens veritatem, & ipse veritas, intro mittens per cœlum, & ipse ianua, sic Euangelista ipse, & Euangelium, in quo equidem Euangelio Paulus ad seruendum Deo est constitutus. Ego etiam patet id quod antè dixerat, se ab aliis omnibus rebus, & negotiis in hanc vnam prædicationem Euangelij Dei, in qua Deo seruiat, separatam à Deo, segregatamque fuisse.

Desidero enim videre vos, vt aliquid imperiam gratiæ vobis spiritualis in confirmationem vestri, hoc est vt mutuam capiam solatium in vobis per alternam fidem, & vestram, & meam.

PRVS tanquam præbiturus illis ex se, & sua in fidem Christi constitutus, ac firmitate solatium, & in eadem fide firmitatem loquens potè mitigauit orationem, ne velut censor, & magister loqui videretur: paremque sese, & vnum de illis fecit, vt altero fidei exemplo inquitens, ego ex vobis, vos ex me consolationem, & iocunditiam capiat.

Nolo autem vos ignorare fratres, quòd sape proposui venire ad vos, & vetitus sum vsque adhuc, vt fructum aliquem habeam & in vobis, sicut & in reliquis gentibus & Græcis & barbaris, & sapientibus & insipientibus debitor sum, sic quantum est in me, promptus sum & vobis, qui Roma estis, Euangelium prædicare.

CONSTITVI venire, inquit, vt fructum aliquem feram in vobis: Traiectio enim est, quam Græci *κοινοδοσιον*, cum trans sententia, verbaue ponuntur, & aliis interstitis tunc demum ad ordinem reditur. In quo sanè vñu trajiciendi, & interponendi Paulus crederet. Fructum autem aliquem vt feram in vobis, si aut solatio alicui vestrum fuero, aut aliquos reddidero firmiores: aut etiam si ex numero eorum, qui nondum credunt, aliquos docero veritatem Euangelij, & ad veram fidem conuertereo. Hi enim sanctis hominibus suorum laborum, & actionum sunt fructus, si quos in aliena procuranda utilitate percipiunt. VITIVS sum vsque adhuc, inquit, non alio opere diuerso à prædicatione Euangelij, sed hoc ipso prædicandi officio apud vos per voluntatem Dei impeditus. Non enim Paulus cum rei familiaris tempus impendisset, aut cum prædia locasset, & quæ erat domi, composuisset, tum se conuertebat ad prædicationem

Euangelij. Hominum enim non Deo, sed sibi infirmitatem il-
 sunt. Sed in hoc vno prædicandi munere totus ille & vniuersus
 que erat infixus, neque aliud quippiam curabat omnino, nisi
 per suum laborem, & diurnam, nocturnamq; sollicitudinem re-
 liqui in gratia, & benevolentia cum Deo esse possent. Insuper
 in cæteris gentibus, inquit, omnibus doctis, & indoctis, etiam
 hoc illud, & Græcis, & Barbaris, & sapiens, & insipientibus,
 hoc est, & simplicibus & callidis, quoniam multi homines
 calliditas potius, & versutia quadam est, sed sicut omnino
 generi, & conditioni omni in cæteris gentibus dicitur, ita
 prædicationis, quoniam hoc mihi datum est à Deo nego-
 tium, vt prædicem omnibus, sic & vobis quantum in me est, quia
 Romæ estis, cupio prædicare.

*Non enim pudet me Euangelij CHRISTI: potentiam
 Dei est in salutem omni credenti, & Iudæo primò, & Græco*

OMNIBVS gentibus, inquit, prædicandi Euangelij datus
 sum, quod munus vique eò non refugio, vt eo etiam glori-
 quam Christianam fecutus modestiam hoc verbo glori-
 di non est vsus. Nam in infirmitatibus gloriari, & in ignorantia,
 & in ærumnis proprium magis est Christianæ virtutis, quam
 alibi: Libenter gloriabor in infirmitatibus meis. Et Modestiam
 fit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi. In his
 tem rebus, quæ quadam nobilitatem, & gloriam quædã
 nes præ se ferunt, exultare & gloriari non est Christianorum
 Quod si res ipsa, quam agebat Paulus, ac non ipsa tantum
 modestiaq; pendatur, quid magnificentius, aut maiore car-
 gloria prædicandus, quam legatum electum esse ad omni-
 te Deo ad veram felicitatem & vitam æternam omnibus gen-
 tibus annunciandam? Attamen in hoc non gloriatus est Paulus.
 Omnem enim gloriam rerum tantarum, & tam optandarum ad
 authorem Deum, & Christum referebat. Ipse vero legatum
 nisterium, prædicationem scilicet Euangelij non erubescere, &
 quam obrem non erubescere? Quia Euangelium, inquit, poten-
 tia Dei est in salutem omni credenti. Nam alias quidem potentia
 Dei apparuit in puniendis, & exterminandis nõ tam singulis
 hominibus quam integris nationibus, vt in Sodomis, & in
 gyptiis patuit, ac in ipsis quoq; Iudæis, multoq; magis in vni-
 minum genere diluionibus aquare abolendo. In ceteris
 vero, & admittendis ad amicitiam sui, sic vniuersis, passim
 minibus nusquam alibi Dei potentia, quam in Euangelio
 eua facta est. Hoc enim ipsum illud est Euangelium, quod
 rem omnibus dat, quod à morte vindicat, quod immortalem
 donat, si credatur, in quo maxime sita est Dei potentia. Omnia
 illuminatio cæcipientium, directio errantium, iustificatio impii-
 rum.

& vegetatio, & mortuorum exultatio istud
 ipsum Euangelium est: & ipse Christus, qui idem recte, ut in his
 verbis ostenditur, dicitur Euangelium, in quo nimirum qui cre-
 dit, omnia consequuntur. Nec vero alijs in rebus, aut ope-
 ribus praestantius elucet Dei omnipotentis potestas, & magnitu-
 do. Quod in hoc Euangelio, quod solum salutem atque vitam omni
 homini dat, sine ille antea Iudaeus fuerit, sine Graecus. Licet enim
 Iudaeus in lege, Graecus in sapientiae studijs gloriatur, nec ille ta-
 men sine fide, nec hic nisi per fidem saluus esse potest. Nam quod
 est, & Iudaeo primum, & Graeco, primum illud antecedentiam
 tenet, non dignitatis, sed temporis, ut primum dicatur, id est,
 ante Euangelium. Verum enim cuiusvis antea fuerit generis
 aut professionis, vel Iudaeus videlicet, vel Graecus, non ex eo quod
 ante fuit, sed ex hoc quod in Euangelium credit, salutem adipi-
 scitur. Atque hoc vno modo illud primum intelligendum est,
 minus fortasse apte, si ad elegantiam linguae attendas. Sed talis
 fuit Paulus non tam verborum cultam, quam sententiarum
 vim expendens. Animaduertendum autem est Graeci nomine Pau-
 lum omnem hominem comprehendere, qui sit idolorum cultui,
 & adorationi deditus: duasque sectas hominum scripturae
 sanctae esse, Iudaeos, qui verum Deum colant: & Graecos, qui falsos
 deos venerant. Quia ratione & Romani, & Barbari omnes hoc
 eodem in loco, & in plerisque scripturae locis sub Graecorum no-
 mine succedunt. Nam quod paulo ante Graecos distinxit à Barba-
 ris, si in literis, & in moribus fecit. Cum autem loquitur de sectis,
 Graeci omnes dicuntur, qui sunt, aut fuerunt idolis dediti. Quod
 etiam in Martho, & in Ioanne, & in apostolorum actis, qua scri-
 pturae factum esse murmur Graecorum aduersus Hebraeos, ita esse
 cernitur, ut Graecos perspicue scriptura pro omnibus qui colue-
 rant, aut colunt idola accipiat, & sanè perpetuis aliquot deinde
 saeculis, & ad nostra saecula tempora, quoad Romani principes se-
 ctis imperij Orientis Constantinopolim tenuere, quicumque ac-
 cesserunt hoc crimine, quod cultum idolis impendissent, &
 in hoc versis dicebatur accessi, ut vocabulo ipso indicaretur, non gen-
 tis, & nationis esse illud crimen, sed falsae religionis.

*Iustitia enim Dei in ipso reuelatur ex fide in fidem, sicut scri-
 ptum est, iustus ex fide viuet.*

Quod dixerat Euangelium potentiam esse Dei, in salutem om-
 ni credenti, declarare nunc nititur, & ostendere, quomodo ex
 Euangelio sit salus, sic breuissime rem totam exponens. Quid ita
 enim Euangelij potentia Dei est in salutem omni credenti? quia iu-
 stitia Dei in ipso reuelatur ex fide in fidem. Quod ut planius fiat,
 suo enim sensu ab Apostolo est positum, sic exponemus. Diximus

Rrr 4 supra

supra Euangelium esse, & eum, qui annunciat, Christum, & quæ à Christo annunciantur, æterna credentibus bona, quæ tamē si subtiliter inspicatur, ipsemet est Deus. Potentiam autem Dei Euangelium esse, quoniam eos qui credunt, & statim iustificat, quamvis prius impios: & excitat ad vitam, Deo ante mortuos. Quorum utrunque spiritualiter intelligendum est. Nam neque iustificatio in corpore est, sed in solo spiritu: spiritum accipit, & subleuat mortuum, & pietatem, & impietatem solus accipit, corpus tantum ministrat, & subleuat spiritui. Mortem autem & vitam recipit, & spiritus scilicet recipit, & corpus. Dei ergo virtus & potentia, quod ipsum est Euangelium, & ipse Christus, simulque in eum quis crediderit, & statim iustificat: impium vero spirituali iustitia dono, & suscitatur mortuum, translato à morte corporis vocabitur. Mors enim in corpore non quidem magis verè, sed magis communiter vulgo ab hominibus dicitur. Sed sicut corpus animæ in ma huic luci, & huic vitæ defunctum est, sic animus, & spiritus in suo Deo, verè & vitæ, & luci est mortuus. Qui si ex illa morte spiritualibus tenebris, Euangelij tuba excitatus, ac non nimum que admouerit verbo Dei, qui est Christus, solentque inbens ijs, quæ annunciantur, & illa ipsa annuntiata boni, debet ipsum, Christumque concupierit, illique sese dediderit, non permissit, ex mortuo repente fit viuus, & ex impio pius. Annunciatur Dei, quæ vna facere ista potest, excitare mortuos iustos, & iustificare impios, quod ipsum est Euangelium cum ad iustitiam actum deuenit: quod contingit simulque quis in Euangelium pura mente credit, fit iustitia. Atque id dupliciter, quod & iustitia ipsa agit, & eos facit iustos, qui sese illi permittunt, & sese vitam cum fide conferunt. At quomodo iustitia? ex vulgi enim sententia, & vi vocabuli iusti illi nominantur, & illa iustitia, quæ delinquentibus poenam, bene autem meritis præmium referat. Hanc autem Dei ignoscantiam non modo non exprobrantem vetera delicta, sed etiam eos, qui illa perpetrarunt, si credere instruantur Deo, in gratiam secum & amicitiam recipientem, misericordiam potius, aut clementiam, & benignitatem nominabimus, sicut Ieremias & Paulus, & omnis scriptura nominat: iustitiam vero proprio vocabulo nequaquam. Sed animaduertendum est iustitiam hoc loco pro toto genere virtutis poni. Est enim iustitia non semper species illa virtutis, quæ in faciendis iudicijs, & præmijs peccatis tribuendis tota consistit, sed verius etiam, & illius virtutis vniuersa virtus, quæ in Deo potissimum huiusmodi est, quæ habet distincta genera virtutum, sed vnicam tantum in deo rationem, diuiniore quodammodo in vnum simplex, & summum virtutis partes omnes, & omnia nomina comprehendentem. Cuiusmodi fermè Deo in sacris literis iustitia annun-

nempe dicitur, Iustitia tua iustitia in aeternum, & lex tua ve-
 ritas. Et Eliaas, qua dominum inducit aspernantem ieiunia, quae
 alligat corpus, & potiora misericordiae opera requirentem, sua-
 dentem dari panem pauperibus, et tabundos recipi, nudos vestiri,
 & sic demum inferentem: Tunc erumpet ut aurora lumen tuum,
 & amebit ante te iustitia tua. Iustitiam eo loco pro omni bonita-
 te humanitate, benignitateque accipit. Et alibi apud eundem
 Deum spiritualem loquens Hierusalem, Non erit tibi amplius sol in
 lucem, inquit, sed dominus, & populus tuus omnes erunt iusti:
 quod est, omni bonitate, & innocentia praediti. Et in Evangelio:
 Mihi abundaverit iustitia vestra plus quam Scribarum, & Phari-
 saeorum hoc est, plus quam illa legis, ut uniuersa bonitas intelli-
 gantem & illud: Querite primum regnum Dei, & iustitiam eius
 omnem illam virtutem, puritatemque intelligit, quae sit re-
 gno illi, & coelesti vitae consentanea. Cuius quidem diuinae, abso-
 lutaeque iustitiae, quam uniuersam bonitatem esse dicimus, indi-
 cium quoddam est, & simulacrum in hominum iustitiam, cum
 quis iustus ita esse dicitur, non quod res integre, recteque dijudi-
 cet, sed quod bonitate, & innocentia inter homines est ornatus,
 velut generalem illam iustitiam obtinens, quod nil agit, neque
 molitur, quod legibus sit, aut bonis moribus contrarium. Sed
 Dei iustitia singulari quodam, & multo excellentiore ex genere non
 innocentiae solum, & integritatis, sed bonitatis, beneficentiae,
 largitatis omnem numeros complectitur, diuino modo, & pro-
 fecto ineffabili, in ipso Deo longe eminent. In nobis vero cum Deo,
 & iustitiam Dei imitatione asequimur, inferiore quidem est gra-
 dia, sed tamen longe praestantior, quam ut ad eam vlla humana
 iustitia possit aspirare. Haec in Deo iustitia talis est, ut solem suum
 iubeat dari super bonos, & malos, quae si iustitia illa esset minor,
 membrum, & pars uniuersae virtutis, auferret solem suum malis,
 & illud cecideret bonis. Nunc cum super omnem illum educat, &
 proferat, ostendit diuinam bonitatem contentam se ipsa, & doc-
 trinae, immoto animo, atque imperturbato aliorum errores,
 & delicta perferentem, omniaque ita gerentem, ac dispensantem,
 ut quoad quidem fieri potest, omnibus salus ex sese & gloria pa-
 riat. Quae qui in fide C H R I S T I imitantur, eadem propè mente,
 eodem animo, omnibus ex sese animi perturbationibus quae huma-
 nas cupiditates referunt, eiectis, ad illum supremum diuinam bo-
 nitatis, & beneficentiae gradum conantur ascendere. Sit igitur
 hoc nobis imprimis constitutum, Iustitiam Dei hoc loco totam
 esse virtutem talem, atque ex eo genere, quod in Deo esse conue-
 nit, vel si noto magis, & communiore vocabulo est utendum, uni-
 uersam esse bonitatem, virtutum dominam cui clarum, cuius in
 Deo propria semper, & perfecta est absolutio. Haec ea ipsa Dei iu-
 stitia

stitia est, quæ in Euangelio patet, reuelataq; est cum conuicta
 te seculis fuisset abscondita. Patet inquam quoniam, & si bo-
 num esse Deum, etiam antea credebatur, bonitatisq; facile pla-
 ra sæpe monumenta pluribus hominib. ostendunt, illis tamen
 nec Iudei bonitatem cæteris esse gentibus propofitam pensant,
 neq; gentes tantum in Deo studium erga hominum benigne-
 rant ratæ: ita utriq; de Deo inferius omnino, quam illius bonitas
 digna sit, existimabant. Sed et si Iudei, atq; gentes ab hoc errore
 fuissent deductæ, ampliusq; de Deo, & magnificentia eius
 utraque natio fecisset, ac Iudei Deum communicantem
 gentes vero sese Deo, & salutem suam vehementer curare
 didissent, tantam tamen illius, & tam immensam inenarrabilem-
 que bonitatem, tantum nostræ procurandæ elaborandæque lu-
 litis studium, quantum ex euangelio nunc patefactum est, nec
 unquam potuissent existimare, neque credere. Est enim Deus
 gnoscere ante etiam peccatoribus, per ambitum tamen opo-
 rum, & sacrificiorum, per sacerdotes, & vota precantium igno-
 ba: nunc per fidem solam breuissimo compendio facile, & libe-
 ter omnibus ignoscit. Efflagitatus antea, atque errorum reman-
 dabat: nunc inopinantibus nobis veniam vitæ, & salutem ex Eu-
 angelio obtulit. Qui si etiam nos ad veram vitam & ad salutem
 perpetuam pro sua bonitate erat vocaturus, per filium suum,
 atque eundem unicum, per imaginem potentis, & summe glo-
 riæ suæ, atque per eius filij laborem, dolorem, ignominiam, mor-
 tem, ut id faceret inaudita quadam charitate, & amore ego nos
 potuit adduci? At quemadmodum nos vocauit? primum enim
 nostras veteres iniurias voluntaria obliuione obtulit. Deinde
 cum ab eo nos penitus auerfi, atque ad alias curas, aliisque hostibus
 planè conuersi, ipsius Dei hostes, & aduersarios nos communi,
 & Deos aduersum nos, non est infectatus errorem nostrum, sed
 veluti clemens pater tunc maxime ad misericordiam, & ad mansue-
 rem erga nos exarsit, cum maxime nos ab eo dissiuictos vellemus,
 nec contentus ad gratiam, & amicitiam suam nos reuocare, ma-
 tres omnes Iesv Christi filij suos, qui per fidem ad eum se con-
 tulerunt, & sibi filios adoptauit, ac fecit. Hæc est bonitas, hæc
 Dei iustitia, quæ in Euangelio reuelata est, omnis virtutis im-
 pletrens, quam Euangelium nobis perfecit, totamq; continentem
 salutem, & ad liberationem nostram. At quo pacto illa ex illa
 in fidem reuelata est? Nimirum quia fides erga Deum non est nisi
 iustitiæ Dei, in salute nostra sese ostendendæ adicum, & bonæ,
 & occasionem aptam attulit. Aperit enim se illa, & effudit se
 per credentes. Quæ si fides non adit, omnes habet in conuictis
 salutem nostram prorsus interclusos. Qui ergo sese Deo dederunt

peridem atq; permittere, hoc est, qui spem in illo suam, totamque fiduciam ponere insitunt, quæ est virtus & doctrina Evangelii propria, hos illa divina iustitia & bonitas, non in amicos sed in charos, & dilectos filios planè accipit. Quorum neminem nobis antea neq; speratum, nec cognitum, nunc ex Evangelio vniuersum est patefactum. Ita in Evangelio ex fide in Deum illa infinita, & ineffabilis bonitas summi Dei insignisque iustitia apparuit, omnibusque communis, & perspicua facta est. Quando autem eadem patuerit in fidem, id nunc accuratè à nobis exponendum est, vt sensum omnè percipiamus Pauli sublimitatem atq; altum, & maximarum rerum mysteria paucissimis verbis inuenirent. Sunt enim illius hæc verba: Quod iustitia Dei in Evangelio reuelata est ex fide in fidem. Ac ex fide quidem quemadmodum sit reuelata diximus: simul vt enim fidem Deo habere cupimus, quod nobis per Christum & Evangelium contigit: Sic nobis statim incipit illius bonitas, & iustitia, omnisque erga nos benignitas & beneficentia apparere. In fidem vero eadem Dei bonitas ex eodem Christo, Evangelioque se ostendit, cum facit nos suos sui imitatores, & similes, cum eadem iustitia, & bonitate nos insignit, qua est ipse præditus, cum qualis ipse nobis factus est, & apparuit, tales nos in proximum ipsum Deum imitatos, & loquendo efficiunt, quod est tamen Evangelij proprium munus, atque præcipuum. Qui enim vera fide ad Deum se conferunt, hoc est, qui & spes, & rationes suas in eo collocant, his facilius est, & prompta diuinarum virtutum imitatio: ab omni enim terrenis mandatarum studio isti auersi, suosque amores in bonis exercitiis optandis, & in illa cum Deo gratia, coniunctioneque ponentes, nullis earum affectionum motibus perturbantur, quæ ex mundanis curis solent excitari, in quo similitudo summi Dei, & illius iustitiæ, ac bonitatis species elucet. Ille nullo odio, nulla afflictione animi inquam permouetur, ex eo quidem, quod nullus est iniuriæ, nullius cupiditati expositus. Nihil enim habet, quod vel sibi eripi possit, vel quod ipse alij eripere contendat: sed scripto contentus, atq; plenus, neq; aliud quicquam extra se requirit, id manu atq; optat, vt exuberantiam bonorum suorum, quibus ipse redundat, in alios, qui accipere idonei sunt, possit effundere. Similiter & nos fide in Deum præditi & illa bonitatem attendentes, quæ ex Deo sunt, summa, & immortalia, quæ eripi nobis non possunt, quæ communicatione, & participatu plurimorum etelcunt, nõ diminuuntur, quæ inuidiam, iniuriam, perfidiam non admittunt, imitatione eiusdem iustitiæ, & bonitatis ad Deum proximè accedimus. Ille ignouit nobis, nos carnis ignouimus. Iniurias ille non sentit: nos illas facile dimittimus. Ille nos hoïtes antea suos recepit, & adoptauit in filiorum nu-

mero:

mero: nos inimicis quoque nostris fratrum, & parentum officio
 prestamus. Ita enim imitatores Dei sumus effecti, sicut filii po-
 tentis, tunc non solum ex fide nostra illa Dei in ipso parentis est
 iustitia, verum etiam ab eodem Deo in nos redundat, ut fides in
 nobis non modo Dei aperuerit iustitiam, sed eadem ipsa in ipso
 diuino & incomparabili munere in nobis eisdem iustitia in ipso
 fit facta. Imprimunt enim Deus in hos qui ei confidunt (eodem
 hoc loco pro ipsis fidelibus accipimus) imprimunt enim
 quam, suae diuinae virtutis, iustitiaeque similitudinem, quod et il-
 lud, quod Paulus inquit, Ex fide in fidem, cum primum hinc re-
 dentium, prouocat Dei iustitiam, ut aperiat sese, & ostendat gra-
 tis, quantaque sit in ipso Deo. Deinde ipsi Dei iustitia iustis lo-
 cit credentes, non humanae genere iustitia, sed illo diuino, & in-
 comparabili, quo Deus ipse iustus intelligitur & bonus. Quod illi
 nos Dei aequanimitate, ac benignitate illa imitanda adhibent.
 Quod ubi nobis contigit, munere ipsius Dei, non cum, per
 operatione nostra, tunc vere Deum patrem in filios ab ipso de-
 prati & nominamus, & colimus. Sumus enim illi propter eandem
 similes, illudque Euangelicum praeceptum implemus, quo ad-
 monemur, ut simus perfecti, sicut pater in caelis nosse perfectus
 est. Porro autem duplicem hunc actum diuinae iustitiae, quo
 ipsa nostra ex fide sese in Deo aperit, atque ostendit, & postea
 eandem fidem, hoc est in nos, qui credimus, sui imitatio, atque
 exemplo se insinuat, quoties nos in dominica oratione Deum
 obsecrando usurpamus, & repetimus, ut dimittat nobis debita
 nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Materies vo-
 rd ipsi, tot hominum millia virtute, & factis magis comparabo-
 runt: qui quod illis fecerat Deus, ut filium pro eis in mortem, &
 crucem traderet; ipsi imitando Deo, & filios, & demeritis in
 eundem cruciatum, & mortem quo confirmaretur carceris, horri-
 ter dederunt. Ille autem in Euangelio seruus, qui rationibus
 subductis, domino inuentus debitor, atque exigi iussus, iudicij
 precibus impetravit illud sibi omne nomen donum a Do-
 mino, ac remitti: non eadem ipse postea humanitate, & clemen-
 tia erga conferuum vsus, id egit, ut non posset de eo dici, eandem
 quam ipse benignitatem erga se in Domino experiret esse, eandem
 Domini imitatione in alios postea referret. Precibus autem
 suis flexit, ac molliuit ille quidem animus Domini sui, sed
 est ipse precibus conferui delinitus. Ita in eo patuit quidem
 mini elementia, cuiusmodi in Domino erat ex illius precibus
 non patuit in preces, hoc est, in ipsum precantem, quatenus
 ipse est Dominum in bonitate eadem, & animi molliuitate
 tus. Nam quod Dominus pepercit illi, debitumque dimisit, patuit
 lum in seruo id asserti bonitatis argumentum. Sed canentem
 canentem

dem in eo Domini liberalitatis ostendit, totaque illa bonitas, &
 benignitas ad Dominum pertinet, quæ est ex precibus supplican-
 tium in Domino pæfecta. Si vero feruus hæc erga se Domini
 humanitate edoctus, parem deinde ipse conferuo humanitatem
 exhibuisset, non solum ex illis precibus clementia Domini pa-
 riter, sed in ipsas preces etiam, hoc est ipsum in precantem suis
 immutata. Ac vt clarius etiam intelligamus, quantam celestis
 potentie in his paucis verbis cõstrinxerit Paulus, quæ dixit:
 fides Dei in Euangelio reuelatur ex fide in fidem: transfera-
 mur iustitiæ verbum in nomen potentie perinde vt si dicamus:
 Potentia Dei in CHRISTO reuelata est ex fide in fidem. Nam
 quomodo ex fide reuelata est potentia Dei? quia præter quam in
 solos credentes, in alium quidem neminem mirabilia illa opera
 operabatur CHRISTVS. Ille enim & cæco lumen reddebat, sed
 conuenit se credere, & confidere, quod ab eo esset illuminan-
 dus. Et demones eijciebat, languoresque corporum curabat, sed
 cecum, qui peterent, & fidem in eo se habere dicerent. Lazarum
 que curabat è mortuis quadriuanum, quoniam fidem Marthæ
 hæc conuenit audiebat. Denique ipsemet clamabat, & palam,
 appropere restabatur, Qui crederent in se, fidemque haberent,
 nihil esse tam arduum, nec tam naturæ insolitum, quod non in
 ipse facile factu esset. Hoc modo igitur ex fide virtus Dei, & poten-
 tia in parandis miraculis ostendebatur: quæ si fides quidem non
 emulisset, fuisset in ipso Deo occultata, & abdita. In fidem vero
 eadem potentia patuit, cum discipulis ipse dixit, Si credideritis,
 fidemque habebitis, eadem facietis, & maiora his facietis. Neque
 solum dixit, sed præstitit etiam re, atque factu, vt qui ab eo fluxe-
 rant Apolloli, ceterique discipuli, eiusdem fidei merito, qua Dei
 erga se mirabilem vim cognorant, ipsi deinde reliquis fierent ad-
 mirabiles. Eandem enim virtutem, Dei que potentiam in curan-
 dis omnium morbis, demonibusque eijciendis ipsi exhibuerunt,
 quam in magistro suo antea perpexerant. Ita & ex illorum fide,
 potentia Dei in ipso Deo manifesta facta est, & patuit in fidem;
 cum in illos ipsos credentes, fidemque habentes diuino benefi-
 cio ita traducta est, vt efficeret eos in eadem potentia Deo simi-
 les. Similiter igitur, atque eodem modo in Euangelio reuelata
 est Dei iustitia ex fide in fidem: quoniam & ex fide nostra illa in
 Deo patuit, & in ipsam deinde fidem, quod est in fideles ipsos
 eandem diuinæ benignitatis, & gratiæ munere, atque exemplo
 est translata, vt qualis est ipse Deus, tales efficerentur qui per fi-
 dem & Euangelium Deo se committere studuissent. Hanc can-
 sententiam paulo infra Apostolus magis dilucide exprimit,
 tanquam hæc verba interpretans, & hunc eundem locum alijs
 verbis exponens, quæ ait: NUNC VERO seorsum à lege iustitia
 Dei ma.

Dei manifestata est, testificata ab lege, & à Prophetis. Iustitia istam quam Dei per fidem IESU Christi. Atque hoc est, quod hic dicitur, ex fide. Deinde sequitur: In omnes, & super omnes credentes, quod iam est in fidem. Ita reuelata est iustitia Dei ex fide in istam. Et mox paucis interiectis verbis, declaratam etiam apertam subiungit: In declarationem iustitiæ suæ ex remissione peccatorum peccatorum in tolerantia Dei, in demonstrationem iustitiæ suæ in hoc tempore, qualiter ipse iustus est, quod est ex honorari Dei iustitiam. Quod autem sequitur: Et iustificati sunt, qui est ex fide IESU. Iam hoc est eandem iustitiam Dei in fide reuelari. Ita ex fide in fidem iustitia Dei in Evangelio reuelatur.

Tum IULIUS: Arduum sanè, & difficilem locum mihi fuisse opinor, & facilem reddere es conatus. Etenim sæpe in horum verborum sententia exquirenda acriter, diuque veritas, non potest mihi satisfacere, dissimilitudine etiam opinionum etiam pretibus impeditus. Nunc videre mihi videtur non solum, qui mens Pauli sit, & quid sensus horum verborum ferat, sed non parum etiam, quæ meum animum prius dubitationibus eorum mihi patefacta fore confido. Mihi enim illud occurrit, ut pacto iustitia Dei esset in Evangelio reuelata, quæ omnibus seculis manifesta exitisset, non in creatis rebus tantum solum, ut in elementorum paribus momentis, ut in cælestium orbium ordine, motuumq; constantia, sed in hominum actionibus, actionibus & consilijs, in quibus qui iustitiam de veritate melius coluissent, his semper ad suam auctoritatem, & ad potentiam patrie suæ amplificandam, ad obsequium suum, ad gloriam diuinam vis iustitiæ propius affuisset. Quod non in rebus solum publicis & conuentu populorum, sed in singulis etiam hominibus sæpius accidisse monumentis testatur est. At non perspicio, atq; intelligo non omnino de iustitia & bonitate Dei, sed de ea, quatenus per fidem perspicua facta est. Apostolum hoc, ut si dicamus, bonitatem quidem Dei paruisse antea in cælestibus, eisdemque conferuandis. In ipso autem hominum genere, ex fide, & in fidem ante IESUM Christum non paruisse, ut iustitia, sed talis actio iustitiæ, quæ per fidem est, in Evangelio fuerit reuelata, quæ etiam potentiam Dei esse dicitur, in fidem omnium credenti. Quamquam enim potentiam suam, nec in iustitiam, ac bonitatem multis in rebus semper ostendit Deus in hominum tamen genere ad veram, peccataque saluando, nusquam ostendit, neque declarauit apertis. Ac paruisse illam ipse quidem ex Iudeorum genere non paucis, quos patriarchis, & Prophetis est manifestum, ac fortasse in multis quandoque, qui ex gentibus propius se ad eius amorem, & operationem contulerunt. Passim vero & omnibus tam Iudeis, tam

Hæc, tam doctis, quam indoctis, ac deniq; sine ulla exceptione
 veritas, qui ad credendum modò accederent, nunquam ante
 Evangelium Iesv Christi iustitia ista Dei, & inenarrabilis beni-
 gnitas ac bonitas demonstrata est. Ac nimirum, vt de potentia
 illius Dei ad salutem credentium aliquid dicamus, mirabilior
 merito creditur redemptio nostri generis, quã ipsa creatio. Nam
 creatio ordinem suum habuit, postquam semel fuerat instituta,
 permanens, ac ratum, quem ipsa natura inferior suscipere, & pro-
 pugnare in ætates, ac tempora potuit. Redemptio autè solius Dei
 hæc alio instrumento, aut operis vicario effectus tantum est, què
 nullo pacto natura possit imitari. Etenim si magnum est, ac mi-
 rabile suscitare homines mortuos, & qui cursum vite iam confe-
 cuti, in eandem rursus vitam restituere, quod est non natura,
 sed Dei potentie opus proprium: admirabilius multo esse de-
 bet, eos qui verè vitæ, & diuinæ luci sint mortui, & in fetore ac
 foetibus peccatorum iam extraherint, & Deo, & ipsis viuos, ac
 certatim repente efficere sanctos. Hæc est igitur potentia, hæc
 iustitia, & bonitas summi Dei, quæ in Evangelio proposita, & de-
 monstrata est, cum omnibus antea sæculis latuisset, ex fide exci-
 ta, & in idem se imprimens, quam eandem omnibus cæterarum
 rerum vocabulis, & benignitatem, & misericordiam, & gratiam à Paulo, atque à scripturis sanctis appellari,
 & ubi assentior, & iure appellaram puto. **T V M A G O:** Gaudeo
 in facere inquam, quod me adiunas, & laborem meum tua in-
 dustria hinc leniorem, tuoque isto ingenio mirificè delector. Sed
 quod iustitia ista in Deo vniuersum genus sit totius virtutis, non
 enim ea res perspicuè demonstrat: quod in animis & cordi-
 bus crederentium impressa, non eos solum facit iustos ex ea parte
 virtutis, quæ in iudicando, & distribuendo sita est (possent enim
 quo modo iusti essent, virijs aliquor ex alio genere laborare)
 sed eos vique ed facit iustos, vt nihil illis desit, quod in vera, &
 certissima virtute sit experendum: neque tamen ex vitato homini-
 bus, & legumlatoribus genere, hæc in illis virtus existit, sed diui-
 nus merito & magnificentius, ac vt ad eam, tanquã ad proprium
 Dei donum nulla humana virtus comparare se audeat. Etenim
 vt humane iustitiæ & eius, quæ ex lege est, cum diuina iustitia
 conuentionem aliquam faciamus, non eiusdem modi ambæ, ne-
 que vno profecto ex genere sunt: sicut neque solis, ac lychni lu-
 men est vniuersi modi. Sed illa Dei iustitia expletur, & eiuscir huma-
 nam omnem cupiditates, neque eis apud se esse vult locum. Homi-
 nam autem iustitia affectiones, cupiditates quæ neutiquam reuel-
 dit, sed eis saturandis, atque exercendis adhibet modum quen-
 dam. Possessiones enim & prædia à nobis magni aestimari vult, fa-
 milias aut, vitam & corpus præcipuè defendi: Si quis iniuriam fecerit,

ccrte,

cerit, legibus illam perfequamur, vim vi repellamus, honoris
 dignitatis maximam rationem ut dicamus, nobis permittere
 Eadem cum diligi amicos iubet, cum socius a fratre, & indignus
 vetat exigi, tacite potestatem præbere nobis intelligitur, & in
 micorum vlciscendorum, & foecrandorum alienigenarum. Quæ
 etiam oculum pro oculo, dentem pro dente, membrum pro mem-
 bro eadem repeti permitit. Denique omnia eiusmodi iube-
 re, ut cupiditati quidem modus, ordoque præscribitur, ne præ-
 ceptis ruat, ne vniuersa se effundat, non ut cupiditatem omnem
 animis tollat & affectiones omnes extirpet, quemadmodum lo-
 cit iustitia Dei, quæ per fidem Christi imprimatur in nos: non
 planè diuinum quiddam in nobis affigit, iubet terrena cuncta re-
 spicere, cœlestia concupiscere: Si quis pallium nobis empan-
 nicam etiam dimittere: si quis maledicat, benedicere: si cui-
 phum infringat, maxillam alteram offerre: vult inimicos vlcis-
 gamus, ut qui nobis malefaciunt, nos benigne cōsuetudine
 hoc non hominum est, sed magnificentius quiddam propo-
 dum quam angelorum: & tamen hæc in nobis Dei imaginem
 ra similitudo est: de qua CHRISVS in Evangelio: Hæc te,
 ut sitis filij patris vestri, qui est in cœlis, qui & pluit, & bester-
 riter super bonos, & malos, iustos, & iniustos, nec perditam
 malitiam, ac prauitatem, suam corrumpi bonitatem suam dicit
 est Dei iustitia, quam fides CHRISVS manifestam habet. Quæ
 Deum fides primò impulit ad ignoscendum scelera delinquentium
 scendum ne tantum? imò vero ad eos in gratiam, & iniquitatem
 nem accipiendum, ut ex hostibus faceret sibi filios. Quæ quæ
 nos ex eodem resiliens Deo fuerit in nobis imprecatur, & conde-
 ta, similes Deo erimus, & eiusdem diuinæ iustitiæ immensam
 ternamque hanc feremus Dei omnipotentis in nobis bonitatis
 imaginem, quam requirebat maxime, & ad eam artabat. Iu-
 lus, cum ita scriberet ad Philippenses: Omnia pro nihilo est
 dum CHRISVM lucrificiam, & inueniat in ipso non habet
 meam iustitiam ex lege, sed quæ per fidem CHRISVS in Deo
 est, iustitiam ex fide. Illam autem legis iustitiam penitus adque-
 bat tanquam imperfectam, & degenerem, ut quæ vili talis in
 bis valeat progignere. Sed ut ad Apostoli verba reuertamur: non
 uenit iam inter nos iustitiam non esse Dei cum hæc iustitia
 gum villo modo conferendam, sed usque adeo excellere, quod
 lius multo sit diuinam illam imitari, quam humanam iustitia-
 riæ esse authorem, sicut vberissimi fontis ritum, quam quodam
 riuli fontem existere magis est optandum. Nam quod dicitur
 ex scripturæ testimonio, iustus ex fide viuet, valet ad deum
 dum iustitiam Dei in Evangelio, non solum in ipso Deo
 sed in ipsam etiam fidem patefactam esse. Qui enim per fidem

Deus contulit, non illius tantum iustitiam erga se, & bonitatem operitur, sed eandem in se ab eodem Deo haurit, & est id iacobus Propheta scriptum, Deus enim apud illum, Iustus, & misericors ex fide vivit. Iustus scilicet quæ ego efficiam iustum, non enim lex. At quo pacto iustum? ex fide, inquit, non ex fiducia operum, atque factorum. Quid autem ille ex fide tuus dicitur, Iustus consequetur? vitam ait. Quid nonne in lege, & in operibus vivitur? vivitur, sed fragili & mortali vita, non illa felicitas, & sempiterna, in qua meam quoque, æternitatem, & vitam imitabor, qui iustitiam, & bonitatem fuerint imitati. **PLANES** ista inquit, Iustus inquit, sed perge quaeso, in magnam enim iam nos expectationem solum, sed cognitionem etiam maximarum rerum iam adductus, attendoque diligentius, quid de hac iustitia Dei, deus habet potentia amplius dicturus, aut quibus argumentis vivit Paulus sit. **OPTIMI**s atque fortissimis mi frater inquam, sed sermone aliquanto implicatus. Hic enim sanctissimus, & comendatissimus Deo vir, vel propter altitudinem magnitudinemque cogitationum, quibus oratio par non suppetebat, vel ob humilitatem, & data opera, ac, ut ipse alio asserit loco, ne virtus crederetur nata, neque proprietatem in verbis, neque in oratione explanationem admodum est persecutus. Sed sententijs contentus, divinorumque mysteriorum subtilissimus indagator vix locum intercedum humanis ingenijs relinquit, quæ ad eius sensum posse perveniri. Nos tamen admitemur, non viribus nostris freti, sed illius fiducia, qui dixit, ut scrutemur Scripturas, quoniam ipsa de eo loquuntur, illud primum admonentes, Paulum, quod illam Dei potentiam, quæ in Evangelio est ad salutem omni creature inchoat exprimat, eiusque fructum in genere humano evidenter ostendat, velle statum humani generis ante Evangelium, circummodi esset, ante oculos nostros ponere, & quod ad gentes perveniret, & quod ad Iudæos, licet haberent vtrique in quo confidere peristerent, & quo gloriarentur, Græci philosophiam, Iudæi legem. Veruntamen quantum vtrisque sua gloriatio in contrarium incidit, ex sequentibus fiet manifestum, mundumque totum cum suo vitio interijisset, benignitate ac gratia Dei & **CHRISTI**, atque Evangelij virtute ad salutem, vitamque inveniendam eguisse: apparebit, orditur autem primo de gentibus sic.

Revelatur enim ira Dei è caelo in omnem impietatem & iniquitatem hominum, veritatem in iniquitate detinentium: quomodo quod cognosca de Deo potest, manifestum est in ipsis: Deus enim ipsis manifestum fecit. Invisibilia enim eius ex creatione mundi & justificationibus ipsis intellecta perspicuntur: aeterna quoque

Sss
ipsis

ipsius potentia, & diuinitas, vt sint ipsi inexhaustibiles, quos
noscentes Deum, non vt Deum glorificauerunt, aut gratiam
habuerunt, sed insatiati sunt in disputationibus suis, & ali-
ratum est inspicere eorum cor, dicentes se esse sapientes, quibus
ali sunt, & mutauerunt gloriam incorruptibilem Dei in simi-
tudine imaginis corruptibilis hominis, & volucrum, & quad-
pedum, & serpentium.

REVELATUR hoc loco, non eodem modo quo supra
est, reuelari iustitiam Dei in Euangelio. Nam iustitia Dei,
quæ ex fide apparuit, & in fidem patefacta, certe in Euangelio
est, cum ante omnibus seculis fuisset occulta. In enim hoc
caelo super omnem impietatem nō nunc primum in lucem produ-
ditur enim antea eadem ira vigeat. Sed nunc primum annun-
tiatur. Veritate enim perspecta incipit nunc etiam apparere
firas, & lucis diurnæ obruitus nocturnarum tenebrarum
agnitionem, quæ ipse per se non intelligenter, homines
fertim assidua in obscuritate viuere alluciat, nisi radio
repente oblato illarum caligo, & cæcitas deprehendatur
veritate, & vnitatem summi Dei, & fidei vi, ac diuina gratia
tiamque munere hominibus oblato, fructibusque pacis, &
qui ex illa percipiuntur, cognitis: Nunc demum iustitiam
felicis, & misera illorum vita, qui flagitijs toti cooperantur, ob-
que vitam potissimum existimantes, Dei offensionem
aduersus se non intelligebant. Itaq; alijs idem hoc verbum
lippenfes significans Paulus, Vt audiam, inquit, de vobis, quos
stetis in vno spiritu, vna anima collaborantes fidei Euangelio
territi vlla in re ab aduersarijs, quæ quidem Euangelio
est declaratio interitus, vobis autem salutis. Atque hoc verbum
vnam penè ruinam totum hominum genus deciderat, nisi
Iudaorum stirpem sibi ipse retinisset, & ab hæc tam caeci-
mentis ad luminis sui aspectum reuocauisset, electo sibi Abraham
qui postea pater futurus esset multarum gentiū. Deus enim
fecit cum hæc tanta, & tam præclara opera faceret, acceperat
poneret homini intuentia, atque consideranda, vltimam
vinitatis sue virtutem speculantibus apparere, quæ quidem
uinciam, munusque speculandi philosophia susceptis, vni-
nij & rationis, & duntaxat illo nature dono subleuata, a-
diuina per quod apta nata est hominis mens ad penetran-
tiam Dei, & vnitatem potuit cognoscere, atque ex vniuersis
telligere inuisibilia. Scriptum enim est, Cæli enarra-
Dei, & opera manuum eius annunciat firmamentum.

In omnem terram exiit sonus eorum, & in fines orbis
terrae coru. Hoc itinere igitur, & his ductoribus ad Deum
peruenientes, cum illius amplitudinem, maiestatemq;
conspicerent, & vnum esse naturae dominum intellexissent, cum-
que eum adorare, & venerari, & omni cultu glorificare deberent,
repleti vanitate quadam ingenij, & errore mentis caecati viti-
um, & infinitatem illam omnipotentis Dei in plura quasi frustra
dicerent, aliosq; sibi Deos numero complures quos falsa opi-
nionibus depinxerant ad colendum asciuerunt inanes, & mor-
tuos veluti ludibria quaedam humanae vanitatis, supposita a dia-
bolo, atque subiecta, quo is naturam nostram, factam ad imagi-
nem summi Dei, ipse ad Brutorum sensum detractam, atq; abie-
ctam in potestate habere posset, nec tantum mortales homines,
& bestias, aequae coeli, serpentesq; terrae in honore, & in cultu
Deo auerterent: sed horum etiam ipsorum inaninata simula-
cra, & imagoes, ad extremum dementiae, temeritatisq; progres-
si, ut quod summe mortuum esset, summe etiam viuenti, quasi in
illius coetumeliam opponerent. Atq; hic quidem error, & com-
mune penit humani generis delictum a sapientibus seculi, & ab
auctoribus philosophiae in mundum fuit inductum. Hi enim
sunt, qui veritatem in iniustitia detinuerunt, hoc est qui intelli-
gentes de Deo quod verum esset, summa cum illius diuinitatis in-
tuitu falsum omne sectati sunt. Nunc videamus, quae fuerit merces
hanc tanto errori, vel sceleti potius a Deo ipso relata, & tributa.

Dei & tradidit illos Deus in desideria cordium ipsorum in
iniquitatem, ut dedecoret corpora sua in seipsis, qui permu-
tauerunt veritatem ipsius in falso, & coluerunt, ac seruierunt crea-
tioni creaturae pratermissio, qui est benedictus in secula, amen.
Propter hoc tradidit illos Deus in affectiones dedecoris, foeminae
qui viri permutauerunt naturalem vsu femineum in vsu
praeter naturam. Similiterq; & mares dimisso naturali vsu fe-
minae exarserunt in appetentia sui mutua, mares in maribus tur-
pitudinem perpetrantes, & mercedem quam oportebat erroris
sui in senectus recipientes. Et quemadmodum non approbaue-
runt Deum habere in cognitione, tradidit eos Deus in improbam
mentem, ut facerent, quae non decebat: repleti omni iniustitia,
simulatione, prauitate, auaritia, vitio, pleni inuidia, caede, rixa,
ira, more improbo, susurrones, detractores, Deo insensu, con-
trarios, superbi, iactatores, repertoires malorum, parentibus
suis non audientes, sine prudentia, sine compositione vitae, sine

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

amore, sine fœdere, sine misericordia. Qui inquam corrumpunt
Dei cognoscences, quod qui talia agunt, digni morte sunt, non
solum ea faciunt, sed & probando confitentur facientes.

VIDES mi frater quanta sylua malorum ex illo primo errore
inducta in genus hominum sit ea re quod Deum quem cognos-
cuisse videbantur, repente deseruerunt, & cultum, & gloriam,
quam deferre illi debuerant, ad muta simulacra perierunt. Et
dicitur imagines hominum, aut brutorum contulerunt. Et dicitur
æquum fuit, vel oportuit potius, ut Apostoli verbum, ne qui
tantum in Deo à veritate se remouerant, & qui rationem
diuinæ bonitatis non aspexerant, ne in cæcitate quidem rationis,
actionibusq; vitæ aut mente, aut oculis rite viderent. Non enim
fuit dignum, ut qui in Deo veritatem falsitate commutauerunt
qui est summa, & prima veritas, in seipsis, qui sunt imago, &
simulacrum illius veritatis, veram legem possiderent, etiam Deo
non honorabant, ut suum honorem colerent, sed in eorum
ratiis falsa opinione hallucinati, cum idola Deo præferrent, ut
quoque ipsis turpitudinem, & dedecus honorati auterentur
ut est in Psalmo scriptum, Homo cum in honore efficitur
rus est cum iumentis insipientibus. In se ipsis autem, ad diu-
corporibus suis. Qui enim de mundo sunt, neque Deum creatorem,
& remuneratorem hominis agnoscunt, si cum deum
mortalitate animi, & de cælestibus præmijs nihil adhibent cogi-
tent, corpus vnum habent, quod maxime ex oculis, & que
totos in illo constituent, & collocent, qui cum iam opes, & di-
tias, lauta vestimenta, equos, argentum, famulum, ceteraque
huiusmodi, idcirco maxime expetant, ut honorificent, & pro-
stantiores cæteris esse videantur, nimirum ridiculose etiam, ut
miserabiliter potius, cum ipsi omni dedecore, turpitudine, &
quam cæno oblitii, his externis rebus oculos inuertunt, & non
tant posse perstringere. In quo & peccatum hæc illis videtur esse
pæna peccati. Ita enim peccant in semetipsos, ut sic turpissi-
mos, miserimosque ostendant.

Quapropter defensionem nullam habes & homo quomodo
dicas. in quo enim iudicas alium, teipsum contemnas. Etenim
enim facis tu, qui iudicas. Nouimus enim quod iudicium
est secundum veritatem in eos, qui talia faciunt. Potest enim
homo iudicans eos, qui talia perpetrant, & ipse faciens, quod
tu effugies iudicium Dei? An diuitias bonitatis eius, & longanimitatis
despicis? ignorans, quod bonitas illa
in penitentiam te deducit, secundum dicitur autem iudicium
1090.

*Impetens cor, recondis tibi ipsi iram in diem ira, & reuelatio-
nis in iudicium Dei, qui reddet vnicuique, secundum opera eius.*

DEMONSTRATA populorum omnium, qui cultum idolis
pendebant, communi iactura, & clade, quodque propter per-
uersos cultus omnipotentis Dei in omnem turpitudinem, & de-
cessu cunctorum scelerum lapsi erant, eos etiam nunc acrius coar-
gat qui in eisdem criminibus inuoluti, cum sese ipsi non respi-
cant, de aliorum vita, & moribus tam facile obloquuntur, & fel-
liciosius malignolentiaque suffusi, ac studiose ceteris obtrectan-
tes, procerim famam laedunt. De his enim potius est, quam de illis
sermo Apostoli intelligendus, qui in magistratu, & potestate
constitutum legibus coguntur ad iudicandum. Illi enim legitimam
iudicandi necessitatem habent, neque cum id iure faciunt, id illis
vicio dari oportet. In eo potius errant, quod quae in alijs repre-
henderent, sepe eadem ipsi agunt. Hoc autem hominum genus,
quod de altero sponte iudicat, etiam a Domino in Euangelio
notatum est, & reprehensum. Qui in Mathaeo: Nolite iudica-
re, neque iudicemini. In quo enim iudicio iudicatis, in eo iu-
dicabimini, & quia in mensura metimini, metietur & vobis. Quid
a facie palam in oculo fratris tui? & in tuo trabem non anim-
advertis? Et certe hoc genus dupliciter iniustum est, quod & fa-
ceta, quae non decet, & iudicat eos, quos non debet. quo qui-
dem genere criminis, ac vitij, hominum genus imprimis labo-
rat. Nihil enim fere promptius, nec celerius est vel cogitatione
hominis ad suspicandum male de altero, vel detractio, & ma-
ledictio, simulatque quis suspicatus est: Ita hoc crimen reli-
quis criminibus, quae in hominibus multa, & magna pauld ante
dicta sunt, maximum pondus, & momentum affert. Quid enim
vel iniquius fieri potest, quam iudicare alterum in eo ipso, quo
tu qui iudicas, damnandus es? vel improbius, quam ea agere, &
perpetrare, quae in altero damnatione digna iudicasti? Etenim
fatis eadem imple agis, & perpetras, cum, quibus de altero suspi-
cionibus ve male lentias, permouere, in eo ipso te iudicas paria
faciturum, si eodem loco esses. Quandoquidem si esses bonus,
nihilque in te mali recognosceres, neque improbi, ne de altero
quidem improbe suspicareris. Ac illi quidem abs te qui iudican-
tur, ipse quaedam fortassis ignorantia, & in aduersione animi
suscitant a grauitate delicti aliqua ex parte possunt. Tu vero qui
eos iudicas, qui eo ipso quo iudicas, notionem, & scientiam ha-
bere te constitutis esse illud crimen dignum damnatione, quod
reprehendis, cum illud idem ipse committis, qua nam defensio-
ne aduersus Deum es vsurus: cuius vnus iudicium in veritate est.
Non enim leui coniectura, non suspitionibus incertis, non stu-

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

dio obrectandi ad iudicandum ille adducitur, id quod in facie
 qui apertum crimen proximi, si vllam partem equitatis habere
 & te ipse respiceret, dissimulare potius, tegeteque debet, vltra
 occulta patefacis, suspiciosa coarguis, dubia in multo peccato
 partem interpretare. Sed certissima cognitione & peccatorum
 & cordium iudicat Deus. Eius enim vnus proprium est iudicare
 orbem terrarum in iustitia, & populos in equitate, quibus in-
 gillatim corda hominum, qui intelligit omnia operantur. Tu
 sola iniquitate ad faciendum iudicium de altero accotis. Parto-
 ne igitur, tu qui iudicas alios, & tu ipse facis, quae in alijs pro-
 hendis, quod effugies iustum iudicium Dei? Cum enim vnus
 iniquum, iniustumq; iudicium proximus tuus non effugiat, sed
 forte eius tolerantia, & longanimitate, & patientia ducit ad
 despiciendum ipsius bonitatem, & moram, procrastinatioque
 ad anima auertendum in te negligentiam harum rerum obli-
 tas? longe falleris profecto, si ita arbitrare. Illa te bonitas Dei
 la patientia non te inultum sinit, sed spatium dat tibi ad vitam
 respicendi, & ad poenitentiam, ac veniam reuertendi. Quae
 non flecteris animo, nec ad perfugium misericordiae illius re-
 fers, sed duro corde, & peccatore poenitentem de nescio quibus
 tolerantia, & bonitati: erumpet, crede, in asperiores longe, de-
 grauiorem aduersum te iram omnipotentis indignatione, &
 expectatione collecta, & acerbata, atque in die iudicij
 eius tibi apparebit. Nouit enim ipse, & scit optime tuam
 mensuram, & suum cuiq; tempus, sua spatia praestitit, & quae
 non est amplius veritatem iudicij sui, & praemium, ac poenam
 pro meritis prorogaturus. Illud enim in die iudicij, & in iudicio
 iusti Dei, quanquam de illo vltimo, generali que iudicio iudicij
 congrue potest, tamen melius refertur ad diem illum, quem in-
 gulis praestituit, vt de illis iudicium faciat Deus, qui vltimum
 saepe etiam in hac vita manifestus fit. Sive autem in hoc, sive in
 altero seculo, siue ad peculiare, & suum cuiusque, siue ad vniuersu-
 rum vniuersum, communemq; iudicium: singulis sua conditio
 ra, & praescripta dies est, qua ad disquisitionem antea de vni-
 candi sunt, vt vel iusta seueritate Dei puniantur, si in malo le-
 uauerunt, vel bonitate, & elementia conferuntur, si in bono
 sanctis operibus sunt promeriti. Est enim vnicuique Deus ius-
 tum eius opera mercedem redditurus. At quomodo te iudicabit
 lege quae sequuntur.

*Hu quidem per perseverantiam operu boni & gloriam
 honorem, & incorruptibilitatem quaerentibus vitam eternam
 his vero, qui contentiosi sunt, & non obediunt quidem veritati,
 obtemperant autem iniustitie, indignatio, & incompensata*

in omnem animam hominis perpetratis malum. Et Iudeo primum, & Græci: Gloria autem, & honor, & pax omni operanti bonum, & Iudeo primum, & Græco. Non enim perperam est differentia apud Deum. Quicumque enim sine lege peccaverit, sine lege & peribunt, & quicumque in lege peccaverint, per legem iudicabuntur. Non enim auditores legis iustitiam faciunt, sed observatores legis iustificabuntur.

Respondet, inquit, unicuique secundum opera eius, reddet ei prout operatus est, his qui per boni operis perseverantiam quaerunt vitam æternam, quid reddet: gloriam, & honorem, & immortalitatem, inquit. His verò, qui per contumaciam, & studium contradicendi, contraque faciendi veritatem non audiunt, neque se illi tradunt faciles & dociles, sed iniustitiam sectantur, illiusque pravis perfusionibus potius obtemperant, indignatio adest, atque ira à summo Deo, oppressioque, & angor in omnem animam hominis malum perpetrantis, & Iudæi primum, & Græci. His quidem qui iustitiam sectantur & veritatem, præmium aderit gloria, & se des immortalis. His verò, qui repugnant veritati, & se des iniustitiae, iam adest poena indignationis summi Dei. Omnium enim rationalium animarum iam oppressa angoribus, vexata sollicitudinibus, stimulis pravarum cupiditatum puncta, atque exasperata, non habet locum, ubi respirare possit, sed monstris scelerum, quae ipsam in se perpetrando progenuit, assidue perterrita premitur in angustum, nullumque in se sibi solatium committitur habet, sed fallacium solamenta voluptatum intercom a corpore mutuata, post breuem illam, vanamque suavitatem, ad suos tamen mœtiores intestinos redeat necesse est. Hæc, inquit, poena iam adest omni animæ perpetranti malum, quæ non futuram gehennæ damnationem auferat, sed quæ iram Dei in hac vita sceleratis repræsentet: Quicumque ille fuerit, inquit, siue Iudæus antea genere, aut professione, siue Græcus, & c. contrario, qui bonum operatus fuerit, & in rectè faciendo perseverantiam adhibuerit, non alium sibi finem propositum habens præter Deum, & vitam æternam, immortali hic honore, & gloria à Deo afficietur, siue ille antea Iudæus fuerit natus, siue Græcus, non enim personas Deus, sed personarum facta, meritaque discernit. Atque in hoc loco quod supra diximus, denud reperiuntur. Illud, primum, non conditionis dignitatem vllam exprimit, sed notationem temporis. Antequam enim fides etiam CHRISTI reconciliationem humani generis cum conditore humanum per ipsius Dei clementiam efficeret, aestimabantur omnes apud Deum non ex nationis merito, sed ex operibus bonis.

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

aut malis, in quo Iudæorum leuior & labor, & ratio multo facilior fuit adipiscendi regni Dei. Legem enim habebant, qua instruebantur, sed & de gentibus, si qui veritatis vim cognouerant, & Dei amore capti illi sese in moribus, & voluntariis suis conformauerant, ipsi quoque sibi præmium, & vitam ab eo æternam depoposcerat: hos Dei æquitas, & misericordia nullo modo precebat spe, & voto suo esse deceptos. Atque hoc prouidit Paulus interposuit, ut Iudæorum reprimeret insolentiã, ad quos maxime arguendos a reprehensione gentium erat transturus, ut videretur curã semper fuisse Deo, quocumque genere eos bonos, qui Deum sibi ipsum, summum bonum proposuissent. Iam enim cum magno se à gentibus discrimine separari per se scirent, haberent, cognitione scilicet veri Dei, & obseruantia legis, legesque maximè & semper gentibus opponerent, & superbi in quodam modo gloriarentur, omnemque in illa se habere repositam, ita se gerebant perinde ac Deus propter deum regis, quod Iudæorum nationi fecerat, ipsorum esset propius Deus, & non cum alijs gentibus se communicare. Quam hanc tantam Paulus arrogantiam contundat, idcirco legem in eueruere incipit, & omnem rationem salutis ante Evangelium quidem operibus bonis, in Euangelio autem fidei regulam per IESUM Christum acceptam ferri dicere. **EX** ANTE **LIVS**, antequam **CHRISTI** fides mundo esset denotata, non Iudæis solum, sed vnicuique ex gentibus ad vitam certum per bona opera patebat, in quo video a sanctis videri aliquibus dubitatum. Sed ut hoc sic abeat, qui illud, quædam bona accipiendum est? ut operibus bonis nostris, non iam gratia omnipotentis Dei, nostrã sit salutis spes, & immortalis veritas præferenda.

TUM **EGO**: Non mediocrem commoues disputationem frater, sed ego quàm breuissimè potero, quaestiones tuas succurrã. Neque ita, ut mea dicta sic accipi velim, quasi ea tanta fixaque sint, verum cum hac conditione, hocque pacto si authoritate Ecclesie fuerint approbata, quod idem vique, & in omnibus volo intelligi. Ac quod ad primum tuum postulatam pertinet, non videtur esse dubium, quin hoc a petro decreuerit Paulus. Antequam virtus fidei per IESUM Christum mundo esset denotata, licuisse veteribus illis tum Græcis, tum Iudæis, quocumque ordinem vitæ secuti essent, & operibus bonis se commendarent, ad cœlestis præmium peruenire. Sed quæ sunt operibus, id enucleatius tradendum est. Bona opera sunt, quæ & vitæ initio oriuntur, & ad bonum finem pertendunt. Quæcumque enim boni operis sui finem aut in laude hominum (id quod est operibus, qui excelsiore animo esse videbantur, eundem scire faciebantur)

gunt pecunia premio, aut in voluptatis, aut in opportunitati-
 bus, & commodis vitæ degendæ ponit, is, vt illud assequatur,
 quod postulat, veruntamen fructum operis boni deperdit, qui
 est vita æterna. Rursus si quis ipsam vitam æternam appeteret,
 & ad eam omnibus suis consiliis, conatibusque contenderet,
 atque is opem tamen suo optato consequendo auxilium que-
 ratur ab iis, quorum illius dandæ, & concedendæ non est
 potestas, hoc est à falsis diis, nã iste quoque spe sua, & ratio-
 ne seora falleretur. In ipso enim capite, & principio veritatis, er-
 rore lapsus in diuersum longè tenderet, quàm sibi ipse ab initio
 proposuisset. Quid ergo est: ex vtraque parte necesse est, ex ca-
 pite videlicet, atque ex fine non falli eum, qui sit honorem im-
 mortalitatis adepturus, & vt petat à summo, & vero Deo, & vt
 quod optimum est, petat, vitam scilicet æternam. Quapropter
 Paulus nouum hunc, & difficilem Iudæis proponens locū, H'is,
 inquit, per boni operis perseuerantiam querentibus vitam æternam,
 gloriam, & honorem, & immortalitatem largiturus est
 Deus. Et ad Hebræos: Oportet accedentem ad Deum credere
 primum, quod Deus est, & sit remunerator querentibus se. His
 ergo, qui ab vno Deo & omnipotente quaesierunt vitam æternam,
 inique desiderij consequendi spem in ipso illo eodem per-
 perseuerantiam in bonis operibus posuerunt, nullo vnquã tem-
 pore, siue illi Græci, siue Iudæi extiterunt, defuit Deus. Verum
 tenet se ante CHRISTI fidem habebat, vt Iudæi & Græci in
 capite quidem discordes essent, in fine ipso consentirent. Qua-
 rebant enim vulgò non vitam æternam, non enim eam, neque
 genes agnoscebant, neque Iudæi in lege propositam habebant:
 sed fructus terræ, & vitæ commoda consecretabantur, opes, fami-
 lias, liberos, regna, pacem, atque otium, & eiusmodi bona, quæ ab-
 sunt tantum à summo bono, intraq; breue curriculum humanæ
 vite omnia conclusa sunt. In eo autem discrepabant, quod Iudæi
 in ipsa terrena bona ab optimo tamẽ authore Deo expetebant,
 gentes ad euentis & falsis diis. Ex quo patet etiam alteri eue-
 ditatori responsio. Non enim sine eximia, & peculiari gratia
 Dei, si quis ex hoc communi errore se emiserat, & ad Deum ve-
 rum lege immortalitatis spem votumq; direxerat, poterat aut ia-
 tam perclaro consilio insistere, aut tanti præmij honore non
 falli. Ac quod ad Iudæos quidem attingit, plurimos eorum noui-
 mus ab ipso Deo edoctos non solum de præsentis eius vi & maie-
 state, sed de CHRISTO futuro, ac venturis per ipsum in homi-
 num posteritatem Dei beneficiis, multa, & magna, & mira eeci-
 disse. De gentibus verò partim ante legem datam multos scimus
 à Deo in veritatem, & sanctitatem vocatos fuisse, vt Enoch, vt
 Noe, vt Melchisedech, ipsumque imprimis Abraam, partim post
 quam

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

quam lex fuerit tradita de ipsis Grecis, si qui verum, & vultum Deum libenter agnouerunt, cumque adorando, & colendo venerati sunt, beneficiaque ab eo, que essent optima, petierunt, illius bonitati, potentiaque confisi, credibile est illos benignitate, & clementia summi Dei, sui exitum desiderij, & honorem immortalitatis esse assecutos. Quod enim gratia iam est, si liberalitatis sua, bonis mentibus semper occurrit Deus, & illi ostendit lumen veritatis sua, neque in hoc muserit benignitatem iustitiae, sua vnquam bonitati finem, modumque praefixit, nec in beneficiis suis dilargiendis hominem ab homine, aut hominem a Greco vult sibi esse eximium. Itaque Petrus in actione percipio, inquit, quod non est personarum fautor Deus, sed in omni gente, qui operatur iustitiam, acceptus illi est. Per se mihi ista probantur, inquit Iulius, estque mihi abs te iustitia, sed qui restare videbatur scrupulus huiusmodi. Quid ergo conuictus fides Christi, si ante eam licebat premium adipisci, quod illic polliceri videtur? quoniam de hac re Paulus alio loco tractatum est, suo loco potius id abs te petam. Nunc pergamus ad reliqua.

Quicumque enim sine lege peccauerunt, sine lege & perirent, & quicumque in lege peccauerunt, per legem iudicabuntur.

V I D E S N E aequitatem diuinae legis, & conditionem suam omni peccanti siue in lege, siue extra legem, iudicium minimum, & damnario est constituta, necessario omni recte faciente in lege, siue extra legem, suum paratum premium, & propositum est.

Non enim auditores legis iusti apud Deum, sed obseruatores legis iustificabuntur: vbi enim gentes legem non habentes, vltra ea quae sunt legis agunt, hi legem non habentes, filij sunt legis. Qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis, conuersante eorum conscientia, & alternis inter se rationibus accusantibus, aut etiam defendentibus in die, quando iudicabit Deus occulta hominum secundum Euangelium in nomine IESUM Christum.

A M P L I V S etiam confirmatur ab Apostolo haec ratio, ut enim legem habere, aut legem obseruare iustificat apud Deum. Si tantum habere, nihil omnino tribuendum est operibus bonis, sed solum nomen generis, & nationis valet apud Deum, & propterea profus Iudaei in tuto sunt, etiam qui contra Deum, & contra peccando veniunt: Graeci vero suppositi & omnino sunt peccati, quamuis probi eorum aliqui, & iusti, de Deo & de iustitia recte senserint, factisque quod senserunt, id praese tulerint, & vitam cum pietate, ac ratione honoris Dei causa totam dixerunt.

Nomen vniuersi & frustra in optimis actionibus se exercuerunt, fide qua spem locauerant in summo Deo, falsi, atq; decepti nihilominus intereant, quod est à Dei veritate & iustitia remotissimum. Sin autem legis potius obseruatio facit iustitiam, etiam si legem istam in tabulis non habuerunt, opera autem legis & precepta nature dono, & voluntatis proposito obseruauerunt, inquit Deum iusti sunt effecti. Legem enim quam in literis expressam non habebant, in cordibus suis scriptura meliore impressam habuerunt, & quoniam non est satis recte facere, nisi id eam sponte, & recto consilio fiat, ideo adiecit Apostolus, Cōtēstante eorum conscientia, & aternis inter se rationationibus acculantis, aut etiam defendentibus. Illud enim opus vere bonum est, quod non casu, aut tantum vtu, sed quod mente recti cōlatus, post variarum disceptationes rationum diffinito consilio quo fit, in quo vno consistit virtus. Quod sequitur autem in die, quando iudicabit Deus occulta hominum, traiectio est, ad id enim retro trahitur, quod supra dictum est, quæ enim in cordibus non sunt scripta, hominibus occulta sunt, donec ad illius lapidei iudicij diem veniatur, quo tempore vtique illa omnibus patebunt, & palam exposita erunt. Cuius quidem iudicij denunciatio veteri quidem lege pluribus locis notata, à Christo autem in Euangelio clarius significata est, qui est iudicium illud pro patre Deo exerciturus, atque ideo dictum secundum Euangelium meum per Iesum Christum. Porro Pauli Euangelium sicem est, quod & Christi, sed non eodem modo. Euangelij enim nomen Christus, minister Paulus. Sed & cunctorum, qui rite credunt in Christum, vnum atque idem, quod & Dei, & Pauli Euangelium est.

Ecce tu Indus cognominaris, & acquiescis legi, & gloriaris in Deo & cognoscis vultu atē, & probas que meliora sunt instructu ex lege, per sua suscipis, es te ducē esse cæcorum, lumen eorum, quibus in tenebris sunt, eruditorem insipientium, doctorem simplicium, vt qui habes formationē cognitionis, & veritatis in lege. At qui tu doces alterum, teipsum non doces, qui pradicis non surandum, furas qui dicit non adulterandum, adulter as: qui abominaris idola, sacrilegium committis. Qui in lege gloriaris, per prauaricationem legis Deum inhonestas. Nomen n. Dei propter vos vituperatur inter gentes, quemadmodum scriptum est.

Hoc scriptum est in Elia dicente: Dominatores eius inique agunt, & iugiter tota die nomen meum blasphematur. Ezechielus quoque est: Cum dicit dominus non propter vos faciam do-

mus Israel, sed propter nomen sanctum meum, quod pollutum sit
gentibus. Verum illud virget Apostolus, non esse legem, sed scien-
tiam legis, sed bonis ex legis doctrina operibus confidendum. Quom-
brem Iudaei qui se Doctores aliorum, & tanquam ceteris caro-
rum esse arbitrabantur, tumentque fastu quodam exortum,
& cognitione legis, cum ijs quae ipsi nullo suo labore, sed tantum
lectione diuinae legis comparauerant admodum gloriarentur, si-
bique plurimum arrogarent, ceteros autem vellent habere
iectos sibi, & veluti discipulos, & cum ea, quae ceteris praece-
bant facienda, ipsi minime facerent, non modo nullam operum
iustitiae ex lege consequerentur, sed insuper dedecorabantur
gentes, & legem, & authorem, ac latorem legis dominum Deum.
Nam quae ait: Qui abominaris idola, sacrilegium committit. Et
sacrilegio hoc sic intelligendum est. Iudaei qui propter Deum
idola abominabantur, & in hoc certe honorem Deo vene-
rebant, rursus eundem Deum ex alia parte suis maleficio
honestate detrudere illi conabantur, quod prius condecoratum
quem illa veneratione, illoque cultu habuerant deprimere
causa idola detestarentur, nunc prae suis vitijs & cupiditatibus
dignum rursus ducerent, cui in bonis moribus honor, & pro-
ac sanctis operibus haberetur. Ita abominatio idolorum, quae
illis laudem erga Deum exhibebat. Rursus autem Deum
dehonestatio, quem alio genere criminum dedecorabantur.
legij eiusdem notam iniurebat. Sed possunt haec verba etiam
modo exponi: Quod Iudaei scilicet: qui idola abominabantur, &
omnia, quae honori idolorum data consecrataque essent, ad
abominationem aspernabantur, statuebantque impura, & pollutum
esse, neque sibi licere illa ipsa contingere, eisdem tamen hoc
legitimum, avaritia adducti, aut intemperantia voluerunt. Sa-
pe enim nonnulli eorum partim depeculabantur domum deorum,
partim ex ijs, quae oblata fuerant dijs, esculentis, poculentisque
vescebantur. Cum autem in sacro loco in profanum & detestabile
legium sit, ipsi contraria quadam specie ex abominato loco, &
que incesto in sacrum surripiebant, cum semetipsos illarum
rum furto, contactuque polluerent, legemque Dei, & gratiam
illius praeuaticando violarent, quod ipsum erat proprium Iudaei
sacrilegium.

*Nam circumcisio quidem prodest, si legem obserues, si non
transgressor legis sis, circumcisio tua praepitium facta est, si
praepitium iustae legis custodias, nonne praepitium illius in cir-
cuncisionem reputabitur, & iudicabit ex natura praepitium
gem complens, te per litteram & circumcisionem transgressum*

Non enim qui in aperto Iudaeus, neque qui in aperto in car-

ne est circumcisio est: sed qui in occulto est Iudaeus, & circumcisio
in spiritu, non in litera est, cuius laus non ex hominibus
sed ex Deo.
Iam si intrat magis, ut inanes, irritosque ostendat exteriores ri-
tus, & corporeas observationes legis fiduciamque super his, qua
habebant Iudaei, penitus infringat, quodque verae, & Deo acce-
ptae religionis est proprium, ritus externos, & corporeas obser-
vationes legis omnia ad interiorem hominem, & ad spiritum cor-
dis reducat, in quo solo est veritas. Ac circumcisionem ostendit
prodesse quidem, si praecipua legis serventur: si autem frangatur
conscientiam operibus, & violetur lex, nihil iam inter illiusmodi cir-
cumcisionem, & inter praeputium gentium interesse. Si enim in-
teritus, & carnis circumcisio vim habeat iustificandi, nullum iam ap-
ud Deum virtutis & vitij, boni, & mali discrimen amplius sit, ve-
raque vis divinae iustitiae tota evanescat necesse est. Si vero hoc
falsum non potest, illud e contrario est necessarium, ut si gentes,
quae circumcisionem carnis non gerunt, corde tamen circumcisae
sint, epiactaque naturae quadam bonitate mandata legis, illa-
rum praeputium Deo pro circumcisione habeatur. Non enim qui
se Iudaeum profiteretur, praefereatque abscissionem praeputij, ille
tamen Iudaeus est, nec carnis circumcisio, statim circumcisio, sed
quae occulto Iudaeus est, ille vere est Iudaeus, hoc est, qui non in
carne sed in spiritu, sed in mente, & voluntate legem fert: qui vim
legis intelligit, illi que obtemperat, is Iudaeus vere est. Item cir-
cumcisio cordis in spiritu non in litera vera circumcisio est. Nam
circumcisio carnis signum illius est, quae est in corde circumcisio-
nis. Illa autem cordis fallere, aut falli nuntiari potest. Ac ut
aliquid de toto hoc ritu circumcisionis loquamur, Abraham cum
per fidem, & obedientiam probatus Deo fuisset, gratiamque eius
fiduciam comparauisset, non egebat ille quidem circumcisionis si-
gno, quo apud Deum fieret gratior, sed cum circumcidi iustus est,
is eo si est quaesitum, ut initium signo faceret in totam posterita-
tem suam, quo qui successuri spatio temporum essent, indicium
generis, & prolapiae Abraam a reliquisque generibus dis-
tinguerentur, ut manifesta foret suo tempore benedictio gentium
et semine Abrahae profectura, & simul ut circumcisionem illam si-
gnam obedientiae patris sui Abraam erga Deum praeferebant,
omnes & ipsi in obtemperando Deo esse studerent similes, circum-
cisioque in care facta, in spiritu tamen magis per illam vimbram
corporeis quaesita est, praefertimque in populo illo, qui duris sem-
per tunc circumcibus, ideoque in membro illo potissimum facta est
cir-

circumcisio, quod maxime aduersarium, & contrarium est. Hoc signo, vt diximus, non egebat Abraam. Eius enim cordi Deum humilitas, & reuerentia, & in omni parendi studio altitudo, & obedientia signum illud anteuenerat. Sed ceteris exemplis est est iustus, vt per corporeum signum posteriores mentis ad considerandam fidem, & obedientiam Abraz, quam is habuit Deo, perinde ad eam imitandam se conferrent. Igitur in populo terrestri, & carne, & ad ea, quae terrae sunt potius temperant lanti, valuit obseruatio, & signum circumcisiōis. Vnde et illis, & signa pro veritate diu fuerunt. itaque illis, transnationalibus terror legis, & poenae, & sacrificia victimarum, & execratio aduersus eos, qui à præceptis legis defecerent, promota est, vt adigerentur, qui sua voluntate nolent, quatenus ratione ad cultum, & obedientiam veri Dei, inuicem facerent quod pater eorum Abraam sponte ante fecisset. Postquam aduenit plenitudo temporis eius, quod omnipotenti Deo filio ante fuerat præscriptum, & in quo fractis legis, & in omnibus repagulis, in omne genus criminum, hominum collapsa erat, tunc tanquam adultum iam hominem, non pubertatem, aut impubem amplius, sed virum effectum, & rationem non sensu dirigere valentem, non minis, & supplicij timore, sed clementia, & humanitate voluit ad sese, & ad iustitiam, & moremque reuocare. In quo multa, & magna sua poenitentia, & bonitatis signa ostendit. Nam quod omnino perierat, & ad vitam, præsertim facillimo genere remedij, quod in omnibus Deo per Iesum Christum consistit, potentia illis suo quoque reuelat, & maxime aduersarios recepit in gratiam, & in eius declarauit bonitatem, coniunctam pari iustitiae, & in gloria. Sapientia, quod nullis culpis, & scelentibus à beatitudine deductus facilem viam ostendit ad sanitatem reuelat. & vixit ceterorum propè nobilissimum, quod postquam operum suorum ipsemet effecerat, vitio suo corruptum, ad maiorem iam quam prius integritatem restituit. Iustitiae quod cognoscit, & respexit, non quid nobis, sed quid sua immensa virtute, & dignitate esset dignum. Egit autem nobiscum, quem admodum ante egerat cum patre nostro Abraam: Iustus enim filius iustus, si fidei eius, quam si carnis reperiamus haeredes. Ita enim Apostolus: Scitis, quod hi qui ex fide sunt, ij sunt filij Abrahamae, quod ita egit cum eo, vt eum euocaret, iuberetque egressi ex domo gentis, & cognatione sua, & in eas terras, quas ipse esset habiturus, migrare, pollicens semini eius illas aeternas se habere, & progeniem Abraz sic multiplicaturos, vt numerari quondam non posset. Creditique Abraz Deo, & reuerentia est illi ad iustitiam. Eri enim in patria prius degendo, & reuerentia

plura cognatosq; viuendo, qui ad idolorum cultum deflexe-
runt, offensam forte aliquam in Deum contraxerat, illiusque no-
mine honoremq; violauerat: tamen eo ipso, quod Deo facile cre-
deret, iustus statim est effectus. Maxima enim & potissima parte
iustitiae suscepta, minores illas iniustitias facile elisit. Est autem
maxima iustitia dare honorem Deo in cultu quidem etiam, & sa-
crificiis, & voce, gestuq; corporis. Sed haec simulari possunt. Dare
autem honorem in corde, & spiritu vera est Dei omnipotentis
adoratio, qua praecipue consistit in eo, si credatur illi, & pareatur,
quaequam qui credunt, qui possunt non parere: Quod ergo egit
Deus cum Abraam primo, egit idem postea nobiscum. Exiit e-
nim nos, ex domo & cognatione nostra in qua ipse pa-
rum rite colebatur, hoc est ex virijs, & peccatis nostris, & a falso
cultu deorum. Sicut scriptum est: Audi filia & vide, & inclina
aurem tuam, & obliuiscere populum tuum, & domum patris tui,
& concupiscet rex decorem tuum. Nouamq; in vitam transfudit,
quam si illi pareamus, aeternam est nobis, & immortalem tradi-
turus. Omnia enim quae tunc in corpore, & carne homine hu-
mano modo facta sunt, in spiritu, & veritate in nobis diuinitus
implentur. Nam nec terram Chanaan, quam semini Abrae in a-
eternam se daturum pollicitus est Deus, aeternam tamen tradidit.
Sicut enim Iudaei carnale semen Abrae, iam diu inde depulsi, atq;
tocius nec rursus innumerabile, vt caeli stellae, semen Abrae exti-
tisse, quod quidem in carne fuit deductum. Sed & nos filij fidei e-
ssimus immortales, & possessio terrae aeterna immortalis vita est.
Omnia enim Dei promissio aeternitatem continens, spiritualiter
intelligenda est, quoniam in solo spiritu inest aeternitas, terrena
autem omnia caduca, & instabilia sunt, & ab ipso aeternitatis iu-
re perpetuo remota. Credimus & nos Deo per Iesum Chri-
stum, & e vita pristina emerimus, in nouamque suimus traducti.
Fidesque ista nostra, & obedientia erga Deum, ad iustitiam no-
bis quoque reputata est, in eumque statum, gradumque amicitiae,
& gratiae apud Deum sumus prouecti, in quo fuit Abraam, ante-
quam signum circumcisionis in exemplum futurae posteritatis ac-
ciperet. Sed nec ipse tum circumcisione propter se agebat, neque
nos egemus. Per fidem enim Christi in intellectu circumcisionis my-
stereo, & eo vere, ac spiritualiter suscepto, inanis penitus, & super-
uacanea facta est carnis circumcisio. Non enim amplius signum,
per quod obediendi, & credendi, sed fidem ipsam, & obedientiam
obtinemus. Neque in carne opera legis, sed in spiritu ipso ge-
murus, qui filij Abrae sumus, non per carnem, sed per fidem, in
qua ne ille quidem eguit circumcisione, vt gratiam Dei acquire-
ret. Adare enim circumcisionem illi & fides, & gratia Dei erat par-
ta. Neque rursus signum opus nobis est, quod a ceteris gentibus
separe-

separemur. Non enim genus vnum, & progenies vna, sed omnes
vndique homines ad fidem Christi inuitati, vocati que sunt. Cui
cunctidamur igitur nos corde, quæ est vera circumcisio, carnis ve-
rem vmbra, & signacula repudiemus. Atque vitium recte cir-
cuncidi decemur, amputatisque omnibus terrenis curis, afflictionibus
que, studio, & amore rapemur ad vnum Deum per Iesum
Christum Dominum nostrum, qui exitit nobis huius diuinitate
beneficij, gratia que largitor, vt cum maxime oppressi, & conuicti
omnibus flagitijs, criminibusque essemus, illam que enim
penitus amissilemus, quæ in bonis operibus est lux, quæ
præter spem, nec opinantes ad multo maiorem, gratiam
iustitiam veniremus, vt credentes Deo, & per fidem creaturam
nostræ ipsius diuina iustitiæ signaculo insigniti, non hanc
virtutem, sed totum, & vniuersum, quod est virtus, idque
no propè modo, per Dei eiusdem gratiam assequeremur. Vnde
quidem, vt non reconciliati solum, tanquam amici, sed amatores
a Deo, tanquam filij summum gradum honoris, & gloria
mus adepti. Sed pergamus ad reliqua. Nam quæ sit Apathia
Cuius laus non ex hominibus est, sed ex Deo. affirmata in carnis
profus spiritus veritatem qui simulatione nulla semper
ducit, sed rectus, & simplex fertur ad ipsum Deum, utque
ni ostendit, & probat, neque alium extra querit spectatorem
spectatorem, aut iudicem. Caro autem contra se habet, quæ
foras conuersa est, quæ que in carne signa impressa, non
oculis hominum iudicantur, nõ approbatione sumuntur. Quod
si animi motus, & appetitiones, & consilia ad humanam
aut cupiditatum terrenarum expletionem foras & ipsa
carni iam coniuncta & cum ea constata carneum hominem
ciunt, qui totus pender extrinsecus ex hominum iudicio, non
probatione Dei, & laude, atque is cum varium, & mutabile
Iud. ad quod se accommodat, nihil enim est opinione hominum
& popularibus studijs, neque rursus affectu cupiditatum
aut inconstantius, varias & ipse species, ac formas huius
est, vt simulare, vt mentiri, vt fallere, vt nunc hoc per se
illud continue cogatur. Qui vero in vno Deo, & vniuerso
ac voluntate fixus spiritus est, is ipse quoque rectus, & vniuersus
etera que, & immutabilis compos veritatis, semper & vniuersus
que sibi consentiens est, nec fallaciam vllam, aut vmbra
item fluctum varietatis admittit. Ex quo etiam patet illa
or Maumethanorum lex, quæ ex duabus prioribus legibus
sis, & CHRISTI decerpta, male que coherens neutriam
virtutem imitatur, quam praua, quam que petrus sic accepit
angelium, & a spiritali intelligentia illius aucta fuerit, per
a corporalibus ad spiritalia diuini ordinis fuerit peruenit

hominum genus saluari doctrina imbuendum, atque erudien-
 dum, ista retro rursus a spiritu ad carnem, corpusque redacta est.
 Quod si illa in corporeis hinc rationem salutis esse positam pu-
 tant, ad actum legem nouam conderet? & ab ea quae Iudaorum
 est, tantulum deflectere? Quamquam de ista nihil quidem
 inueniunt, plena etenim est tota ineptiarum, & insulsi-
 tatis. Quomodo respiciant, qui ex ea infatuati sunt, omnem bona-
 rum litterarum, & bonorum authorum lectionem, omnia stu-
 dia optimarum sectatoribus suis inania ducit. Itaque fit,
 homines sua sponte carnales huius legis institutione ferrei pe-
 nitent, nullumque spirituale agnoscant hominis intestini
 cum Deo commercium. Tum IULIVS: Ita se res habet, ut tu
 dicis, inquit. Sola enim recta est intelligentia, quae spiritualis
 est, neque ullam habere potest rationem, id quod in corpore
 sit ad salutem, & vitam aeternam necessario pertinere, nisi qua-
 terius forte aut iudicium aliquod praesferat, & velut testimo-
 nium interioris hominis voluntatis, aut ad reprimendos car-
 nales affectus valeat, quamquam hoc posterius, si ratio ipsa per se
 operatur, totum videri potest superuacuum. In signo autem
 neque iudicium maior saepe inest religio. Qualis apud nos ba-
 ptismus est, qui eius esse virtutis perhibetur, ut absque eo ad vi-
 tam aeternam non liceat aspirare. Quod & ipse testatur est
 CHRISIVS, Qui crediderit, inquit, & baptizatus fue-
 rit, saluus erit, perinde ac sine baptismo non queat quis sal-
 uari. PLVRIMVM mi frater, inquam, nostrae baptismi
 rationi ab illa Iudaorum circuncisione interest. Illi enim in
 corpore illo signo penitus inhærebant, nihilque ex eo inte-
 ritum, aut spirituale ex legis littera cogitabant. Nos hunc ex
 aqua baptismum sine Spiritu sancto, nos intus lauante in fru-
 ctuolum esse ducimus. Necessaria illis ad vitam, neque eam æ-
 ternam, sed mortalem, talis erat circuncisio præputij manu vi-
 delicta facta. Quemadmodum scriptum est, quod masculinum
 non circuncidetur carnem præputij sui octauo die, anima illa
 disparet e genere suo quoniam testamentum meum dissipauit.
 Nos nec tam præcisam & asperam præceptionem habuimus, nec
 tantam necessitatem huius per aquam baptismi agnoscimus, ut
 sine eo salui esse non possimus. Saepè enim sanguine suo, saepè
 ipse per se Spiritu sancto, ipsaque fide in Christum, sine aqua, &
 multo baptizati ad vitam aeternam sunt euecti, sicut & ille in
 cruce latro, & puerorum Bethleemitarum, mulierumque præ-
 cepti martyrum, aliorumque sanctorum res, & gesta indicant.
 Sed quoniam de hac eadem re aliquantò post erit disputandum,
 præcipuus modo ad ea quae sequuntur.

Tst Quod

Quod ergo est id plus, quod habet Iudaei: aut qua virtute circumcissionis: multum per omnem modum: primum quidem: quod credit a sunt illi oracula Dei.

ABIECTA iam circumcissione, qua maxime Iudaei gentibus anteferebant, & sine ea ad CHRISTI fidem venientes non posse esse negabant, ne insultarent ex altera parte Iudaei, illi inciperent gentes contemnere, reuertitur ad illorum iustitiam, famamque defendendam, & sibi ipse opponit, si circumcissio, & caerimoniae, & legitima Iudaeorum nullius ad iustitiam ministerium sunt, quid est, in quo gentibus Iudaeus praecellat? Porro, inquit, digna enim sola ea gens a Deo antichae habitata est, quam ille & familiarem sibi haberet, & quam peculiari lege instituit, sibi que perpetuo tanquam semen foueret, ac conseruaret, cuius promissum patribus Iudaeorum aeternae hereditatis ministerium thorem in lucem suo tempore esset producturus. Omnia haec Dei sunt, quaecumque ad docendum, regendum, & manutinentium rerum promissionibus confirmandum populum Israeliticum Deo prolata sunt, quae illi generi sunt credita, quod erat circumcissionis signatum, quoad pro semine gentis Israeliticae, quae enim postea vniuersae solutis in omnes homines effusa, & in fidei passim omnibus demonstrata, non amplius signatum fuit, sed nec ad vnius gentis distinctionem circumcissio necessaria fuit opus. Sed rursus de indignitate Iudaeorum.

Quid enim si infideles eorum aliqui fuerint, non ipsorum fidem Dei abrogabit? Absit: sed sit Deus verax, non mentem homo mendax, sicut scriptum est, vt in iusticiam vsq; sermibus tuis, & vincas, cum iudicaris.

CVM opponeretur à detractoribus Iudaeorum multa quae, & magna promississe illis Deum, sed quoniam ipsi, quae videri promiserant Deo, nempe quod eum vnum Deum colerent, & quae credendi & obediendi illi, quod in circumcissione continebatur, ipso opere, effectuque praestarent, atque complerent, & ducibus praepositis ab eo obtemperantes essent, legesque & praecipua custodirent, multo maiore ex parte non seruauerunt, tametsi Apostolus, quod vniuersi fere egerunt, vt aduersarij & legem contumaces essent, signumque circumcissionis non haberent, oratione ipsa lenit, & mitigat, quosdam eorum in omnes infideles appellando. Cum ergo exprobrarentur, quod non Deum ipsi non seruauerant, nec Deum quidem ipsi fiderent, quod dedit, praestitum esse, aut quae pollicitus esset, re impetrata. Ne sit hoc, inquit Apostolus, vt fides Dei propier peccata

inimicus imminuatur, imò quo nos mendaces magis, & perfidi
fides, hoc magis fides illa Dei, & veritas elucet: sicut scriptum
est, ut iustificeris in sermonibus tuis, ut nunquam sermo tuus ò
Dei sit virtuosus: & vincas, cum iudicaris. Cum oritur disceptatio,
causis constans tu tibi, cum qui ex aduerso tibi obstricti sunt, a
falsis ipsi deficiant, ne, prope ideo ut tua vineat veritas, ut ipsa so-
la emineat, quæ non emineret, si tibi æqua fide ab hominibus re-
sponderetur. Vincere enim est pellere, & deijcere aduersarium,
non pari cum eo Marte contendere. Vincit ergo, & eminet tum
in auctoritate Dei veritas, & iustitia, cum nobis à nostra parte neutram
illarum præstantibus, ipse ambas nihilominus inuiolatas reti-
net, & conseruat. Atque ut est Apostolus quæstionibus densus,
& circumspectans omnia quæ contra dei possunt, sic objicit sibi
scilicet, id quod & à multis fuerat oppositum, & quotidie ab a-
mazonibus mundi opponeretur, qui ex sermonibus ansam
quærentes, quo suis cupiditatibus liberius obsequerentur, ver-
bus tamen consequi volebant, et Deum nequaquam viderentur
effradere.

Si autem iniustitia nostra Dei iustitiam commendat, quid di-
cemus? Nam iniustus Deus, cum infert iram: secundum hominẽ
loquitur. Alibi. Quoniam quo pacto iudicabit Deus mundum? Si
vero veritas Dei meo mendacio eminentior facta est in gloriam
ipsum, quid amplius velut peccator, ego iudicor. Et non ut nos in-
fundamur, & sic ut affirmant quidam nos dicere: quòd facie-
mus mala, ut veniant bona, quorum iudicium iustum est.

Si horum infidelitas fidem Dei magis illustrat, & men-
daciis hominum illius veritatem: Itemque iniquitas iustitiam,
in dicitur hoc bonum, quo amplificamus honorem,
& gloriam summi Dei iniuste agendo, quàm malum istud i-
psum, quod est iniuste agere? hoc alij fortasse sic sentiebant, alij
nouæ sectæ Christianorum tanquam ita sentienti pro magno
scelere objiciebant, & verisque occurrit Apostolus. His quidem
sic sententibus, atque ita persuasus & reputantibus iniustam esse
iudicantiam Dei, qua iniquis poenam inferat, cum illorum ini-
quitas eius iustitiam reddat clariorem, obuiam id hac ratione,
quod si ita res se haberet, ut iniuria talibus irasceretur Deus, non
posset amplius ipse mundum iudicare. Quo pacto enim iudica-
ret, si scelus illi pro virtute, & virtus pro scelere esset iudican-
dum? Verò, qui hoc cultoribus Christi objiciebant, cum eos &
ita esse sententia dicerent, & quòd sentiebant, re ipsa efficere,
ut mala agerent, quò bona sequerentur, hoc est, ut ipsi quidem sa-
nguine polluerent, quò gloriã Dei immortalis in veritate & iu-
sticia

sticia ostenderent ampliolem, atque illo potissimum modo Deo gratiam inirent, qui hac inquam de re Christianos accusabant, & quod de illis suspicabantur, statim assensione aequi sui confirmabant inauditosque, & indefensos sine duntaxat opinione iudicio condemnabant, cum essent de illis, contra quos prolo supra fuerat inuectus, qui scilicet tan facile suspicantur de iudicant de altero, ait de istis ipsis iudicium iustum esse, & iudicium accipiat hic pro damnatione, quemadmodum & alio accipit, ut cum ad Timotheum scribit de viduis iniuriis quibusque honorari ceperint, aduersus CHRISTVM volunt nubere libertates iudicium, quod priorem fidem abrogauerint, id est, damnationem. Ita & horum detractorum dicit condemnatio non istam esse, quasi temere quidem isti alios iudicent, ipsam in Deo cum veritate sint iudicandi. Nam quia ait, secundum hominem loquor, excusat temeritatem loquendi. Cum enim illi tanquam reum iniustitia in quoddam quasi certamen dicitur id ab sese dici affirmat humano modo. Sicut ad Galatas, cum testamento, & firmitate testamenti, in Deo dicitur est, & aliter, secundum hominem loquor, id est, humanam de testimonio exemplum ad Deum transfero.

Quid ergo antecellimus? non omnino. Ante enim antecellimus Iudaeos, & Graecos omnes sub peccato esse, quomodo scriptum est. Non est iustus, ne vnus quidem, non est intelligens, non est querens Deum. Omnes declinauerunt, simul inuiles facti sunt. Non est, qui faciat bonum, non est vsque ad vnum, sepulchrum patris est guttur eorum, linguis suis dolose egerunt, venenum aspidum sub labijs eorum, quorum os execratione, & amaritudine plenus est, veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem, Caritatem & misericordiam in visis eorum, & viam pacis non cognouerunt, non est timor Dei ante oculos eorum.

Hoc testimonium scripturae, quo omnes comprehendi sub peccato dicuntur, partim ex psalmis sumptum, partim ex illis est, licet in libro psalmorum legatur haec a Paulo facta ex Davidis & Esaiae dictis compositio. Aduocat autem scripturam in laudem, ut retundat denuo Iudaeos extollentes se ex hoc, quod quem habuit illis Deus, quod credidit eis oracula sua. Ipsi autem sunt, qui dicunt. Quid ergo antecellimus? Quibus respondet, non omnino, id est, non proflus antecellit gentibus reliquis. Nam & eas paulo ante ostendimus sub peccato esse, vos quoque scriptura in eadem culpa esse coarguit.

Unum autem quod quaecumq; lex loquitur eis, qui in lege
 loquitur, ut omne os obstruatur, & obnoxius sit omnis mu-
 ndus, quoniam ex operibus legis non iustificabitur omnis caro
 et os. Per legem n. cognitio peccati. Nunc vero seorsum à
 iustitia Dei manifesta facta est iustificata ab lege, & à pro-
 pheta iustitia, inquam, Dei per fidem Iesu Christi in omnes, &
 per omnes credentes. Nō n. est distinctio, omnes n. peccaverunt,
 & regna gloriae Dei, ut iustificentur gratis ipsius gratia per re-
 demptionem qua in Christo Iesu, quem proposuit Deus placam-
 entum per fidem in ipsius sanguine, ad demonstrationem iusti-
 tiae in exemptione praeteritorum peccatorum in tolerantia Dei
 ad demonstrationem iustitiae suae in presenti tempore, qualiter i-
 psi iusti est, & iustificans eum qui est, ex fide Iesu.

At vero ex lege testimonio, quo omnes etiam de populo Iu-
 daeo suo peccatum subiecti arguuntur, confirmat illud de Iudeis
 esse dictum, Quaecumq; enim loquitur lex his qui in lege sunt, id
 est legem tenentur, & illi sunt subiecti, edicit, & loquitur. Legē
 videlicet appellans, sicut & saepe alibi, scripturam veterem o-
 mnes, ut omnes, inquit obstruatur, & obnoxius sit totus mun-
 dus. At quomodo omne os, si tantum lex Iudaeis loquitur?
 Quod de gentibus satis supra est demonstratum, eas esse cum pri-
 marum professione, qua falsos Deos & mentitam religionem
 confitentur, tum omnium peccatorum, ac vitiorum colluione à
 Deo alienas. Atque illarum quidem facilis, & perspicua fuit accu-
 satio. Iudei vero qui se populum electum, gentem sanctam, ge-
 ntem mundum esse existimabant, qui reliquos omnes praese & praese
 lege sua, veluti pollutos, contaminatosq; despiciebant, nō Apo-
 stoli verbis, sed legis testimonio redarguendi fuerunt. Ita Iudaeis,
 Graecisq; sub peccatum omnibus conclusis obnoxius est mundus
 Deus, et nō illius arbitrio totus penitus dependens, siue ille iure
 damnet mundum velie, siue per elementiam, & benignitatem
 conseruet, quoniam ex operibus legis non iustificabitur omnis
 caro et os. Per legem enim cognitio peccati. Non solū ne-
 mo iustificatus est, inquit, omnes enim peccatorum cumulo ob-
 turati ab ea ipsa lege demonstrati sunt, in quo vitium & culpa ipso-
 rum consistit: sed ne spes quidem est, si reuertantur ad legem, &
 mandata legis opere compleant, ut sic etiam possint iustificari. Nō
 enim iustificans opera legis, quae iam est legis imbecillitas pro-
 pria. Hic Iustus: Locum sanè difficilem & diu mihi dubitatum
 accepisti, inquit, quo pacto ex operibus legis nemo iustificetur, cū
 nescatur si quis legem seruauerit diligenter, & decem illa man-

Tit 3 data,

data, quae duabus tabulis per scripta à Deo, vel ab Angelo Deo sunt, ac populo Israelitico per Moysen tradita, pia mente per scriptur fuerit, merito illum cum Deo in gratia futurum. Sed & paulo ante quàm dixit Apostolus, Non legis auditores apud Deum, sed eos, qui legem opere seruauerint, iustificationem iri: satis aperte mihi dicere visus est, ex operibus legis iustificationem coram Deo etiam esse. Hæc ego ita quæro, ut habeat aliquid quidem ipsæ, quod proferam, sed tamen ex te audire malim, quid sentiat. **FRATER** inquam, fare quæso id quod habes, audacter mecum communica, quando hoc imprimis fraternum est, cognoscendum quoque me tuarum sicut & mearum te participem esse. **FRATER** Faciam, inquit, quando ita me hortaris, & quod mihi videtur exponam, quod est huiusmodi, ut cum hoc propositum illi habeat Apostolus, ut inancem & vacuam virum fide Ceteram etiam inuenta ostendat esse legem, duplici id comparatione ostendere conetur: Vna, qua Iudæos cum gentibus comparat, aliam qua legem cum fide in contentionem deducit, ac quod ad Iudæos, & gentes pertinet, cum esset nimia Iudæorum de legem, per quam seruati gentium cum essent, illis tamen de proponerent, perinde atq; à Deo soli habiti digni, quibus ille legem existere. Hanc eorum gloriam paulo supra in scriptura ostendit, postolus, dicens, nō ex eo gloriari eos oportere, quod legem habent, sed inde potius, si legem opere seruarent: cū non legem, sed opera sint, quæ faciunt iustitiam. Quod si gentes, quæ legem non habent, opera ipsæ legis impleant, verius ipsas rationem adeptas vim iustitiæ gloriaturas, quam Iudæos, qui non in operibus legis sed in ipsa lege scripta ponerent suam gloriam. In quo apparet subtilius insipienti legis opera Apostolum non in illis corporis, & carnalibus, neq; in circumcisione cutis præparati, aut hanc, ac illorum esculentorum abstinentia hæc n. gentes, quæ legem non habebant, nullo modo nosse, neque autem potuerant, sed in sinceritate cordis, & in spiritualibus operibus intellectu, in quibus solis vera est legis observatio, quæ in illis corporata, tanquam figuris, & imaginibus, longe degenerans tamen & imitatione nobis relucet. Hanc enim legis, & operam ex legitimum observantiam habere etiam poterant ipsæ gentes, si vnus tantum Dei virtute, & veritate cognita cor suum ad eorum, imitationem que illius, quæ ad homini fas est, commiserant, cuius pietatis, & iustitiæ capax fides nihilominus reuerentia hæc fuisset, Deum vnum esse, & pie se colentibus reuerentiam existere. Ac prima quidem ista fuit inter scripturam legem, & inter opera, ab Apostolo facta comparatio, tanquam iustitiam ex operibus, quam ex legis dono apud Deum quis iustificetur. Quod iustificandi verbum, eo enim varie virtus Apostoli, 1031

pro plena, & integra iustificatione hic accipitur, sed pro ea, quædam conferre, & tribuere lex potest: sicut etiam & publicanus, qui confessus suam indignitatem, discessit iustificatus domum suam, non ex uniuersa, absolutaque iustitia, sed ex vna parte iustitiæ iustitiam est, quod se humilem, & peccati penitentem exhibuit. Hoc autem in loco iustitia fidei, cum iustitia operum ex lege dicitur in contentione, vt doceat id quod facere instituit, illam esse iustitiam fidei, & non legis, quæ vere, pleneque iustificat apud summum Deum. Ita opera quidem legis, magis quam iustitiam legis professio apta erant ad iustificandum. Simpliciter vero neque ipsa apta, sed sola ex fide iustitia est, quæ coram Deo credentes iustificat. Quare cum in exortu fidei CHRISTI Iudæi erant qui crederant, ægrius tamen ferrent abijci, & pro nihilo haberi legem, illamque necessariam fidelibus esse dicerent, siue famulantes quæstus, & compendij sui causa, siue etiam verè ita existimantes, hoc loco, & alijs multis, his se opponens Apostolus legem omnino irritam, & opera legis cassa esse confirmat, ea re quidem, quoniam ex operibus legis nulla est carni iustificatio, vbi tamen demonstrat se de eis operibus intelligere, quæ ad carnem pertinent, & corpora sunt, quæ videlicet dicit ex operibus legis non iustificari omnem carnem coram Deo, hoc est omnem carnem debitam, & carnis operibus fidens hominem. Etenim si possit haberi ex lege iustificatio, magis illa ex spiritualibus, quam ex corporeis in carne fiunt, operibus expectanda sit. Caro enim coram Deo comparere omnino non potest, ædum vt possit coram eo iustificari: & qui solus prodit in Dei conspectum spiritus non ex operibus carnis, sed ex suis recipit iustificationem. Commode MARTINUS, inquam, omnem hanc repugnantiam, quæ non exigua esse videbatur, ex Apostoli verbis, cum alibi ille opera legis abijci, alibi ad iustificandum videatur, sustulisti, scripturamque legis, minus quam opera, sed neque opera ipsa legis præ fidei iustitia nihil valere ad iustificandum posuisti. Sed cernis ipse profectio, quam ex eisdem verbis nacti anam hi, qui modo exorti fidei CHRISTI optime constitutam perturbare nituntur, opera ab se legem remoueant, fidem solam retineant, verbo tenus, nam illam magnificantes, opera despicientes, quod impune ipsi, & libere obtineant posse peccare: tanquam fides omnibus circumstantiis diluendis vna satis sit, nec solum pellendo illa, & absurgendo, cum ipsa adueniat, & suscipiatur: sed postquam etiam abijci fueritque suscepta, ferendo ea, ac tolerando. Atque hi certe admodum & callide, dum obscuram, occultamque hominum cordis sui sententiam, qua se habere fidem Deo prædicant, his facinoribus præterdunt, imponere sese cæteris arbitrantur, & eos qui audiunt, tanti Apostoli auctoritate constringere.

Tit 4 Ipsi

Ipsi autem interea cum Deo spectatore cordium agunt familiaris, & dum imperitis hominibus exterius se vendicent, Dei iudicium, voluntatemque contemnunt. Et Apostolus eundem aperte, atque præcise non vno loco posuit ex operibus legem non iustificari omnem carnem: sed quomodo hoc intelligendum sit, qui interpretari, atque exponere conati sunt, auctores potius quam sustulerunt difficultatem. Sunt enim adducti alij, qui contingerent opera legis partim in ea, quæ ad ceremonias pertinerent, partim in ea, quæ ad mores. Ac ceremonias quidem carnis inanes ab iustificando rejicerent, mores amplecterentur, penes de quasi nos, qui verum Deum colimus, & filium Dei in vultu Christum, nihil in ceremonijs omnino momenti, & ponderis ad salutem nostram constituamus, sicut tu mi frater paulo ante de baptismo, & de confessione quoque, ac de ieiunio, alijque modis potest proponi. Alij vero non iustificari ex operibus legis, quam ita exposuerunt, eo quod legis opera ad vnguem pertinerent nemo. Quid si quis perficiat, num idcirco erit iustificatus, quomodo nemo illa perficit, cum etiam si quis aduersus legem aliquid commiserit, indicta habeat sacrificia, & expiationes, quas ad legis iustitiam ei liceat reuerti? At nec qui iustitiam obseruauerit legem, ille propterea iustificatus fuerit. Quod enim nemo ex ea possit iustificari, non est id hominis vim, sed præcepta legis, & omnino neminem legi obtemperat, illius mandata diligenter custodisse incredibile dictu est, cum præsertim scriptura non paucis det seruata legis testimonium, vultus Tobit, & de Daniele, & tribus pueris scriptum est, & in Euangelio de eo, qui petens à Domino beate vite consilium omnia se legis mandata ab inuente ætate expleuisse, est professus. Quod uero de Zacharia, & Elisabethe, & Simone, de quo ipse Iesopus est testificatum. Quare illa probabilior meo iudicio est expositio, quam tu mi frater paulo ante strictim attigisti, idcirco coram Deo non iustificare opera legis, quia lex nec menti, nec spiritui vim afferre imperando potest, sed tantum corpori, atque carni. Sui enim arbitrij semper est spiritus, caro autem præcepto, & præcepti potest, si imperium legis detrectet, est obnoxia. Porro autem in carne, & corpore nulla coram Deo est iustificatio. Etenim si ita præcepta legis obseruant, ut omnem illorum cultum præsertim in operibus ferant, ipsi vero inuis à Deo alieni humanis tantum opinionibus, quæ exteriora intuentur, quarunt satisfactionem. Legi quidem iusti, de his enim solum, quæ in aperto sunt, obseruantur. Quid si dixerit quispiam, aliqui sint, qui mandata legis custodiendis Deo potissimum placere, moremque illi gerere debeant, num hi ex legis operibus iustificati erunt? cum præsertim

quoque in lege præcipiantur, ut vnum Deum colere, nomen-
tes sanctum venerari, ipsum vero amare ex omni anima, &
conari corde, & in proximum quoque eadem, qua erga se be-
nivolentia affici, vnicuique sit præscriptum. HIC IULIVS: Non
vero mi frater, inquit, quid contra dici queat: atque illud quo
pau suffineri hunc qui ista egerit ex operibus legis non esse ef-
fectum iustum. Itaque expecto mox quid ipse dicas. QUID DI-
cas, inquam? Enimvero id quod necesse est, scilicet me his
Apostoli verbis potissimum fidem habere, præsertim cum ille
idem in alijs locis confirmet. Quemadmodum scribens ad Gala-
tas, inquit: Nos cognoscentes, quod non iustificatur homo ex
operibus legis nisi per fidem IESV CHRISTI, & nos in CHRIS-
TUM IESUM credidimus, ut iustificemur ex fide CHRISTI,
& non ex operibus legis, quoniam non iustificabitur ex operibus
legis omnis caro. Et rursus, si ex lege est iustitia, CHRISTVS
frustra mortuus est. Videtur ergo nobis ex Apostoli verbis, ne si
vniquemque legis totam, quatenus scriptura loquitur & præse-
ritum solum operibus externis, sed intestina etiam mentis reli-
gionem Deum quis comprehendat, sic plene, & vere iustifica-
tum esse. ET ILLI: Mirum profecto hoc, inquit, sed ex-
plicam tibi quæso, qui res tibi ita se habere videatur. AGR-
IOLA, inquam, sed te prius id monebo, cum anceps tibi locus in
Paulo occurreret aliquis, quem sit difficile explanare, atq; dissol-
vere, nisi nihil in eo humile, nihil vilitatem, nihil terrenum vt con-
sideres, sed omnia alta, singularia, diuina, si veros eius sensus vo-
les consequi, veluti in hoc loco, cum de iustitia, & de iustificatio-
ne mentio fit, concipiendum est in animo excelsis quiddam, quã
admodum de vi, & notione communis iustitia in mentibus homi-
num intrinsecum est. Ac quod diximus nuper, cum de iustitia Dei,
que recedat in Evangelio verba faceremus, idem nunc repeti-
mus, iustitiam non singulare genus virtutis, sed vniuersam in
Paulo sic nominari virtutem. Quam quidem in nobis humana
etiam philosophia inuenit, vt iusti illi dicantur, qui nullo pro-
fus crimine cuiusq; generis, quod legibus veterum improbatum
que sit, simpliciter sunt, neq; quicquam omnino contra leges com-
mittunt. Sed vt tunc differimus, & nunc de integro confirma-
mus hæc humana iustitia, vniuerso videlicet genere virtutis po-
testat quæpiam homo ex lege, & operibus legis iustificari, coram
Deo autem nequaquam potest. Sed is potest solus, qui diuinæ iu-
stitiæ honore, atq; dono ab eodem Deo fuerit illustratus. Quan-
tum autem Deus homini, & diuina ratio nostræ rationi, tantum
genus generi, & illa Dei iustitia huic legum & hominum antecel-
let iustitiæ. Porro hæc susam iustitiam Deus, tum propter fidem,
que habeat ut ei, exercet ipse, & adhibet etiam nos, tum etiam in

ipsa fide, hoc est, in habentibus ei fidem informat, atque impunit.
 Quod paulò ante dixit Apostolus, reuelari iustitiam Dei et fide
 in fidem. Neque eam potest assequi iustitiam quicquam vel legis,
 vel hominis vilius eruditione, disciplinaque instructus, nisi per
 fidem CHRISTI ad Deum se adiunxerit. Qualis autem illa fidei
 iustitia sit, & quo è genere censenda, ac delinenda, vitam quæ-
 dem planè possemus exprimere: sed tamen de ea, vt aliquid dicitur
 mus aditendum nobis est. Non enim defuit, qui dicantur
 etiam quoque ad beatam vitam consilia in lege veteri expressisse,
 eademque prorsus mortalia præcepta, & Iudæis, & nobis dicitur
 quod nos gratia Dei per fidem magis adiuvamus. Sibi enim ipsi
 in lege, & lux tantum opæ, atque auxilio homines fuisse videtur,
 qui nunc in fide CHRISTI diuinæ gratiæ dono, & illuminantur
 magis, & ad melius Deo obtemperandum roborantur. Quod co-
 tremum vt verum sit, (certè enim paratior nobis à Deo est gratia
 non tamen nobis videtur neque de perfectionis consiliis, neque a
 moralibus præceptis in lege scripta Moyse tam facile esse con-
 dendum. Sed quomodo in fide CHRISTI planè insubstantiale
 quod in lege non possumus, ratio nobis, quantum aditendum
 Deus, altior est inuestiganda, ad quam aditus primum nobis ex
 Apostoli verbis sit. Qui posteaquam ostendit, omnes consensu
 Græcos naturæ, & legi Iudæos præuicatos esse, mandatorum
 reum totum accipiti euentu, è Dei omnipotentis iudicio opor-
 dere, ne forte obijciat aliquis, & dicat, Redeat ergo ad Morsis he-
 gem mundus, illiusque mandata custodiat, & iustificationis via
 uertus: refutat statim huiusmodi oppositionem, & dilens con-
 mat, neminem posse coram Deo non ex lege modo (hoc certum
 ante dixerat) sed ne ex operibus quidem legis, quod hoc aperit
 pronunciat, iustificari: assertorq; rationem dicti sui, Quoniam per
 legem, inquit, cognitio est peccati. Quasi dicat multatam ho-
 lam, quæ acquiritur ex lege, cognitionem tantum esse peccati ad
 eum finem, vt peccatum vitetur. At illa, quæ ex Deo est, iustitia,
 num cognitio & ipsa peccati est, eiusque vitatio: Minime illa vitetur.
 Nullum enim ea cognoscit, aut saltem non animadvertit pecca-
 tum, neque in peccatis vitandis, sed in omnibus præcatis, atque
 sublimibus rebus, actionibusque tractandis, ac suscipiendis occu-
 pata tota est. Quod totum, vt videamus cuiusmodi sit, inuesti-
 mus prius in quo Moyse lex à fide CHRISTI differt. Quæ
 utraque vnum Deum proponit colendum, atque amandem, et
 sentiunt in idem ambæ. Vbi vero lex cultum Dei & amoris ho-
 minibus proponit, vt sit hominibus ipsis præcens, & proprium ad
 bona terre acquirenda, & possidenda Deus, in hoc statim CHRIS-
 TI fides ab ea incipit discrepare. Fides enim sic nobis amon-
 dum Deum proponit, vt omnipotens ex nobis amorem terre etiam

penitus ejiciamus, atque illum uniuersum in vno Deum
 uideramus, ut sit nobis non tam author, & donator cetero-
 rum bonorum Deus, quam nostrum ipse bonum: neq; ab eo nos
 petiti ad alium finem contendamus, sed in eo ipso vno, ut fini
 nostro insistamus. Nam si in alienis ab ipso Deo bonis, & terram
 desideribus in fixa sint vota, & desideria nostra, atque ita Deum
 nos adificamus, ut ipse dator nobis, & donator illiusmodi bo-
 norum sit, quod Moysis lex, quatenus scripta est, semper, & præ-
 cepe hominibus proponebat, quis non intelligat potiore nos
 nos tanquam Deum alterum illum esse, ad quem cupiditate po-
 tuisti anhelamus, quam eum, a quo nostræ huiusmodi cupidi-
 tati speramus subuentum, & suppeditatum iri? Et enim finis sem-
 per prepollens, & præcipua causa omnium causarum est, in cam-
 que maxime amore, & studio contendimus, ut appareat, cum
 Deum ita amamus, ut bona alia que dam ex eo consequamur, nos
 illa magis bene, quam Deum ipsum amare, & veluti Deum po-
 tiorum nobis ducere, in quem peruenire desideria nostra, quam
 a quo illa dirigi, & ad finem deduci volumus. In hoc statu lex
 Moysi, & hujus legis eius fuerunt, ut colerent quidem, & venera-
 rantur Deum, verum idcirco colerent, ut eos ipse in terrâ
 æquitatem deduceret, propriamque eis illius possessionem tra-
 duceret, quo regno tetrenarum cupiditatum in populo Israël à lege
 promissio, cum homines illa suos, patitur magni æstimare diui-
 tias, honores, imperiaque expetere, procreationi operam dare,
 famulas angere, suum ius persequi, iniurias illas liti, & iudicio
 vincti, atq; his deinde in hac tanta colluione affectionum, &
 cupiditate rerum earum que certatim expetuntur, ab omnibusq;
 abstinere, quasdam regulas apponat, quantum, & quo pacto,
 & ad quas quos agere, querere, vindicareque sit licitum, hanc le-
 gem qui adificuerint, eiusq; mandata seruauerint, iusti fuerint illi
 equidem, sed apud homines tantum, & legi illi iusti. Apud Deum
 vero ipsam nullam vere iustitiam, que sola diuina est, laudem ob-
 tinent. Nam neq; Deus ipse hoc genere iustus est, ut eadem si-
 li expetere bona, que homines concupiscunt: in eis vero expe-
 tendis a violatione legis, & ab iniuria omni caueat. Sed est iustus
 Deus, omnibus diuitias bonitatis suæ distribuens, nihil ipse o-
 mmino infra se appetens, nullam a quoquam iniuriam, tanquam
 ipse letatur, agnoscens. Quod faciunt eodem propè modo, in eo-
 que Deum imitantur, qui per fidem C H R I S T I illius exemplo im-
 itant, neq; studio neq; cupiditate vlla inhærescunt in terrenis, sed
 omnem vim suam amandi ac cupiendi in Deo ipso, ut fini, & suo
 unico bono constituunt. Hi enim hanc Dei iustitiam, & bonita-
 tem æquabilem omnibus, bonum omnium expetentem, omnib;
 ipsam ferentem, nemini in commo-
 dum, ne inimico quidem, aut hosti
 molien.

inolentem, salutarem cunctis, expertem terrenæ cupiditatis, & lionum maleficia suis beneficiis obnoentem, hauriant ipso Deo donante, & largiente ampliter, & in semetipsis accipient, Deoq; similes effecti, quoad quidem homini fas est, humanis animarum morbis omnibus ex sese eiecitis, deferunt imaginem in se omnipotentis Dei: neque regulas istius querunt concupiscere, sed nihil mortale, & eaducum concupiscunt omnino, tantummodo, ut alienum quid appetant, ut ipsi vitio sumere, suarumq; omnium omnibus indigentibus sine liberales. Hæc non perdem opera iustitiæ, longè disuncta à legalibus iustitiis deditis, & colere vult Paulus, ad Philippenses scribens, ut synecdoche, ut sensu simus, in diem CHRISTI, inquit, plenique fructibus iustitiæ his, qui per IESUM Christum sunt in gloriam, & in laudem Dei. His talibus iustis ut Paulus idem alio loco ait, & non est postea, sed ipsi magis sunt lex, quorum si reliqui regerentur a bituro, aut si similes eorum esse vellent, inutilis in totum lex & superflua existeret, quæ illis tantum dominatur, accipere scribit, qui vias carnales, & lubricas insistentes, a prolapso nani propter metum supplicij debent cauere. At hæc maxime præclara, neque apud Deum magni momenti vim obtinent iustitiæ est ratio, ut ex ea possit verè quilibet apud ipsum iustitia. Illa præclara est, & solida, & integra, totiusque iustitiæ rationem Deo obtemens, quæ sibi factorum, morumque hæc exemplum ex Dei virtute, atque factis iudicat esse potest. Hæc iustitia, videamus eademne sint in fide CHRISTI, quæ in lege morum præcepta, vel ipsæ morales potius actiones, quæ & utrobique a Deo deductæ sunt, illar tamen legis, ad tenet præcepta conuersæ sunt, nostræ & ex Deo, & in Deo consistunt. Illæ humanam quandam iustitiam respiciunt, ut cum hominibus, & inter homines turò, pacatè que vivere liceat, & in eo tamen gratia Deo habeatur. Nostræ illius diuinæ iustitiæ eminentia, & singularis exemplo, & imitatione sunt insignes. Nam ut de liberalitate nunc, & de beneficentia potissimum loquamur, exemplumque in his virtutibus proponamus, num potest videri eodem modo fore liberalis is, qui pecuniam quidem propter alios tantum tamen ita conquirat, ut neque iniuriam propterea cuiquam vllam afferat, & apud se liberalitati quoque ex illa, & opulentiam egentium esse velit locum, & is, qui pecuniam non aliis, sed suo nomine amat, nec vllum ex ea fructu alium cognoscit, sed benignè facere cæteris, atque egenis opulari magnam præcedit, iam oportet inter hæc duo liberalitatis genera incedere substantiam. nam qui ex illo priore genere fuerit liberalis, ut probentem, & cautè sibi semper primo prospiciens, semper suorum

commodum potiore rationem dicens, erogabit de suis bonis propteribus, tanquam ancipiti cura distractus, quem ad necesse possit rebus suis saluis, ceterorum quoque salutis, & necessarii solvendi. Noster verò nulla illiusmodi ratione sui habitus, qui confidens Deo alias sibi opes, alias divitias in caelo parat, de his terrenis opibus duntaxat id cogitabit, quo parat per eas possit incommodum, & egestatem proximo suo deponere. Deus porò qui utriusque & Iudaeo, & fidelis in agendo opere misericordiae versatur ante oculos, quemadmodum versatur? an per terrorem Iudaeo, fidei per amorem? Quod quidem dicere habere necesse est: Etenim Iudaeus, qui bona terrae facit plurimum, Deumque sibi datorem illorum bonorum invocat, & precatur, parabit Deo imperanti, & monenti, ut proximum suum ex illis bonis, cum is egerit, iuvet, & sustentet. Parebit autem ob eam causam, ne si minus illi dicto fuerit audiens, offensus, atque irritus deus ab eis illum bonis, ad quae ipse praecipue amore, & cupiditate labitur, abducatur, & abstrahatur. Qui est in lege Moysis, quocumque litera fert, propositus imprimis legem illam adficientibus unum, ut colant unum Deum, illique obediant: quo divitias terrae bona comedere, & tranquillè illis eos liceat frui, Deo obtemperantes. Qui si minus obtemperaverint, tum intelligant, & recedant se & terra ipsa & fructibus terrae quibus tantoperè debentur priuatos & spoliatos ab eodem Deo fore. Nos verò Iudaeis & instructi, cum in opibus, & miseris subvenimus, tanto opere misericordiae praestamus, quod confidimus illo modo summum bonum nostrum nos adepturos ipsum Deum, in quo non in alio fini aliquo nobis proposito omnem spes nostras, & omnia desideria figimus. Qui ergo possunt eadem esse moralia, & quoque ex eodem iustitiae, & bonitatis fonte deprimuntur, neque ad eandem finem respiciunt? Sed in illis Iudaeis auaritia quaedam semper commixta sit, quae & in fini ipso spectatur: opes enim & bona terrae praecipue expetit, & in agendo, operandoque, curam gerit, nunquam enim solutam & liberam sinit progredi misericordiam. Nobis verò & ex Deo ad operandum, faciendumque rectè profectis, & in Deum semper intuitibus, neque vspiciamur premium actionum nostrarum consuetibus quam in eodem Deo, virtus, & iustitia non humano modo, sed diuinitus, neque ex praecipis legis, sed ex Dei exemplo, imitationeque suscepta est, quod in vna a nobis virtute dictum est, de omnibus in eodem modo dictum. Quo etiam patet nullum perfectum cōstitutum dari in lege, quod datur in fide. Ad terram enim tendentibus, & in terra, spe, atque amore conficitis, reputantibus ex bonis, & fructibus terrae subsidium sibi ad viuendum, & letitiam, atque exultationem animi esse euenturam, nullum in signe confisium

filium dari potest, quod euadat ad perfectionem. Et si possit, n-
 ille, qui omnia legitima legis impleffe se dixerat. in Euangelio
 audisset à Domino, si uellet perfectus esse, ut abiret, uendideret
 omnia, quae haberet, & distribueret pauperibus, renensque dis-
 queretur. Haec enim perfectio & operis, & consilij in C. h. i. r. o.
 solo, & in Euangelio est: ea re quidem, quod nullus est con-
 silijs consiliorum, & operum, nisi Deus implemet hinc proponit,
 qui uerò alios sineis, alia bona, ad quae ipse, & amore tenentur,
 sibi designauerunt: hi non modò ad imitatione diuinae uitae
 longè abfuerunt, sed ne ipsam quidem humanam iustitiam op-
 rationem cumulatè sunt adepti. Quod ergo dictum est, his
 pius à Paulo, quod ex operibus legis non iustificatur omnis homo
 coram Deo, & liberè est, & simpliciter dictum, quoniam ueritas
 iusticia ex lege non acquiritur. Nihil enim ad perfectum uolunt
 lex, ut idem ipse pronunciat ad Hebraeos scribens: Eritque prae-
 mandari abrogatio facta propter imbecillitatem eius, in qua
 inutilitatem. Sed haec de lege ueteri, ut in littera delicta est, in-
 telliguntur. Nam si spiritualiter illam accipiamus, idem est
 illi spectatus finis, qui nobis praesens, & cognitus non est. In-
 stus. Accipimus autem hic iustificationem non pro meritum
 duntaxat peccatorum, quod nonnulli interpretantur, sed
 esset & in lege iustificatio, in qua pro peccato offerentibus
 sacrificia illa in expiationem sui facientibus identidem deo-
 missio peccatorum proponitur. Sed haec est iustificatio impii-
 quaedam, diuinaeque iusticia, quae ex similitudine dei est
 in nos fidem illi habentes ducta, & deriuata est. Quam Paulus
 ut assequeretur, illam humanam ex lege iusticiam pro dicitur
 sibi haberi confirmauit. Haec demonstrata, & cognita in libro
 Christi iusticia legem ueterem Moysis antiquauit, & inuoluit. At
 enim illius omnino ceremonias, tanquam umbras abiecit, & in-
 morum, & religionis praecipua ad sublimiorem finem erigere
 conata. Si tamen antiquare est explere, atque abolere, quod
 de antea erat, & tantummodò inchoatum. Haec, inquam, ius-
 tia ea ipsa est quam in Euangelio C. h. i. r. o. s. r. u. s. r. u. s. r. u. s. r. u. s.
 pulos docens, exponere erat solitus, cum ita dicebat, Nihil
 dauerit uestra iusticia plus, quam illa Scribarum, & Pharisaeorum
 hoc est, plus quam illorum, qui ex lege, & ex legis operibus
 tiam sunt confectari, non ingrediuntur in regnum caelorum.
 Quam eandem iusticiam ipse describat, enucleatèq; traiecit,
 in quibus lex deficeret, demonstrans, & quomodo Deum
 mus in ipsis diuina illa iusticia imitari ubique nobis immanis.
 Per legem autem quod cognitio est peccati, ad eum finem
 dum est, quoniam lex populo Hebraico lata est, quae illi
 tanquam adhuc puero & adolescenti pedagogus, illamque

vni Deū cultu contineret, præciperetque & doceret, quæ essent
 iustitæ & cauenda, & fugienda, quoad tempus & opportunitas
 adhiberi præcepti adueniret, sicut ad Galatas scribit Paulus,
 in transgressionum causa apposta est, in quiens, quoad veniret
 hora, quod fuit promissum. Porro imbecillitas est sigillatim
 docere, & monstrare hoc, & illud deuitandum esse, & in eam
 viam nos deducere, quæ omnibus periculis infesta, & ob-
 staculo difficilium vbiq; & anxiam habeat cautionem. Illa via est
 inmodica, & longè magis nobis salutaris, quæ tutiore quadam
 sententia nos sine suspitione, & metu ad optimum finem perducit.
 Proposita itaque est in lege peccati cognitio, vel vt illud, quoad
 poterat, vitaretur, ac effugeretur: vel si id minimè poterat,
 quemadmodum quidem non potuit, ad remedium præstantius
 conuolueretur, quod est in Euangelio datum nobis, atque obla-
 tum. INTELLIGO, IULIUS inquit, & nunc demum mi frater
 coactor ignoratum mihi hunc diu in Paulo locum, aperiente
 nouo Deo, patefactum nunc plane, atque illustratum esse: & re-
 uocatur est, vt ex communibus hominum sensibus, atque ex quo-
 tidianorum terrenarum considerationibus nequaquam possit
 Paulus intelligi. Sed in cælum ascendendum est, & ex diuinis
 illis veritatibus, atque consiliis huius hominis virtus, mensque
 investiganda, qui non iustificationem in carnis operibus, neque
 iustitiam Dei in humanis virtutibus, sed vtramque in Deo, & ex
 Deo diuiniore quodam modo, supra omnem rei create caprum
 tenet. In nobis verò per fidem CHRISTI imitanda Dei natu-
 ra, & bonitate posuit, quod est maximum ipsum nobis à Deo
 beneficium. Itaque lumine hoc semel verè intelligentia illato,
 non solum iste locus, sed tota ferè epistola, quæ ad Galatas scri-
 pta est, mihi videtur esse declarata. ATQVI MI FRATER in-
 quam, quod & hic, & ibi confirmat Paulus, iustum ex fide vive-
 re, & si de eo nobis antè est dictum: tamen dicendum aliquid et-
 iam mouet, vt imbecillitatem legis melius comprehendamus,
 & ea quæ passim in Paulo tanquam semina diuinarum virtutum
 sparsa sunt, altosque, ac reconditos illius sensus percipere valeamus.
 Est igitur vita quædam quæ illam fidei nostræ donatam à
 Deo, imprecillamque in nobis iustitiam profectò comitatur, illi
 ipsi iustitiæ dignitate par. Sicut enim iustitia illa ex Deo in no-
 bis inest, sic & vita. Et quemadmodum iustitiam ille nobis suæ
 bonitatis, iustitiæque effigiem, obfidemque erga nos opti-
 mæ voluntatis, sic & vitam præbet, imaginem suæ immortalitatis.
 Cumque Dei illa iustitia, qua credentes sibi fidemque ha-
 bentur Deus ipse insignit, ita excellat, atq; emineat, vt cum ea le-
 gis iustitia comparata humanâ istam omnem obscure æquitatè,
 iniquitatemq; eam quodâ modo potius videti cogat: sic vita illa,
 quæ

quæ diuinæ comes est iustitiæ, mortalem vitam in æternam, quæ
 vitæ ostendit coniunctiorem. Etenim profectò boni, & iusti
 est Deus, eosque, quos sui dedit esse imitatores, non solum in vi-
 rute, atque in iustitia, sed in vitæ quoque genere voluit immo-
 ri, vt immortalitatem Deo similem allequerentur, qui hominibus
 Deo essent eius singulari beneficio, iustitiam allecunt. Atque
 ipse semper vno modo beatissimus, sic hi, qui se ad eum per Chri-
 sti fidem adiunxissent, in hac quidem vita beati, in altera vero
 sent seipsis etiam beatiore. Proinde totus iste ordo beatorum
 seriesque deducitur, vt nos quidem fidem erga Deum adfirmem,
 quæ quanquam ipsa diuino munere alitur, & confirmatur, non
 bis, aliqua tamen est pars in ea nostræ voluntatis. Deinde his
 des Dei omnipotentis iustitiam excitat, per quam ille vt est
 bonus, non ignoscit solum ad se accedentibus, & per fidem ad
 illi dudentibus: sed eos eadem propè iustitia, quæ est ipsius
 ritus, & eodem genere bonitatis exornat. Tum autem sic omnia
 & effectos sanctos in gratiam, in amicitiam, in cognationem
 cipit, adopraturque in filiorum nomen, vitamque illis beatam
 immortalẽ tribuit, longè abhorrentem ab acie vitæ, quæ ter-
 roribus, & doloribus, & periculis, quæ denique mortis acci-
 prioni tota addicta est. Quam quidem fragilem, & mortalem
 vitam non iustitiæ illius donum, sed tantum naturæ immortali
 iustisquæ ea, atque iniustus promiscuè data est. Cum enim re-
 ferendæ, aut relinquendæ lex haberet potestatem, remittendæ
 nequaquam. Si quis enim commiserit in legem eo quod peccati,
 cui poenam mortem lex ipsa sanxerit, is lege incedit, & non
 habet potestatem lex poenam illi remittendi, peccatumque esse
 donandi. Nihil enim præter præscriptum, & constitutum potest
 re, nec quod semel in ea sanctum est, lex eorumque iustitiam
 potest. Qui verò legem ad vnguem seruauerit, inique in ea ob-
 tenderit, quam obrem morte esse dignus censetur, hinc non
 ua aliqua vita donatur, sed quam ipse per se habet, vt vita
 relinquatur, quæ est naturæ, non iustitiæ vita, vt illud natura
 gis sit donare vitam, quibus non eripiat. Quod si iustitiam illam
 quam intelligimus ex iustificatione, & querimus, hæc extra
 consequitur, quæ non naturæ sit, sed eius ipsius iustitiæ pro-
 nullius aut donandæ vitæ habet lex facultatem. Legit enim
 quidem iustitiam donare lex potest, per quam vita accipi-
 præstantior. Quo perspicuum sit, non esse ex lege, neque
 ribus legis iustificationem. Atque ego hoc non planius enun-
 re possum, quam ipsemet Paulus, ad Galatas sic inquit scribit
 esset lex, quæ posset viuificare, verè ex lege esset iustitia, sed non
 elusit scriptura omnia sub peccatum, vt promissio ex illa
 Christi daretur credentibus. Quibus ex verbis patet: quod

Vult dare lex nobis suo, & proprio munere non potest, ne eam
 quam posse ab ea dari iustitiam, quam necessario vita illa con-
 ducit. **P**RORSVS tibi assentior, **I**VLIVS inquit, & quoniam
 deo antea sepe dubitaueram, nunc soluto, & pacato sum ani-
 mo, latius in memetipso concipiens neminem posse ex lege, neq;
 operibus legis iustificari, quando altior quedam iustitia, quam
 humana ad iustificandum quaeritur, quae vni fidei donatur a
 tanto Deo, ut is, qui ei credit in similitudinem, ac imitatio-
 nem diuinae iustitiae deducatur, quoniam, ut dico, inquit, haec
 non multa percepta est iustificatio, locusque difficilis, & arduus
 a Paulo explanatus, pero nunc a te, ut de ipsa fide, quid ea sit, &
 unde tantum honoris, & gratiae apud Deum obtineat, velis mihi
 explicare. Tamen enim magnam partem per me ipse, quid illa
 sit, quantumque valeat, intelligere mihi videor, tamen non ita
 multiplici iustitatio, ut spero abs te iri satisfactum. **R** E T V. **H** O C,
 inquit, mi frater exquiris, & ab hoc aditu, ac tanquam vestibulo
 iustitiae disputationis, si dux, & monstrator nobis affuerit Deus,
 ad iustitiam, occultaque venimus, in quibus positum est sum-
 mum & maximum fidei **C**H R I S T I mysterium. Quare eiusdem
 Dei operum, opemque implorantes ab ipsa ordiamur verbi vi.
 Et cum multiplex in communibus hominum sermionibus, & in
 ipso quoque Paulo verbi huius significatio. Interdum enim fides
 est in dictis veritas, & in factis integritas, cum scilicet nihil, nec si-
 mulacrum agitur, aut dicitur, ex quo vltus latini sermonis ita loqui
 solent, cum quid sine dolo & fallacia factum sit, bona fide id
 fuisse actum. Item que bona existimatio eorum qui negotiantur,
 fides appellatur, cum recte illis res pecuniaria committi existi-
 mantur, qui fide & fides commercia, & omnis mercatura po-
 tissimum continetur. Quod etiam latius patet in omni opinione
 integritas, & iustitia, cum eum, qui muneri alicui, impedioue
 praeparatus sit, fidem suam praestaturum esse confidimus, ut cum
 cum alicuius iniuria, & ad fidem illius confugientibus, paratum
 viderent esse in illius prudentia, equitateque praesidium. In sacra
 scripturis aliquando fides est ipsa conscientia iuris diiudicans,
 quod verum sit, & quid falsum, in his quae aguntur, & quid simu-
 lacrum, ac factum, quid sucerum, & simplex. Quo sentit Paulus:
 Quicquid ex fide non est, peccatum est, inquit, ex fide idem,
 quod ea veritate, & sinceritate conscientiae intelligens. Non
 minus quam etiam fides constantia est in praestando, quod quis
 promissit, ut paulo supra Paulus: Nunquid horum infidelitas
 Deum Dei abrogabit: hoc est, si hi non steterunt in his, quae Deo
 promiserant, num irem non stabit promissis suis Deus: Sed ut
 ait, & cetera fidei significata omittamus, quae ad nos minus
 pertinent, veniamus ad id, quod nostrum est, ut fidem intelli-
 gamus

V u u g a m u s

gamus esse credulitatem, non eam, qua faciles Lamas ad credendum, sed eam, qua credimus, qua in sententia & factis eadem, & habere, & in ea fide esse vulgo homines loquuntur, quod est in omnibus credere, & vel persuadere alii, vel persuasum ipsum esse. Sed nos, qui scripturarum more loquuntur, eadem CHRIS T I CUM pronunciamus, in quo locutione vocem id intelligimus, quod est credere Deo, & CHRIS T I, illique confidere. Non enim fides nostra simplex est, quoniam quoniam sedes, & fundamentum fidei credere est, veritas in Deum plena, atque integra est, ita credere, ut credamus, hoc est, ut non minus spei insit in ea, quam credimus. Non enim ea credimus, quorum magna pars ad nos ipsos pertinet, & semper confidere, credere etiam est. Credere vero est, non continuo confidere, ut cum credimus, Deum esse, veritas quidem est, & necessarium, & fidei debitum. Sed tamen hoc teres etiam Graeci, gentesque fecerunt omnes crediderunt, propterea tamen fidei tenuere. Vbi ergo iam incipit propria fides? cum id, quod sequitur, etiam credimus Deum heretico nerationem omnibus quaerentibus se. Hae nimirum a Deo muneratio cum est a nobis credita, quoniam quidem pertinet ad nos, facit, ut confidere incipiamus Deo, & cum credimus ipsa spem iunctam habeamus, si eum quaesierimus, propter amore, ac desiderio ad eum fuerimus conuerter, huiusmodi bonorum, benignitatisque participes. Quod conuerter non est, & non solum Deo, sed etiam in Deum credere. Hoc tamen cum autoritate de fide ipsa loquamur, definitio Graecorum in medium adducamus. Qui sic ad Hebraeos inquit Hebraei susceptio rerum earum, qua sperantur, index earum, quae incernuntur. Hic IULIUS: Fidei, inquit, definitio est, ut non afferens, quaeque obscura semper habita fuerit, consilium non affert interpretum demonstrat. Sed tu mihi frater verbum Graecum hypostasis, quod caeteri translulerunt substantiam, cur susceptionem conuerteris, audire ex te aucto. Certe verbi huius ipsius cognitio, cum rite percepta fuerit, quod tamen quoddam extiterit ad huiusmodi loci obscuritates, & conuersionem illuminandas. SUSCEPTIONEM voco, inquam, rem, ad substantiam Graeci verbi secutus, quo *hypostasis* non solum substantiam, hoc est, manere, atque haerere in seipso, quo seculum diuinitate *hypostasis* esse dicimus, quas nos translulimus substantias: sed sustinere etiam quoddam est, & submittere, quod non verere se, siue negotium aliquod, minus recipias, quod non subire, aut pro altero paratus sis, siue cupiam spei, aut expectare, aut sententia temetipsum subicias. Atque hoc verbum ab eodemque locis Apostolus: ut ad eodem Hebraeos: Cohortamur

per singulos dies, quoad usque, vocatur hodie, ne quis vestrum
 ostendat ex deceptione peccati: Participes enim facti sumus
 C H R I S T I, siquidem principium hypostaseos usque, ad finem fir-
 miter tenemus, hoc est, si permancimus in eo, quod a nobis
 accepimus, si non exciderimus spe, & fiducia erga Deum. Et ad
 Corinthios: Misi fratres, inquit, ut ne gloriatio nostra de nobis
 minus sit in hac parte, ut quemadmodum dicebam, parati sitis,
 ut si forte veniant mecum Macedones, & offendant vos impari-
 tes, probemus nos, ne dicamus vos in hypostasi hac gloriacionis,
 quod idem est, ac in eo, quod suscepimus, ut gloriaremur de vo-
 bis. Indicat autem hac hypostasis non leuem quandam, neque
 improbitatem, sed meditato consilio susceptam actionem. Ut item
 ad Corinthios: Quod loquor, non loquor secundum dominum,
 sed velut in insipientia in ista hypostasi gloriacionis, quoniam
 enim gloriatur secundum carnem, & ego gloriabor. Vbi ostendit
 se volentem, & scientem suscipere hanc provinciam glorian-
 di, quae tamen non secundum Deum sit, sed secundum iactan-
 tiam, & gloriacionem carnis. Verum omillis vocabulis ut venia-
 mus ad rem, cum fides definiatur ab Apostolo, suscepio earum
 rerum, quae sperantur, index earum, quae non cernuntur, sic in-
 telligimus huiusmodi definitionem, ut fides sit, vel sperare ea
 credendo, quae oculorum visioni subiecta non sunt, hoc est, spi-
 ritualia, & aeterna, vel credere sperando, quanquam fidei funda-
 mentum sit credere, tamen spes ipsa continet in se fidem, & absque
 spe spes inanis tota est. Atque haec est propria fidei C H R I S T I dif-
 finitio. Nam & Iudaei cum unum esse Deum crederent, eumque
 colerent, & venerarentur, atque illi considere se dicebant, spem
 quae in eo ponerent bonorum assequendorum: ea tamen ab eo
 sperabant bona, quae oculis, & sensibus percipiuntur, hoc est ter-
 rena, & humana. Nos vero, qui & Deo credimus, & in Deum
 per unigenitum filium eius I E S U M Christum ita confidimus, &
 petimus nos Deo, ut nihil ab eo mortale, nihil interituum
 expectamus, neque digna ista huiusmodi munera tanto auctore
 esse credimus: Sed ea potius speremus, & expectemus ab il-
 lo, quae tribuenti, & donanti consentanea sunt, magnitudine
 caritatis, perpetuitate aeterna. Est igitur vera fides C H R I S T I
 & Deum, & Deo, & in Deum credere, quod est illi considerere, ut
 speres ab eo, quae aeterna bona sunt, ea porro huiusmodi, ut
 nullis sensibus comprehendantur, sed sint tota in illa fide, &
 spe, si Deo confidamus, & si eum amauerimus, expectationi
 nostrae reposita. A V D I O mi frater, I V L I V S inquit, & de
 recto hypostaseos, Christi que fide, quo pacto illud tute intellige-
 dum, haec accipienda sit, tuam sententiam proba. Sed cui Apo-
 stolus de fide C H R I S T I speciatim loquens, exempla fidei
 Y u u s
 consi-

constituitur ex illis, qui longè tempus Euangelij prædicaverunt
& in Abel, Enoch, Abraam, Iacob, ceterisque Patriarchis, hanc
hanc, quam diffiniebatur, fuisse affirmaverit, hoc est, quod
mihi abs te explanari. Non enim videtur propriè fides, in illorū
rebus gestis, sed in Apostolorum, & Deo crediturum per se
sum Christum diffiniri. **QVONIAM**, inquam, I. 1. 1. dicitur
bravos Paulus scribens eos in patribus suis voluit commemorare,
re, ut plus haberet hortatio sua ponderis, & cum excepimus
grave sit, si ex antiquitate depromatur, ad vetusta, & doctrina
maiorum facta eos reuocavit, veteresque illi tamen, cum
quæ gererent, in corpore, atque in vmbra tanquam opes, &
simulacra præmitterent ventura post aliquot secula veritas
veritatem ipsam nihilominus iam cum spiritu sancto colligere
ceperant, & sic crediderant in futurum **CHRISTUM**, quomodo
nos in eum, quem non vidimus, credidimus. Sed ut non
ad superiora: Fides **CHRISTI** hoc habet peculiare, ut de
quæ nec cerni oculis, neque vilo sensu percipi possunt, ad
la, & potissima expectemus, confidamusque illas beatitudines
& veritati nos ipsius diuino munere illa alleccerunt. **Idem**
iste Apostolus, **Quæ** oculis non vidit, & ausu non
uit, & in cor hominis non ascenderunt, promissa sunt
diligentibus eum. Et alio loco, Breuis, leuisque affertur
bis, inquit, æternum pondus gloriæ creat, dum contemnit
ea, quæ videntur, sed quæ non videntur, æterna. **Quid** vero
tempus tantum sunt, quæ non videntur, æterna. **Quid** vero
ipsa sperare, & concupiscere à Deo solo debemus, quæ
& invisibilia sunt, illa ratio docet, quod hoc solum rectè est
credere, atque confidere. Nam si ita confidamus, ut credamus
ut ista appetamus ab eo nobis dati, quæ sunt terra boni, non
vnum iam Deum, sed complures esse Deos, si quisquam
quot enim exiterint, ex quibus nobis si spes potestatem
rum mortalium & caducorum, illorumque fructus, pro
deos, & dominos profectò constituemus. Nam si quis
sperandus honos fuerit, aut potestas aliqua, aut emolumentum
populus ipse nobis erit Deus, plusque illius volentem, quam
opi confidemus, siue eadem postulabuntur à principe, siue
nos locum princeps obtinebit. Denique in amore terrenorum
bonorum, qui suppeditaverit amor nostro, cupiditate
suffragatus fuerit, is nostram ad se omnem conuertet
ex quo Iudæi, qui ad hæc terra bona potissimum asperant
ascendens quoque & colendos falsos deos, faciles impio
rò, & prompti exiterent. Non enim neque in rebus mortalibus
tristibus, illa bonorum spe à Deo insensibilem se habere
sepe oblati aliunde præmiis, aut voluptatibus à Deo

...antebant. Quod cum saepe aliis, tum in Ieroboam pra-
... & decem tribus Israél fuit manifestum. Ille enim ut re-
... sibi stabiliret, quod ex dissensione populorum ceperat
... regem haberent fauentem sibi, atque propitium ferè e-
... vero Deo, & cultu Dei, temploque ipsius sancto auersi,
... creatos Deos, & falsa idola transfugerunt. Proinde nos
... qui fidem CHRISTI profiteamur, cum Deo nos cre-
... & Catholicae Ecclesiae enunciamus, sic debemus de no-
... cogitare inanem esse fidem hanc, nisi etiam in Deo
... & confidamus, atque ab eo illa expectemus, quae fu-
... sunt immortalia bona. Itaque qui cupiditatibus rerum
... & carnis illarum dediti, & vel etiam ambitione,
... carcerati summum in his bonum, quae sensibus com-
... & suum omne studium collocant, atque consti-
... hi fidem, quam voce usurpant, corde nullam retinent,
... Deum sibi, sed mundum dominum constituunt. Ex quo
... in aucta, in malitia, in fraudando, in vlciscendo, in vim
... in omnia miscendo, omnibusque modis attentan-
... quam in Deo, & Dei ope fidentes, conentur ad ea per-
... quae peruersa opinio, corruptaque cupiditas fingit, at-
... sibi esse bona. Est omnino aditus, & tanquam ian-
... ad ipsam solidam ac perfectam fidem ista animi credulitas
... Deo se, & CHRISTO atque Ecclesiae credere. Sed
... plena fides, quandoquidem sine firma spe, atque fidu-
... in tantum Deum fides vera non est: spes autem, & fiducia
... non potest, si haec interitura bona potius expectimus, de illis
... minus laboramus. Sed tamen qui suum in ista credulita-
... professus Deo, & in nomine sancto CHRISTI
... est, ad explendos fidei numeros omnes professò sit
... quam is, qui ne istam quidem fidei CHRISTO
... requis auribus accipit. Verum in eo tamen est fides,
... & confidatur, idque certo consilio, & deliberata
... Fidem enim habere etiam sperare est, & confide-
... Qui verò tantummodò verbo, nulla meditata in corde ra-
... tione sele annuntiant credere, cum in mundo fidem multò max-
... iam spei suae partem fiduciaque ponant, hi non tam fidem i-
... quam tenere, quam ad fidem quandam introitum habere sunt
... Quòd si is esset Deus, qui non omnia posset, & va-
... vane vane, aut si quae ab eo suis cultoribus proposita sunt, non
... essent optima, ac praestantissima, profectò & alios deos
... confiterere, eisque confidere, & alias res appetere hominibus fo-
... situm. Vt enim diximus, qui quopiam confidit, Deum sibi
... modo illum facit, in quo suam ponit fiduciam. Sed cum
... Deus, & nihil illius donis caelestibus sit prestabi-

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

lius, atque adeo illa sola sint, quæ nobis à Deo ostendantur, promittuntur vera bona, ideo nec illis est quicquid à salute vite aberrantius, qui à CHRISTI fide alieni sunt, neque, ut auctores qui fidem ipsam CHRISTI ore, verbisq; professi alius alii loquuntur, & alios penè Deos, quibus potius confidunt, sibi proponunt, & rigunt. Quocirca sic concludamus, certam, & veram fidem esse eam, quæ ea, quæ cernit oculis, manibusq; comprehendit, manifesta, & indubitata mortalis vitæ comoda abicit vitæ æternæ ab se, ut ea, quæ sperat, & credit, adipiscatur à summo, quæ quidem etiam fides hominem ex carne & corpore temporalem profus reddit, agnoscentem cognitionem, quæ tantum Deo est, & ad Deum ipsum, tanquam ad suum summum bonum credendo & confidendo, illumq; imitando profus exercit, ut eo solo eorum bonorū, quæ ab omni sensu remoti sunt, partem que & summa & immortalia existunt, spem, atq; expectantiam omnem suam assequendorum reponentem, per quam vitam postquam ita credidimus Deo, ut spem omnem nostram, omnemque fiduciam in illo constitueremus, amorēq; expectantiam istam his terrenarum rerum studiis atque amoribus non permitmur decerpi, neque distrahi, illæ in nobis præclaræ, & virtutes gignuntur, quæ divinam in nobis referuntur similitudinem. De quibus ad Galatas Paulus, Qui in spiritu, & operatur virtutes in vobis, ex operibus, & ex auditu fidei id agit? & re vera, cui ista forent commoda, & mortalia, solumque is ad cælum, & ad Deum sperantem, & in celestibus erectus est, quis hunc potest, aut rebus, aut continentem, aut beneficium, & misericordem ex hoc committat virtutum genere aestimare? alius se multo atrocius, & in genere virtutis, & proximè ad Deum imitatione accendit, quod quidem promptior est illi, & paratior beneficentia, & hoc qui ea, quæ communicat cum aliis, & distribuit, pecuniam autem nihil putat pertinere, solamque prælatæ actionis utilitatem cum Deo omnia conferens sibi retinet, operæ autem terrenarum & pecuniæ in alios disperit quam is, qui eiorem terram terrenarum affectionibus implicatus, quas à suo proximo in communitates depellit, in eas ipse veretur, ne quandoq; possit in genus beneficendi singulare, & propè divinum in seipsum meritis posterior, bonus tantum & iustus, inter homines comparatur. Atqui posteriorem hunc lex, illum superiorem. Cuius fides conformat. Est enim fidei CHRISTI, ut scire tam humanæ, ne gligere omnia humana, & mortalia, neq; illa nobis habere aestimare, quæ hic tenentur, & possidentur, sed ad ipsa cælestia, & interitura aspirare, eorumq; locare, & ponere assequenda, &

in Deo, & confidentiam nostram. Sed quoniam de his, quae saepe locis ab Apostolo fit mentio, erit nobis item locus ubi de his loquendi. Nunc redeamus ad Apostoli verba, qui tamquam rationem reddiderit, cur ex operibus legis nemo iustificatus quod per legem cognitio peccati, hoc est, quoniam lex nihil aliud nisi malum demonstrat, neque alius, sed solum tibi notionem peccati in sinu tuo: aliud autem est vitare humanam iniquitatem, & ad gratiam adipisci iustitiam, longeque diuersum, distinctumque est a peccato, & ad gratiam aspirare, subiungit: Nunc vero iustificatus a lege iustitia Dei manifesta facta est, testificata ab lege, & a prophetis. Nunc inquam illa iustitia Dei, quae sola facit vere iustos, in lucem est edita, atque apparuit, de qua lex, & prophetae docuerunt testimonium. neque id parce, atque anguste, sed plurimum in scripturae locis. De qua Elaias in persona domini, Propetia est salua ut veniat, & iustitia mea ut reueletur. Ac ut non de humana, neque de legis iustitia appareat dici, quae in praecipiendo, aut vetando, damnando, absoluedoue tora ferè consistit, cum subiicit: Et erit opus iustitiae pax, & cultus iustitiae silentium. Nola enim Dei est iustitia, quae cum animorum pace, & silentio colitur, nequam stirpes omnium cupiditatum ipsa ex animis elidat, neque vllum penitus in mentibus relinquens dissidium humanum, quo pacto hoc appetendum, atque idem rursus alia ex parte legendum sit. Vel cum dicit huius diuinae iustitiae effectio, ne operaque demonstrans: Vocauit te in iustitia, & apprehendit manum tuam, & seruauit te, & dedi te in foedus populi & in iudicium gentium, ut aperires oculos caecorum, & educeres de inclusione ventros, & de domo carceris sedentes in tenebris. At hoc leges certe iustitia non facit. Hos enim ipsa potius incluserat, & viderat: Cui ergo esse potest dubium, talem Dei iustitiam viuificantem eos, qui in peccatis mortui sunt, & caecos mente illuminantem, tam esse, quae non in lege expressa sit, sed quae cum fide confertur, atque coniuncta cingulum circumdat renibus, sicut scriptum est: Et erit iustitia cingulum lumborum eius, & fides cinctorium pedum eius: & hanc a prophetis, & lege testificatam, tamen nos pauca & multis testimonia, subiicimus, quae plerumque passim in tota scriptura, & de hac ipsa iustitia, & de vniuersa pariter gentium uocatione sciant, quas huius lex iustitiae erat excitatura, & ex illa ecclesiam sanctiorem constitutura, de qua sic aperte, & perspicue Elaias, ut haesitationi non sit locus: Vniuersi filij eius conuincit, erunt docti a domino, & multiplicabit pacem filiorum suorum, in iustitia fundaberis. Haec inquam Dei iustitia seorsum non a lege manifesta facta est, cui nihil cum lege rationis est, atque communi. Alio n. ex genere, & ex alio ordine tora est, diuinarum virtutum videlicet in nobis creatrix, non humanarum, iustitia

ria inquam Dei manifesta facta per fidem Iesv Christi in omnes
 & super omnes credentes, hanc inquit, iustitiam Dei fides Iesv
 Christi in lucem exiit. Antea enim in Deo quidem semper erat,
 & radios interdum suos, occulto tamen tramite in aliquos inveni-
 tes & corda iaciebat, praesertimque eorum, qui essent ei semper
 Abrae. Illud enim genus praecipue electam fuerat a Domino, ut
 quomodo ex eo auctor, & promulgator maximi in ista vita
 das erat, diuino indicante spiritu praenoscere ab eius operibus
 pariter abiret. Nunc vero Iesv in Christo docente, iam man-
 strante Dei illa eminent, praecellenteque iustitia in toto mundo
 reflecta est meridiano solis lumine multo clarior. Non tamen
 num nouere homines, qui Iesv Christo crederent, illam in
 iustitiam cuiusmodi esset, sed eam ipsi in semetipsis sunt cre-
 ditur. Etenim quemadmodum Deus fidem intuens eorum, qui illi
 dederunt, & credendo, fidendoque permiserunt, nullas illis
 iniurias, nihil pristinae impietatis, nec iniquitatis illis repro-
 uit, sed omnium praeteritorum scelerum memoriae hinc obli-
 rata: omnibus eos vltro affecit beneficijs, non vt liceret
 tum modo poena, & supplicio: sed etiam vt sanctos efficiat, per
 iustos, quo patre Deo digni effecti, caeli haereditatem in se
 possent: sic nos eadem Dei iustitia, eadem benignitate in se
 que ornati, ipsum illum, vnde eam hausissemus, in tantum illi
 odio, neque ira, nec libidini vili tribuentes, ab eorum com-
 piditibus alieni, per quas perturbaciones huiusmodi in nos
 mis nostris exoriantur, ad beneficiendum tantum, ad bene-
 merendum intenti, quod sola fide in Deum nobis abest per-
 tect. Eadem enim fides per Iesvm Christum tradita nobis, & con-
 nuata, & iustitiam talem in Deo vt cognosceremus, efficit, vt
 in nobis similes ab eodem Deo iustitiam & vitam consequeremur
 elargita est, quae credentibus data est, hoc est huius operibus, &
 credulitatis nomine non tanquam legem habentes, nec
 sus tanquam probitate, & innocentia praeditis, quippe cum me-
 gentes legem cognoscerent, & omnes omnino homines pecca-
 tis essent oppressi: sed data est gloriae, & gratiae, & benedictio-
 summi Dei. Nam si Hebraeis tantum data fuisset, vbi Dei erga
 pari studio affecti ad omnes conferuandos, quos pariter cre-
 det: Si tantum probis, & innocentibus, vbi Dei gloria iam spe-
 ius benignitati, & voluntariae liberalitati fuisset locus? Quod
 ergo ea, & donata credentibus, qui suum nullum meriti
 runt, non enim credere, mereri est, & iidem maxime ornati
 magnificant gloriam omnipotentis Dei. Proinde in huius
 munione indignitatis, & peccati, qua cuncti comprehensum
 nulla erat prorsus distinctio, quam obrem huic potius, quam
 tribuenda esset, sed omnes pariter egebant gloria Dei, &

gratis eius gratia. Opus erat, inquit, ut suam gloriam o-
 scularet Deus, quatenus gratis, & sua innata benignitate, non i-
 merito vlllo merito eos iustificaret. Hæc enim est vera virtutis,
 benignitatis, & diuinæ iustitiæ gloria, facere omnia gratis, & pro-
 neque, neque exspectate, quoad quis mereatur, sed vltro suam
 gratiam, & benignitatem credentibus offerre. At quo interpre-
 tamento hoc fecit Deus, per redemptionem, inquit,
 CHRISTO IESU, quem proposuit Deus placamentum
 pro nobis, in ipsius sanguine. T V M I V L I V S: Adhuc mi frater,
 quæ abs te dicta sunt de iustificatione nostra, de fide in
 Deum, & de ipsa Dei iustitia ita mihi inhaerunt, vt nihil habeã
 certius, neque firmitus, quàm ita habere se rem, neque id credu-
 m hæc tantum simplici, sed clara & valida ratione adductus. Ni-
 hil enim est melius, quod attribuamus Deo, quàm cum talem
 esse, qualem hæc ipsa iustitia demonstrat. Quod si in Deo o-
 mne recte, quodensque est optimum, & hoc, quod optimum
 est, iustitiam in eo necesse sanè est. Neque intueor tamen, omnibus
 necesse viribus, & omni intentione animi circumcirca aspi-
 cendo, quid illius offerat, & quid magis persuadeat intelligen-
 tiam illam tantopere laudatam apud homines philosophia,
 cum argumentis & rationibus, quid concludit, atque firmat,
 quàm hæc pura, & simplex virtutem, & iustitiam & beneficentiã
 summi Dei summam in narrantis oratio. Itaque ea non me docuit
 habere, sed etiam vehementer accendit, vt hæc mundi bona quo-
 tidie magis, magisque despiciens in illis tantum bonis, quæ cœ-
 lica, & æterna sunt, à Deo expetendis studium omne meum, &
 curam reponam. Video enim non secus ac si oculis idem
 curam, neque falli nos spe nostra, si verè confidamus Deo,
 necesse ipsum Deum à natura, à iustitia, à bonitate sua posse de-
 ferre. Vnus adhuc restat scrupulus, is iste, ipse, in quo Paulus
 sine veritate, nec mihi ille quidem, sed his, qui fidei CHRISTI
 libenter sepe obtreçant, qui cum reliqua forte omnia concesserint
 Deum que in Deum causam omnium virtutum in nobis as-
 cribi solent, nec sine ea ad gratiam posse venire annuerint, illud
 tamen dicant, quod quotidie dicunt, nihil opus fuisse CHRIS-
 TO, nec CHRISTI morte, sed potuisse mundum inspirante
 Deo, nihilominus in hunc sensum & fidei mysterium sine CHRIS-
 TO peruenire, quasi hoc in nobis reprehendant, quod in istud
 huius negotium, CHRISTUM ita admisceamus, vt absq; eo de la-
 ure & de Dei gratia penitus diffidamus. Nam quod Dei filium fa-
 ctus, quod æquale Deo, quod virtutè Dei omnem in seipso de-
 monstrat, alia fortasse disputatio sit, neq; propria huius loci. Quod
 vero sine eo erga Deum fides non sit, & quod hæc vna omnino ia-
 tua ad vna sit introitus, cuperem admodum mi frater a te aliquid

Vuu 5 proferri

proferti in medium, quod possemus horum talium molestissimis
 percontationibus respondendo opponere. DIVINUM est hoc
 consilium, quod quaeris mi frater, divina consideratio, quam non
 homunculi non tam indagare rationibus & scrutari, quam venerari,
 suspicereque debeamus. Est enim hoc fidei praecipuum & propo-
 ritum, non investigare curiosè, quod suscipias, sed id suscipere,
 & sincere credere. Verumtamen quoniam quod est praecipuum
 tur, nunquam ingratum id Deo, neque infensum esse solet, atque
 aliqua non tam expressa in scripturis sanctis, quae adumbrata sunt,
 per quae haec possit quaestio dissolui, Deum ante deprecari, et
 sensum nobis rectè ita tribuat, inducatque in omnem nobilitate
 suo veritatem, si eum nos verentes, & honorem ei toto animo
 ferentes ipsius benignitatis, & sapientiae gloriam cupimus
 significari. FACIAT mi frater, inquit, nam & ipse dixit, Quae
 poposceritis patrem in nomine meo, dabit vobis. Hae sunt
 Deum freri inquam, asseveremus primum illud, quod indubitan-
 tum, certumque retinemus sola fide erga Deum per IESUM CHRIS-
 tum posse nos saluos fieri, neque aliud nomen esse salutis, ut
 Lucas inquit, in quo salus mundo sit proposita. Quorum enim
 verumque cognoscere vita est aeterna, & eum, scilicet, qui
 Deum patrem, & eum, qui missus est, IESUM Christum filium
 Dei. ASSEVEREMVS, inquit, neque de huius fide certitudi-
 ne vlla omnino unquam vis nos, vllius sententia debetate regi-
 inquam, huiusce persuasionis nostrae & fidei argumentum pro-
 mum illud, & quasi fundamentum totius assensionis habemus,
 quod eventus rerum ita habere se rem comprobavit. Haec & mira-
 racula CHRISTI, quae ab eo patrata sunt plurima, & miracula
 dicarunt, & mors ab eodem non suscepta solum sed peracta, &
 & saepius praenuntiata, & posteaquam obisset tertio die a morte
 is eiusdem resurrectio, ac sui vivens discipulis ostensus. Deinde
 de palam in caelum tot conspecta oculis fidelium ascensus, post
 Spiritus sancti à caelo discipulis missa, & dispersa in speciem
 guatum, & ignis donatio. Virtutes quoque maxime illis, & cae-
 dem spiritu immixtae & indita sanandi egrotos, liberandi à ma-
 lis demonibus obsessos, mancos, & debiles inegrandi, & in-
 interdum in debilitatem iniiciendi, consistendi sine timore
 perturbatione vlla adversus magistratus & potentes, ac saepe
 saepe minas superbiorum hominum ac tyrannorum, in rebus
 sibi opus esset, & veritatis defensor postulari, alacritate
 undi, atque haec omnia tot atque tanta, ut aperit, & facile, &
 tabiliter agerent, non solum vis quaedam inaudita caelestium
 eis ac sapientiae, sed etiam omnium linguarum vis & cognos-
 nes illis repente è caelo data. Quarum quidem virtutum &
 IESUS, qui in Apostolis operabatur, Spiritus sancti causa vis & virtus

mabus, qui avaritiæ totus, & ambitioni, superbiæ quoque, &
 in vitiis turpibus illecebris deditus erat, quique ea sola bona in-
 tergebat, quæ ad corpus, & ad corporeas comoditates, aut quæ
 ad honorem, & laudem inter homines pertinerent, nullam autem
 æternam immortalitatem, nullum Dei regnum, nullam alteram
 vitam, & eam quidem multo potius cogitabat, stupefactus ho-
 minum, si illos ex mundo spectes, ignobilissimorum, & de-
 spectissimorum, si ex Deo altissimorum, & maximorum, vita, ora-
 tione, miraculis, atque ea imprimis constantia, qua cruciatus cor-
 porum pro CHRISTO, & mortem fortiter sustinebant, conuer-
 titur ad Deum verum priora vitæ instituta relinqueret, &
 se Christo fidelem, subiectumque traderet. Num paruum
 hoc, aut obsecrum veritatis fidei nostræ argumentum videretur
 esse MINIME, inquit ille, sed & illustre, & magnum, nequa-
 quam enim sine Deo, nec sine diuino numine nouæ fidei myste-
 rium inexpectatum præsertim, & insolens, hominumque quoti-
 dianis & communibus studiis repugnans, atque contrarium tot
 sanctissimorum vitæ & virtutibus, tot miraculis, tantarum natio-
 num excursu & cōuersione ad puriorem vitam potuit frequen-
 tari. Quid ILLA inquam, quæ in susceptione fidei, & in Euan-
 gelio percipiuntur, eiusmodi ne sunt, ut aut plausibilia
 sint hominibus, aut eum aliarum legum præceptis, atque institu-
 tis viderentur comparanda? Cuiusmodi sunt, quod humane le-
 galis, quibus sunt lætæ, non stabilitatem solum & otium, & or-
 dinem vitæ in cōmuniōne iuris, ac libertatis, sed etiam opes, im-
 perium, potentiamque inter finitimos conantur acquirere. Nos
 CHRISTI præceptis vitæque eruditi humilitatem animi pro ma-
 gnitudine, simplicitatem pro sapientia, credulitatem pro cautio-
 ne, potentiam pro vilescentia, ignobilitatem pro gloria, pro di-
 uitiis pro paupertate, pro potentia imbecillitate, pro delictis aspe-
 ritatem vitæ eligimus, atque in his spem maximi boni consequen-
 di ponimus, quæ ceteris primo ipso aspectu molesta, difficilia,
 summa mala, iudicantur. Hæc ne tanta commutatio opinionum,
 atque rerum, tamque contrarius & discrepans à perpetuo homi-
 num viâ, & voluntatibus animorum sensus aut veritatem in se-
 recitatione vitæ retinere, aut sine Deo adipisci tantum autoritatis
 potuit? Nihil hoc quidem fieri vilo potuit modo, inquit, cum
 tamen nobis iam expertis, & ab IESU CHRISTO edoctis, quantum
 cœlium a terra distat, tantum hæc vitæ, quæ oculis carnis despi-
 cabilis, & sordida, plenaque miseræ, & stultitiæ videtur esse, il-
 lum mentis, & spiritus integrioribus oculis cœlestis lætitiæ & verif-
 icatam iucunditatem plenam sese ostendat. NEMPE quia à
 mundo penitus auulsa est, & in Deo tota defixa, eumque suum
 possidet bonum, quod summum est in omni natura bonum.

Hæc

Hæc ratione ipsa inquit. Hæc inquam Ivi: necesse est hoc
 consideretur, quale sit, quo quid mundi dicitur esse, aut Deo sic
 enim pronunciamus, atq. sentimus quasi alterutrum tantum
 esse necesse sit, utriusque vero esse nequaquam fictitum. Et
 c r o, inquit, quid dicas, H o c inquam, quod videtur repugnare
 inter se, & contrarium esse Deo seruire, & mundo, sicut plerumque
 Non potestis Deo seruire, & Mammonæ. Id portò verbum
 rum lingua diuitias significat, quarum quidem nominatio
 cura rerum terrenarum, omnis procuratio corporum enu-
 henditur. Sed Deus, & mundus Domini nostri sunt, am-
 simul, id enim fieri nequit, sed alterutrum eorum, prout
 magis voverimus dedere, illumque, quæ elegerimus Deum
 & Deum nobis voverimus consistere. Vtri enim hæc
 tuis, & in vtro magis desideria nostra collocaverimus, iam
 portior, & præsentior habebitur Deus: qui si mundum præse-
 uerimus Dominum, carnales homines reddemur: si Deum, spi-
 rituales. Verum, ut opinor, distinguendum perspicue est nec per-
 tualem hominem, & inter carnalem, ut quod ad mysticam Cæ-
 s t r i pertinet, fidei nostræ rationem melius post exponam.
 Portò fiet hoc percommode, si operationes carnis, & opera-
 nes spiritus ex eiusdem huius Apostoli verbis in medium profer-
 mus, qui sic ad Galatas inquit, scribens. Manifesta sunt opera car-
 nis, quæ sunt hæc, Adulterium, fornicatio, im puritas, pernicia,
 falsus deorum cultus, veneficium, inimicitia, iurgium, invidia,
 tio, iracundia, rixæ, seditiones, factiones, malentium, ebri-
 ebrietates, comestationes, & similia his, quæ vobis prædicta sunt,
 admodum prædixi, quod qui talia agunt, regni Dei non erunt
 heredes: Manifesta sunt opera carnis, inquit, quoniam carnis
 & corporea sensus ferunt, & à carnalibus oculis conspiciuntur:
 quæ quidem carnis opera, alia finis nobis sunt, & id, ad quæ
 dimus, extremum: alia sunt in his, quæ spectant, & pertinet ad
 finem. Finis corpus est, & corporis commoda, quæ in Græco ep-
 grammatè satis expressa sunt, quo dicitur optimum esse bene vo-
 lere, honorari pulcherrimum, suauissimum eo finis quo carnis
 summa, & maxima bona sunt, & ille ex Euangelio hoc idem
 cat, qui plenis domi horreis, ac cellis omnibus dicit amari.
 Anima habes bona multa reposita in plures annos, recu-
 iam, comede, bibe, gande. Hæc enim bona si cum pace, &
 dimicatione quærentur, aut iam quærita, & parte posside-
 tur, nimirum in his humanorum in corpore vitorum
 consisteret. Quoniam autem affectata, anhelata, & inde
 quærita sunt, neque omnibus pariter queunt communia esse,
 circo in his oppugnandis, insidiandis, contra percedis

& rixas excitari necesse est, & reliqua mala facinora omnia
 que non sponte sua, sed horum obrimendorum bonorum
 causa perpetrantur. Ista igitur carnis opera, & qui hisce dediti
 sensibus sunt, carnales homines habentur, qui omnes curas suas,
 omnia omnia ad carnem, corpusque referunt, nihil cogitatio-
 nis rerum a sensu remotarum, nihil futurarum post hanc vi-
 va expectationi, nihil Dei providentia, nihil immortalitati, ni-
 hil denique fidei erga Deum tribuentes: sed illud tantum soli-
 tum & verum tenere se arbitantes, quod manibus comprehen-
 ditur. Atque hi tales ipsi cum sint, non modo regnum Dei, le-
 gitime recte, & ordine viuendi nullam, sed ne ius quidem vite
 perpetuam, & firmam possunt recipere. Moritura enim caro, &
 carnalem secum hominem in eandem mortem rapit, ipsaque Dei
 regnum nequaquam subiecta est, idcircoque omnis eius sapien-
 tia apud Deum stulticia est, quoque abscedit a Deo longius, quod
 hi homines, qui diuitijs, & potestatibus inhiandis quotidie magis
 in mundum se inuoluunt: hoc fit terrena ista tractando, appe-
 titaque dementior. Atque hic homo carnalis a Ioanne Euan-
 gelista notatus, qui non ex Deo, sed ex sanguinibus, & ex volun-
 tate carnis, ac viri natus est, a quo se cupiebat Dauid liberari, cum
 in ista ipse Deum, Libera me de sanguinibus Deus, Deus salu-
 tis mee, inquitens. Hic est, que Adam nobis primus pater proge-
 nit, postquam peccatum fecerat, & Dei dicto non fuerat audiens,
 cum eandem nihil etiam tum admodum appetentem, neque ar-
 rogantem sibi, sed rationi prorsus, atque menti subiectam & de-
 citam insperata illa victoria, quam nec ipsa quidem valde concu-
 piscit, ad superbiam excitauit, in eamque extulit insolentiam, &
 temeritatem, ut maius illa deinde ius suum in homine quam ra-
 tionis semper pugauerit esse. Quod carnis regnum mors iure
 est consecrata, quandoquidem caro cum operibus suis vite per-
 petuam non recipit, idque ab origine primi parentis pecca-
 tum nos cum morte in nos quoque, qui sumus progenies ipsius,
 & in ueneritatem posteritatem propagatum est. Hic autem car-
 nalis & contrariio spiritualis ille homo opponitur, qui fructus eos
 appetit, de ea sibi prima proponit, que sunt propria spiritus. Por-
 ro virtutes illa sunt, Charitas, gaudium, pax, longanimitas, beni-
 gnitas, bonitas, fides, mansuetudo, continentia. Quorum qui-
 dem omnium si ex origine, atque ex authore illa spectentur, Deus
 caput est. Hauriuntur enim ab eo ista omnia, & referuntur rur-
 sus ad eum. Si vero ex nostra parte, illa propter fidem nobis infi-
 uentur, simulac primum enim considerare incipimus Deo, & pra-
 mo ab eo illa expectare velle, que sunt ab humanis sensibus ab-
 soluta, statim dimissa carne ad spiritum nos reuocamus, repu-
 gnantque mundanis, & terrenis bonis causas omnes vna excindi-
 mus so-

mus sollicitudinum, & cupiditatum, animoque interitus moribus
 ac perturbationibus liberato pacati, atque modesti, omnino bo-
 nigne facientes, nunquam obrepstantes cuiquam, neque ad co-
 pus velut ad finem aliquid referentes, sed omnia in Deo nostra
 reponentes, agimus beatam etiam in hoc seculo vitam, plenam
 iustitiae, & verissimam iucunditatis, cui nimirum vice atque
 praesentia neque mors dominatur. Immortalis enim spiritus est, hanc
 opera aeterna. Atque hi sunt, qui per fidem nascuntur et filii
 filij Dei sunt. Primum quia illi similes in omni illa dicitur
 te, atque iustitia contendunt fieri, tanquam filij patrem
 quoniam abdicato patre mundo, & pristino repudiatum
 neris nomine in aliud nomen, & familiam aliam transierunt
 in caeleste genus adoptati, vnamque illam, & solam expectamus
 reditatem, quam de caelestibus bonis illis largietur Deus.
 vto inquit IULIUS, & hanc admirabilem fides potentiam
 iam atque etiam magis nosco, cuius certe & author, & doctor
 CHRISTVS, de quo si aliud argumentum nullum habere
 fuisse illum filium Dei, eundemque humani generis redempto-
 rem, haec vna quidem ratio, mea iam sententia facta sit, quod
 stum, & fructum diuinae huius sapientiae atque ipsam
 cecisq; hominum mentibus lumen praerulit, quod nullum
 lacubrario, nulla ingenij vis, nullum vaquam studium
 inuestigare, idque nisi ipse & sinu & tremore patris
 dem patre Deo ad nos derulisset, inaceremus ad hanc
 mente, & erraremus sine duce, & nullo bono consilio
 nostras, vitamque dirigeremus. Quamobrem perpe-
 cepisti. Et si enim satis edoctus sum, nam perissimum
 sui, tamen audire etiam nunc exopto, quae dicitur. Atque
 mi frater, ne alterum quidem illud argumentum
 eundum est, quod Paulus ad Ephesios scribens inquit
 explicat, quae ait: In quo habemus (CHRISTO) redemptio-
 demptionem, per sanguinem ipsius, diuisionem peccatorum
 eundum diuinitas gratia ipsius Dei, per quam erubescas
 in omni sapientia, & prudentia notificando nobis mysterium
 iuntatis suae ex beneplacito suo, quo proposuisti in terra
 pensata plenitudine temporum sub vnum caput redigere
 in CHRISTO, quaecumque in caelo, & quaecumque in terra
 plo, id est, per CHRISTVM constituit Deus reuocare
 cultum, & ad honorem sui, ut ipse esset omnium Deus, cuius
 fuisset & creator, ut ne tam diuino errore laborare
 ponentes in mundo, & in mundanis dijs spem, & inani
 cia ad interitum deducti: PRAECLARAM & hoc argumen-
 est, inquit, dignaque imprimis Dei bonitate, & sapientia
 tio, cuius utique deliberationis vnusquis in omni suo

nihil fuit CHRIS TVS, cuius & actio ista ipsa, & actionis
 mens satis planè indicant, & in tanto Dei consilio intelligen-
 de hinc in illo divinã sapientiam, & in exequendo, ac perficien-
 dum etiam potestatem. Nunquam enim homo duntaxat si-
 cut, aut tam alte ille sapere, aut tantum complecti potestã-
 tem. At nunc quidem orbis ab eo edoctus vniuersus, quan-
 tum diuinitas postea in ritus, atq; sc̃ctas: vnicũ tamen omniũ
 Deum, & Deum vnum agnoscit, ac veneratur. Ipsum autem
 consilium summi Dei, quo per CHRIS TVM is voluit cuncta sub
 se capere, & redigere, cum venerabile per se est. Nihil
 enim illius maiestate dignus, quã repulsa, atq; illusa inanum
 doctorum turba gloriam suam eque omnibus hominibus, patroni-
 busque patefacere, in quo Iudai sanè quã ridicule stulti sunt,
 quã uicium cœli, terra que esse etorem peculiarem suam, & pro-
 prium vocant Deum, quasi aut ceteri quoque homines non sint,
 aut si sint homines, nõ tamen ab eodem Deo facti, aut creati exi-
 stant, si vtrumque horum ita esse suscipiatur, pacto tamen ali-
 quo & conuenio Iudæis obstrictus sit Deus, non se aliud præter
 eorum in fide, & beneuolentia sua recepturum esse. Sed, ut
 dicam, cum venerabile est per se consilium Dei, & hæc illius
 clemens atque æqua erga omnes homines voluntas, cumque
 etiam nobis commodum, & salutare (illo enim cuncti confi-
 deo perpetuam salutem vocati sumus) tum vero ratio, & via
 cunctis illius perficiendi non modo inaudita, & noua, sed admi-
 rabilis, sed incredibilis, sed nescio vnde inuenta, atque in lucem
 educta. Quid enim tam nouum, tamque præter omnium
 vniuersum accidere vnquam potuit, quam ita instrui, atque eru-
 ditum homines, qui in mundo versarentur, & hæc tam varias, tam-
 que innumerabiles oculis & manibus, omnique corporis contra-
 ctu perciperent voluptates, quosque ad consecrãdas corporum
 commoditates vita, ad dominandi cupiditatem natura, ad ap-
 petendum laudem animi vis quedam crectior stimularer, ut hoc
 ita constituerent, idque certissimum existimarent, si veram
 vitam adipisci cuperent, hæc omnes res, quæ de mundo expe-
 ctantur, scilicet, honores, voluptatesque relinquendas,
 & pro nihilo esse habendas, ut cum hæc, quæ certissimum, & tangi-
 mus emissilem, tum ea speraremus atque experiri, quæ
 ab oculis, & ab omni sensu prorsus remota essent, præceptum
 que CHRIS TI adimpleremus, sic nos adhortantis, dum ait,
 qui vult venire post me, abneget semetipsum, & tollat crucem
 suam, & sequatur me. Quando quidem repudiare, ac semet-
 ipsum exuere, atque abnegare. Atque hoc cum mirabile admodum,
 & nouum ex parte imperantis, ac præcipientis CHRIS TI, tum
 etiam

etiam mirabilis ex eorum factis, qui pariter. *Credens* enim est, assensum est, concursus est in hanc rationem vix delectatiam, neque id infrequente populo, sed totis generibus & nationibus. Quodque tu frater paulo ante dicebas, ratio vivendi in contrarias partes commutata est, ut quae antea dum despiciuntur ducuntur, ea prima, & praecipua Christianis habentur, quae autem in mundo plurimi sunt, plerumque. Sed ego nimis longe progredior, utaque cuiusmodi imperationis. Tu vero ad institutum sermonem revertere, & ponere aliqua. *ADIVAS* me inquam mi frater, non impedias, ut accurris orationi meae, viamque mihi aperis, qua facillime ad illa divina mysteria admiri queam, quae sunt in omnium humanis considerationibus ceterarum longe altissima, ut non humana nobis, sed divina mente, inspirationeque, utamur, ut ego nunc ex his, quae à te dicta sunt, sancto inhaere sperantur mihi sentio aeterni consilij evidentius rationem, & Casti mysterium totum patefieri. De quo idem Paulus scribens ad Colossenses perobscure mihi loqui videbatur, quae de aeternitate *CHRISTI*, quod Ecclesia est, cuius ego factus sum minister, secundum dispensationem Dei datam mihi ergo, ut compleam verbum Dei, mysterium absconditum à seculis & generationibus, quod nunc manifestum factum est, sanctis, quibus voluit Deus notificare, quae diuinae sunt gloriae imperij in gentibus, qui est *CHRISTVS*, in vobis sperantem, ut dicebam, Pauli verba mihi admodum abstrusa videbantur, cum hoc mysterium non *CHRISTI*, aut de *CHRISTO*, sed ipsummet *CHRISTVM* esse diceret, nec miror, quod mysterium fidei nostrae non tam de *CHRISTO* esse quam de *CHRISTVM* ipsum: ipse etenim nostra mysterium est, & haec la ipsa, sine qua nemini apud Deum gratia, neque immortaliae divinae locus vllus est. Quod si quis cum admittere debet, quod Deum, *CHRISTVM* tamen rejiciat, is eam ipsam fidem, quae admittit, spernere eo ipso in quo admittit, & repudiare, ut agendus est. *ATQVI* INQUIT *IVLIVS*, hoc quidem cum abstrusius est, quam ut possit per me statim percipi. Itaque tanto sum animo, quorum tandem euasura sit oratio tua. *PATERIES* *IULI*, inquam, simul ac paulo amplius progredierimur, & aliquid adiunxerimus ad ea quae superiorum operibus tractata sunt, cum noua, & mirabilia fidei Christi operum, opera recententes maxime mirabamur in tam coepta, & repugnantibusque sententijs, ut quod pauperum ignorantem, quod iacturam, quod labore illis communi reponeremus, quae sunt his è regione opposita: locum habuisse, & auctoritatem sibi vindicasse hanc tam sublimem

mentem, maximeque aduersantem communibus hominum sen-
 tentiam Christi, Dei que voluntatem, vsque eo quidem,
 ut mundum torum pertraheret ad sese, ipsumque a seipso desice-
 re in alienam naturam quasi transire cogeret. **DICTA** SYN-
 TACTIS, & in his mysterij Christi maxima vis demonstrata.
ACTUM IULI adhuc superest, inquam, maius quiddam, &
 memores, quod diuinam illam iustitiam, de qua sapienter à nobis
 dictum est, maxime in nobis depingit, atque format: cuius
 iustitiam, tantisq; celestis boni ac muneris fides nostra erga Deum
 et promerit Deo nobis sola est conciliatrix. **QUIDNAM** illud
 nunc inquit? **INDIGNAM**, quod non solum tolerare, ac
 pati, acque a quo ferre animo iniurias, iniquitates, contumelias,
 damna, & detrimenta cuiusque modi in animum inducimus, sed
 quod excelsus multo atque maius, diuineque illi iustitiæ maxi-
 me simile, ac genuinum est, etiam inimicis benefacere: bona pro
 malis reddere: quibus odio sumus, eos ipsos diligere: postremo
 quod sollicitudines, atque curas rerum humanarum nostra causa
 non suscipimus, eas non recusare pro aliorum salute, solatio, com-
 moditate, suscipere, vt hoc ipsum quod sumus, quod viuimus,
 ad nullo nemini omnino fraudi, damnoque sit: Sed etiam quod
 Dei humani, & prepotentis proprium imprimis est, ad commo-
 ditas, & utilitatem valeat vniuersis. **PLANE** ISTUD est inquit,
 quo diuine iustitiæ, & bonitatis similitudinem imitando maxi-
 me assequimur. Sed hæc mi frater nequaquam terrena cogitata
 sunt, verum celestia profusa. Quando enim sponte ab hominis
 cogitatione, atque cura, aut animaduersa omnino, aut si quis
 alienando in eam cogitationem incidit, non irrita illico, & repu-
 ditata emittunt? **ATQVI** IULI tum, inquam, celestia existi-
 manda sunt, cum ad cælum, & ad Deum sunt conuersa. Qui si
 Deo iustificat eos, qui à carne ad spiritum, & à mundo ad eum
 ipsam per fidem se recipiunt, accipiuntque in gratiam suam, quæ
 quidem gratia hæere ibi non potest, vbi æstus mundanarum fer-
 uent copulatarum, nonne necesse est ad Deum per fidem illam
 accedere, per quam ipse iustificat impios, mundana hæc studia
 vniuersa rejicere, & in eo vno spem suæ salutis ponere: **PRO**
RES, inquit, necesse est, sed ita, vt qui opes mundi non possi-
 dent, hoc ipso gaudeant bono, quod ad sectandum viam vite so-
 luti sunt, & liberi, qui veto possident, ab eis nihilominus amore,
 nimioque diuellantur, & cum Deo conglutinentur. **PRO**
RES itaque, inquam, sed & hoc puto te mihi concessurum, non posse
 eodem & mundum diligere, & Deum, nimium enim absunt, ni-
 mique diuersa sunt, & ambo ista inter se, & quæ ad vtrumque du-
 cunt cure, studia, voluntates, quod significare solebat Dominus,
 vt diceret neminem duobus dominis ferre posse, quod aut

vnum dilecturus, alterum despecturus, aut huic adhaerens, alio
 autem altero discessurus esset, & quod est apertius, qui vitam
 suam diligeret, perditurum eam, & qui in hoc mundo vitam
 habuisset, in vita aeterna reperiturum eam. **C**oncedo, inquam,
 et enim quid potest contradici: **Q**uo **Q**ui s igitur, inquit, in
 hoc mundo tanquam in theatro aliquo, & velut spectanti, in
 scenæ tragico apparatu huic popularibus studijs & copulatis
 sededens maior honoribus, opibus, diuitijs, superlativo
 rio, potestate, gloriaque existit, & quo illius inceptus amari-
 bus fortuna magis suffragatur, vt vel inter eius aut horum
 tecellat, vel in prælijs, & certaminibus victor, spolia
 referat in urbem suam, maximisque cum plausu claritate
 gratulationibus accipitur, hunc necesse est amantem, abis-
 sum rerum talium, si, si, & confessis consistere volens, in
 schioribus mundo vinculis alligatum, & tanquam cunctis
 ita implicari his terrenis bonis, & vique eo hæc in mundi
 piditatibus, vt inter illas alacritates, latitias, ouationes, con-
 uia à summo Deo magis magisque auertatur, & remanere
 illaqueatus, ac deuinctus, à spe salutis, verique boni in angulo
 longe ab sit. **Q**uid n t ab sit, inquit, cum non ab Deo solus sed
 à seipso quæque, & à bonitate naturæ sepe sit, conuictus
 fo fortuna euentus prosperi cogant desicere? Inquit, in
 sunt, inquam, quæ ad mundum, & sectatores mundi sunt,
 quorum semper multo maxima exitit multitudine, & in
 fortitudinis, & sapientie obtineant appellationem, & in
 quit, sed perturbato iudicio, quando sola animi bona probat
 Deus. **M**EMINIS T I N' inquam, eius, quod ait Paulus **Q**ui
 stulta, & imbecilla, & que pro nihilo in mundo sunt, resp
 Deus. vt sapientia, & fortia, & illustria mundi conuictent. Et
 item eius, quod in Euangelio est, quod autem in hominibus est
 id abominationem esse coram Deo? **M**EMINIS inquam, & in
 mihi videtur prorsus per fidem Christi fuisse factum. **R**espondeo
DARE igitur, quod paulo ante posuisti, cum dixisti sic posse opus
 ri, quid opus fuit Christo, & morte Christi: nonne potius
 dus Deo inspirante per fidem in eum totus iustificari? **N**on
 enim tibi præcisè respondeo non potuisse, nisi forte nonnulli
 ratem arbitrij qua hominis naturam præcipue consistere
 Deus, idem etiam eam sub vim, & sub necessitatem redigere
 luisset. Nam inspiratio illa ex Deo, si ijs, qui inspirati sunt
 allatura erat, eosque in id, quod voluisset Deus, etiam in
 aut inopinantes omnino pertractura, non tam inspirati
 quam imperio, & potestate summi Dei ad iustificandam
 nes fuit opus. Sin autem suasionem duntaxat agere voluisset
 & quos inspirabat, non vim illis afferre, sed tantum horum
 & d-

et docendo illos ad sese adducere intendebat, quemadmodum
qualem in sanctis illis viris Patriarchis, & Prophetis fuit factum,
non omnis mouebat illa inspiratio, sed tantum voluntate, &
cuncto bono ad accipiendum paratos, qui cum perpauci exi-
steter, quippe qui singuli per intervalla inspirabatur, non fuit
tanta bonitatis & beneficentiae largitatem caelestis boni in tam
parvo numero conclusam velle. Igitur suafione semel & doctri-
na ad omnes homines, tanquam qui liberi, & suae spontis ef-
fere, non vi, neque potestate uti voluit. Suafione autem non per
sonas, neque per obscuras prophetarum voces, quibus eru-
ditis pauci, & ad Deum conuerti poterant: sed illustri, & euiden-
ti, & qua oculi cunctorum, & animi maxime permouerentur,
ut & qui tardi ingenio, & qui moribus agrestes, & qui opi-
nacione de se inflati essent, & qui mundo, carnique dediti, omnes
pauca claritate, magnitudineque exempli admoniti, atque
elocui intelligerent, si cum Deo frui immortali vita vellemus,
contemenda nobis esse terrae bona, & appetenda caelestia.
Itaque hominem vnum elegit, & formauit ipse Deus, qui di-
uina huius documenta veritatem totam in semetipso deferret,
saepae omnibus exemplo ostenderet, quantum verae felicitati,
& gloriae sequeretur eam vitam, quae in terris misera, de-
fectuque habeatur, dummodo illa non ingratum, neque con-
tra animi sententiam, sed libenter ex Deo, & propter Deum
suscipienda esset. **Tymotheus** exclamans, mi frater, inquit, di-
uina profecto hoc consilium, diuina veritas, quam quidem
cunctam illam veritatem nisi patefecisset nobis Deus, ratio
humana nulla vnquam apprehendisset. At quanto lumine iam
effulget bonitas & consilium misericordis Dei, & erga huma-
num genus beneuolentia: sed tu perge quaeso, & exple au-
ditatem meam, qui studio feror incensus, ut ea auribus perci-
piam, quae tamen propemodum mente iam praecipio. **Volens**
inquit, homines Deus veritatis non ignaros solum, verum et-
iam negligentes, conuerrere ad amorem, & desiderium sui, at-
que ut beneficium suum latissime diffunderet, filium suum carne
humana indui voluit, qui tum verbo, & doctrina, tum ipso ope-
re, & facto quasi manu duceret eos in adeptionem summi bo-
ni, ut cum doceret eos spernenda esse terrae bona, ferendas ini-
quorum iniurias, labores si res polceret, pro veritate subeun-
dos, mortem oppetendam, princeps ipse niret eam viam, quam
ceteris monstraret, qui primus in crucem tolli, primus ludibrio
in hominibus haberi, primus in omni vita, omnibus vitae com-
modis, incunctatibusque destitui, non solum aequo, sed etiam
lano animo perferret, ac pateretur. **Qui** irem cum praedicaret,
& annuntiaret, quanta eiusmodi vitam, quam agebat ipse vna,

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

ac docebat, plenam patientiæ videlicet, & laboris, conseruatum de
 norum præmia, quanta felicitatis magnitudo, que vita, que
 gloria sequeretur, non probasset ista hominibus in mundo
 inuolutis, nisi conſurgendo ipſe à mortuis, & in cælum ſub
 aſcendendo impleta in ſe oſtendiſſet, quæ cæteris poſſidentibus
 Illo etenim imprimis factò, illo exemplo moniti, qui de ſcep
 tem illum antea audierant, & mox mortuum, ſuſcitatumque vi
 derant, euntemque in cælum conſpicari fuerant, pauſatè
 ſanctum illum è Deo ſpiritum etiam hauſerant, conſiderationem ſui,
 ſpernere mundum tum maxime, & mundum
 ea ducere, quæ terrenis hominibus prima exiſtimantur, ut
 demque in Ieſu Chriſtum ad amorem ſolius Dei retinuerant
 ferri, tendereque ceperunt, cum ita ſtarerent, atque ducerent,
 renent, quæcunque Ieſus dixiſſet, atque egiſſet, ea ſola uerba
 cta, rataque apud Deum eſſe, & de eius in primis conſilio
 ſententia allata in mundum fuiſſe, ſoloſque ad Dei gratiam ad
 mitti poſſe eos, qui per fidem in Ieſu Chriſto ſub poſterum
 ipſius Dei ſe ſic ſubiiciſſent, ut nihil mundo iuris, aut dignitatis
 in ſeipſos eſſe ſinerent: quæ viuendi ratio & conſilio ipſe
 Chriſtus myſterium fidei noſtræ. Nec tantum illi hoc præſerui
 runt, ſed dimanante ab eorum cordibus, & linguaſque uocem ſpi
 ritus ſancti auxilio illa incenſa erga Deum, & proſtratum
 re rotus penè correptus terrarum orbis eodem ſenſu ad
 Deum conſagravit, fidemque Ieſu Chriſti, atque uocem Chriſ
 tum ipſum ſtudioſe eſt complexus. Nunc uideamus quid
 iſta concludunt, ut poſſimus neceſſitatem aduentus ſancti
 commodum iam duntaxat, & uilitatem cognoscere. Nam ſi
 dem habere Deo, hoc eſt, illi credere, & planè conſideret, uerba
 ſatis poteſt, qui mundo etiam conſidit, & mundi præſentibus
 noribusque ducitur: nam qui per fidem querit apud Deum
 ſtificari, quò dignus bonis cœleſtibus efficiatur, in mundum
 glorias mundi renuntiet, neceſſe eſt, quod tamen nec ſua
 rentum uoce proſitentur omnes, qui baptiſmum accipiunt, de
 ſeſe Deo dedunt, & permittunt totos, pompasque ſarum
 diare ſe reſtantur, & penitus eas ab ſeſe, atque ab animo ſuo
 uere. Neceſſe eſt itaque mundum relinquere, & mundi reſer
 eum, qui cupiat ad Deum ſe adiungere, quando præſentibus
 iuſtificari poteſt coram Deo, hoc eſt, ueram illam, & longè
 diuina iuſtiæ uim nequit obtinere, qui mundo, & mundi
 cupiditate, atque amore ſit affixus, porro autem hoc
 poteſt, niſi credatur CHRISTO, & tanti ex illo exempli
 na accipiat. Igitur ille, qui ſic docuit, & fecit, uisus ipſe
 cuius fidem iuſtificamur apud ſummum Deum. Atque hoc eſt
 myſterium fidei noſtræ, ut ſpernamus mundum, & in Deo
 ſperamus.

bonorum omnium constituamus, quod mysterium ipse est
 Caelus, qui quatenus homo exiit, quæso, quidnam aliud re
 spectu, quam contemptio mundi, atque in Deum fiducia? Ille
 autem factus, & in hunc mundum editus, quemadmodum ipse
 testatur est, ut testimonium daret veritati, idemque ipse veri
 tas, atque veritas? Nempe ista, quod verè vivere est mundum
 contempnere, & in Deo spem totam ponere: hæc est fides, hæc myste
 rium, hæc sola hominis apud Deum iustificatio, in hoc salus no
 stra, in hoc Dei gloria, in hoc nobis cum Deo non solum pax,
 veritasque & amicitia vinculum, sed cognatio etiam, consan
 guinitasque consistit, ut habeamus illum in patrem, cuius & mo
 ritus imitanda eius bonitate iustitiaque accepimus, & heredita
 rem expectamus, quæ non per mortem parentis ventura nobis
 sit, sed per nostram in terris quidem mortem, in caelo autem im
 mortalitatem nos cum æterno patre in perpetuum sit consiun
 ctura. Fuit igitur, fuit necessarium prorsus venire Christum, qui
 non tantum doctrinam ex Deo tanti mysterij ad homines deferret,
 quam ipse ipse illa ipsa doctrina, nec tantum documentum in
 caelo verè fide erga Deum, & ex contemptu mundi agendæ,
 sed exemplum etiam vitæ gloriæque illius præberet, quæ huic
 est erga Deum fidei esset proposita atque coniuncta, ut quos res
 sperare, & dura illa à mundo disunctio, humanique affectus de
 struere, eos resurrectio à mortuis incitaret, & in caelum ascen
 sio de beatæ vitæ, ac immortalis adeptio. Itaque nasci eum, &
 mori, & conflagrare demum oportuit, ut plenum haberemus &
 integram à Deo omnipotente in filio eius IESU CHRISTO & suæ
 voluntatis ac benevolentia erga nos, & nostræ, si illi obtempe
 rantiam beatitudinis documentum. Cui quidem IESU CHRISTO
 qui nos credunt, hi Deo quemadmodum credent? Non enim
 Deo familiariter loqui nobiscum putandus est, neque Græco,
 Hebraice hoc sermone ad nos uti, sed ut is infinitam suam potesta
 tem per motus, & cursus cælestium orbium, ac luminum nobis
 exhalat, & admirabilem bonitatem suam, studiumque nostræ
 salutis, & immortalitatis procurandæ, hac oratione, quæ est
 Christus, nobis est effatus, nos per eum scilicet à mundo, ad se
 vocans, & spem fidemque nostram ab his terrenis auellere, & in
 eo ipso continere nos edocens, ut eius sermo, & vox, & doctrina
 tantus esset ipse Christus: Ita qui Christum à fidei erga Deum
 merito excludunt, neque hi fidem intelligentia, neque Deum
 complectuntur. Quod enim isti aliud habebunt iudicium, atque
 argumentum Dei voluntatis, & benevolentia adversus homi
 nis genus? Quod spei & fiducia suæ in Deo firmamentum?
 quo magis, quo doctore nitentur? ut intelligant hanc vnam
 doctrinam, & rationem ad Dei gratiam, & ad veram vitam perue
 niendi,

niendi, si mundi commoda posthabeantur, & in solo Deo bonorum constituatur: nōne sit perspicuum, tamē apparet eos, qui Christo non consentiant, retrinos mundo, carniq; deditos: cum simulacrum à mundo & carne auellat, & abstrahat, statim illi in mente, atque in intellectu Christus, non vt doctor solum tanti mysterij, sed vt pater suum, qui eum ad Deum deducat, & quasi de manu in manus patris suo tradat ab illo in filium, ab se in fratrem, & coheredem regni cœlestis adoptandum, adsciscendum. Quæ ipsius est ratio, atque consilij hanc tam amplam, & tantam Dei præpotentis in Christo Iesu filio suationem ad hunc, atque doctrinam, quemadmodum vita hic degenda, hōnere in cœlum perueniendum sit, contemneret, ac repugnet occultior alia quædam & penè singularis via exortitur, extra mentis cœcitas diuini sydētis lumen ad vitæ rē non aduente, peculiare aliud lumen quæret? Significata est per Iesum Iesum via, patefacta, monstrata, quæ recta, & cœca, non quam ad cœlum, & ad Deum ingredientibus iter sit, non solum indicata, sed ipso præuente munita, & cooperata, ut tu non probes? & deitiam esse contendas? quæ inermis, & nullis anfractibus est, vt calles occultos quosdam à quibus uerticula quæras, ac perferuere, per quæ ad Deum huius gratiam accedas? Cum ad Deum nisi per tale itinerarium perueniri non possit, quiddam mysterium est Christus Iesus. Tunc in ipso statim initio ab infidelitate decas cœcitas. Et huc de CHRISTO perinde vt de homine dicitur, locutus est Iesus, qui idem & fuit, & semper est Deus, non huiusmodi origo ipse diuinitatis, sed sempiterna manatio ex patre cœlestiter effluens, tanquam lumen à sole, qui est cœlestis patre substantiæ, per quem à patre omnia facta sunt, alium esse ille à patre, sed non alius Deus, quoniam in diuinitate, per in essentia vna est amborum & spiritus sancti cum illis, per quæ prorsus nature ratio, quæ sit ipsa summa, & abstrahatur. Sed quoniam de his dabitur aliud dicendi tempus, perueni ad CHRISTVM, qui nisi Deum sibi perpetuo adsciscendum habuisset, & si non extitisset idem ipse & Deus simul, & huius quæro fuisset ne potis errare illum aliquando, an errasset? Quis enim est homo, tanta firmitate animi, tanto robore munitus, tanquæ sibi admirabiliter, & inuicibiliter, qui non aliquo lapsu aliquando, aliquoq; defectu ad carnem, & carnis desideria protrahatur? quem nulla vaquam motus cœtio, nullus cupiditatum motus perturbet? Atque ego huiusmodi quor, qui cum Deo viuunt, & illius voluntarij, ac gloriæ dediti, quos (non enim semper in vno illo Dei cohabitant)

...cogitare humana cogitationi est datum) simulatque despecte
 ...ad semetiplos aliquid referre. Quod si CHRIS TVS à vitæ
 ...ad crucis mortem id de se præbuit specimen,
 ...inclinasse ad curam, & cogitationem sui, nihil sua
 ...voluisse, nullis mundi illecebris exhilaratus fuisse,
 ...cuncta dixisse, egisse, perpeffus esse in-
 ...hominem solum duntaxat, ac
 ...& hominem audeat existimare: Missa nunc facio
 ...mortuorum suscitaciones, etiam quadriduo-
 ...mutorum, cæcorum redintegraciones mitto,
 ...naturæ statum contra omnem naturæ vim, &
 ...sunt, qualia agere & posse
 ...Dei. De illa humana specie in eo loquor, quæ perfe-
 ...vim, hominis penitus à mundo, & ab
 ...contagionibus soluti, ac liberi
 ...nisi eadem cum Deo assi-
 ...copulataque fuisset. Atque hoc argumento vsus
 ...CHRIS TVS, cum studeret mentes Iudæorum elu-
 ...ad intuendum lumen ve-
 ...Qui verbum meum
 ...habet vitam æternam, & in
 ...sed à morte transit ad vitam. Qui ver-
 ...inquit, & credit ei, qui misit me, verbum er-
 ...est, ac non tuum
 ...IHS V, nisi tute verbum illius esses, cui vt creda-
 ...quasi Iudæis hoc insinuans. Nam tum qui-
 ...illis non explicabat IHS V S, ne-
 ...quemadmodum credendum,
 ...sed semetipsum cre-
 ...proponere, tanquam ipse esset Deus, &
 ...pater meus, quo verbo inquit, pater meus, quæ nos do-
 ...ac docere, quàm
 ...Ego enim evidens Dei
 ...non in somniis ostentatus, neq; ambiguis prophe-
 ...ad umbra-
 ...Ego autem carnem o-
 ...ostendo, & ad spiritum solum
 ...hi in iudi-
 ...non adducuntur. Non enim legi vlli subiecti sunt, sed ipso
 ...vitam æternam. Ego, inquit, annuncio veram vitam
 ...Deo, vt illi credatis, Deus enim vester est, & mihi item
 ...verbo Dei credatis. Si enim somnio vt à Deo misso, si

Xxx 4 Prophe

Prophetis, si legi creditis, in quibus aut non tota, non certe
 illustris, sed obfcura veritas significata est, mihi quare non credi-
 tis, qui sum vniuersa, & perspicua veritas, qui totum hoc, quod
 sum, doctrina vobis sum, qui me ipsum nudum, atque apertum vo-
 bis exhibeo, hominem nihil omnino de mundo habentem,
 nihil meum prorsus, nihil proprium volentem, sed omnia ad
 Deum patrem referentem, cui ita credere debetis, ut in illius
 verbo etiam credatis. Et rursus: Mea doctrina non est mea, sed
 eius qui misit me, si quis voluerit voluntatem eius facere, pro-
 fect de doctrina, vtrum ex Deo sit, an ego à meipso loquar, quod
 à semetipso loquitur, gloriam propriam querit, qui non pro-
 rit gloriam illius, qui misit eum, hic verax est. Si nulla alia
 esse potest doctrina prastantior, quam ista, qua ego hinc ad
 totum à mundo ad Deum retrabo, & ipso illo amorem Deo
 me agentem, ac docentem vobis indicare conatus, omnia
 me planè est veritas, & verbum sum patris, qui non distans
 patre, neque separor, nec me in memetipso ab illo distinctum
 constituo, & me vobis finem vltimumque propono. Quia
 ita esset, nec Dei ego amplius verbum, neque in me veritas, sed
 & vobis hæc quæ prædico, talia non prædicarem, nec magis
 tius quærerem, quam alterius gloriam. Sed si quis hoc
 monstro, patrem velle, & petere à vobis, voluerit experiri, no-
 gnoscere, & huius meæ doctrinæ, atque vitæ gustare, & percipere,
 statim vnà is intelliget, hanc Dei veram doctrinam, &
 voluntatem esse, vt nemo ad se quicquam, sed ad Deum
 referat omnia, seseque vnusquisque à mundo abstrahat, & Deo
 totum colloct, quod ego princeps & facio, & factum sum, ego
 sum ad eam rem natus, atque factus, vt vobis, & qui in mundo
 Deo verbum sum, & sermo, & hortatio. Deo autem à mundo, &
 à vobis sum victima, qui iustitiam ad vos, & vitam et orem
 afferro. Vitam, inquam, illam, quæ in Deo est optima, perfecta
 que immortalis. Ad patrem autem refero mundo, & carnis me-
 tem, quam in mea carne sum ipse interfecimus, vt vestra volun-
 tate vestra eandem perimatis. Animam enim meam deo non
 bus meis, tantumque abest vt quicquam propriè mihi opponat,
 vt me totum prorsus mundo donem, atque ad eum eam paratam
 natus sum, vt vitam pro his sanguinemque effundam, qui
 mundo ad Deum voluerint se transferre. Hæc est enim doctrina
 multa in populis illis exponens, spiritalis vitæ veram iustiti-
 dinem, & diuinitatem, naturamque suam docere. Illi autem
 tur, qui tamen carnis impliciti illecebis, & mundi concupiscenti-
 pati vim illam spiritus capere non tam nequibant, quam volu-
 bant. Torpebant enim & pigrabantur commone-
 terrenis sordibus extollere, atque eiecere, quæ illis condempnab-

...fide erant perquam suaves. Repugnabat verbo Dei homi-
...illorum ambitio, obfitebat avaritia, aduersabatur volu-
...qui est angelus Satanæ violentissimus, liuor & maleuo-
...omnem in illis vim rectè intelligendi, & iudicandi peni-
...erantur pebat, cum tamen morte post obita à Christo IESVS,
...et voce, illo celesti sanguine cruentata, impletoque omni no-
...ta redemptionis mysterio perfracti obices, & repagula Sa-
...tane desecta sunt, vicitque Dei sermo, & factus est IESVS
...potius, quam ante mortem fuisset, multo potentior. Qui cum
...tam viuens predicaret, & doceret, Iudæisque se creden-
...um, noscendumque offerret, nunquam eos tamen in eam ani-
...ni adhesionem potuit inferre, vt attenderent atque intelli-
...rent, & si ipse quoque sibi assumere videretur diuinitatis hono-
...rem, nunquam eum tamen suam vllam omnino, sed tantum pa-
...tris in gloriam ab illis expetere. Quemadmodum pulcherrimis,
...et optimis de rebus oratio aptè, commodeque pronuntiata non
...sua ipsius, sed oratoris gloriam in animis eorum, qui audiunt,
...quæritur. Hoc ipse indicat de se in Ioanne, ad Iudæos inueniens:
...Nos possum ego facere à me ipso quicquam, sicut audio, iudi-
...co, & iudicatio mea iusta est, quoniam non quero voluntatem
...meam, sed voluntatem mittentis me patris. Et rursus alio loco
...Ego ex me ipso locutus non sum, sed qui misit me pater, ipse mi-
...hi mandauit, quid dicerem, & scio, quod mandatum eius vita
...eterna est. Illud autem ipsum mandatum paulò supra expositum
...fuit, granum frumenti in terra mortuum, multum fructum
...ferre. Et, qui amet animam suam in hoc mundo, in vitam æter-
...nam eam perdere. Et, tollendam crucem, Christumque sequen-
...dum, & familia. Porro quoniam sermone alio, aut quo genere
...orationis commodius, & captius ad homines loqui, & volunta-
...tem suam expromere potuit Deus, quam CHRISTO filio suo?
...qui cunctus fuit concio patris ad sese vocantis homines, & eos
...sibi in filios adoptare cupientis, cunctus fuit, inquam, non so-
...lum quod dixit, & fecit, sed illud ipsum quoque quod Deus, &
...homo exiit. Quia Deus, vim & maiestatem patris in seipso mi-
...raculis indicans, & voluntatem eius illis miris, & insolitis ope-
...ribus enuncians. Quia homo, in contraria omnino parte mun-
...do sese, & mundanis omnibus affectibus constituens, ludibria-
...que & arumnas, & crucem, & mortem sponte perferens, vt cun-
...ctis feret palam, iam non per ambages obscure dictorum, nec
...per viam dormientium, sed per gesta, mores, vitamque IESVS
...Christi eos, qui ad diuinitatis premium velint peruenire, à mun-
...do sepe, ac fiducia oportere esse remotos. Hoc diuinæ doctrinæ
...pulcherrimum & maximum documentum hanc summam ver-
...tatis vim exemplo vnius in carne hominis in potestate Dei mun-
...do to-

do toti exhibitam, & demonstratam, Maurethanae legi de-
 ctatores, qui CHRISTUM alioquin minus laudibus excol-
 lunt, ut eum quasi intueri, atque agnoscere velle videantur,
 nescio quo pacto mox hallucinari aperiuntur, atque illud
 quod dedecorosum putant esse CHRISTO, si is rapax et mo-
 rem, & in crucem actus sit, mundani homines nimirum, aliis
 nisi terrenum, & carneum meditantur, ut qui inspicere eos po-
 tuerint, quae sit gloria spiritualis viri, quamque contrariis
 mationibus humanis. Sed illi quidem ita contrariis
 di infecti, immerisque penitus sunt, ut videatur nonnulla
 reperta, quae eos non ab ignorantiae tenebris extrachon-
 tatis lucem excitaret: sed quae vltro omne in illis lumen
 aciem spiritualis hebetaret, atque extingueret, penitus
 in corpore, atque in corporeis cogitationibus indigeret, quae
 mum eos ad Iudaicas redigit obierantias, ut spem non
 mam salutis in illis ponant, deinde nullam artium liberam
 atque optimarum magno opere illis conseruandam proponit. In-
 tremo ea illis praemia acta vitae in caelo dat, quae tantum
 quoque vita modestis, & probis, & sapientibus hominibus
 pia. Sed vides mi frater, dum de iustificatione lego, & hinc
 quimur, quam multa sumus de CHRISTI fide persequerentur
 quam solam iustificari homines apud Deum asserunt. Et
 12: Hodierno die, mi frater, inquit, omnis mihi genit
 caligo penitus ex animo discussa est, egoque & dies, & hinc
 turus sum. Nunc enim lucet mihi plane in animo haec
 mysteria, quae antea perobscura esse videbantur, cum
 endum erat, facile id quidem, & incunctanter credam, pro-
 mitteremque me & sanctorum patrum doctrinis, & sanctae Ec-
 clesiae Catholicae decretis: hodie vero primum quod
 etiam de illis fuit, Dei beneficio, ut nolcam sum conseruandam
 quod solebat crebro vsurpari in disputationibus aequalium meo-
 rum, cum sic objiceretur, cur tanto tempore post CHRISTUM
 ad seruandum hominum genus venit: quid ita tantum ante de
 seculorum passus est sine cognitione veritatis periret: et ego
 dubitationi nunc facillime respondeam, eos quicunque hanc
 vitam sectam omni tempore secuti sunt, ut mundam, & in
 commoda, praeter caelestibus commodis nihil fecerint, summam
 que in ipso Deo praemium sibi construxerint, per solam
 CHRISTI cum Deo coniunctos fuisse: hoc enim est
 dei mysterium, qui CHRISTUS est, cuius vis tota in
 inductione animi, sententiaque consistit, uti ab uno
 in caelo nostra expectemus, bona autem & blandicia
 di negligamus, & tamen quod ad personam CHRISTI
 ner, qui eius tantum hoc mysterium diuino munere

opinum, illis eadem bonitas Dei authorem, & caput mysterij
indicalle credenda est, vt vel venturum spiritu ante pro-
fuerent, vel posteaquam venisset, etiam inaudirum intellige-
rent, qui existeret vsquam, hodieque existunt, ad quos hoc non-
falsissimum CHRIS T I nomen fama; peruenit. I A M
inquam, Iuli intelligere te quoque puto, quemadmo-
dum homines, qui prius generati mundo sunt, ex Deo rursus re-
suscitatur, & repudiato patre mundo, filij Dei fiant. Hoc est illud
mysterium, quod CHRIS T V S est, qui qua homo exiitit,
pater in nomen & genus summi Dei adoptione est vocatus.
Quatenus autem fuit, estque mysterium, in illo cuncti, & per il-
lum honorem consequimur eundem, vt adoptati a summo Deo, &
filij Dei efficiamur & appellemur. Atq; hac est generatio populi
Dei, que no ex Iudeis, neq; ex femine Abraam carnali illo, & cor-
poris, sed ex femine fidei, que in Abraam patre nostro a principio
clari; & in proprio verbo Dei, & ipso fidei mysterio, quod fuit
Iesus Christus, ornandis & frequentandis caeli regionibus di-
uinitus est procreata: de qua, tamen si ipsum CHRIS T I mysterium
conspicere ante seculis occultum exiitit, vt nemini prophetarum,
et nunc charum, sed ne angelorum quidem cuiquam consilium
dedit CHRIS T O perspicue fuerit patefactum, ipsa tamen no-
ua populi creatio, & sanctioris populi constitutio, ac nouae vrbs
Hierusalem edificatio antiquis a Deo pluribus prophetis est
conuicta. Quid enim est, quod sic loquitur Dauid? Et anima
mea illi viuet, & semen meum seruiet ipsi, annuntiabitur domi-
no generatio ventura, & annuntiabunt caeli iustitiam eius po-
pulo, qui natus erit, quem fecit Dominus. Et in Esaia Deus: A-
lienigenis, inquit, qui apprehendent sedes meum, dabo eis in
domo mea, & in muris meis locum, & nomen melius, quam fi-
lij & filibus, nomen sempiternum dabo illis, quod non peri-
bit. Nomen & populo, quem Dominus facturus erat, cum diu
quidem antea populus Iudaeorum esset factus, & alienigenis,
qui sedes Domini apprehensuri erant, hoc est plane non Iudae-
is, nomen melius multo a summo Deo promittebatur spiritua-
libus filijs videlicet, quam filijs terrenis, atque carnalibus, quod
idem est, atque Iudaeis? Quid de ipso CHRIS T O Esaia,
quam aperte, quamque perspicue, vt videatur penè id ipsum in-
uenerit mysterium quod nos occultum fuisse dicimus, cum sic indu-
cit loquentem Deum, Ego suscitauit eum in iustitia, & omnes vias
meas diripiam: ipse edificabit ciuitatem meam, & captiuitatem
meam dimittet, non precio, nec munere. Et rursus vim innuens
mysterij: Conuertit, inquit, Deus sapientes retrorsum, &
stultitiam eorum stultam facit, suscitavit verbum serui sui, & confi-
dem angelorum complet. Vel, cu de nouo populo praedicit. A m-
bular.

LIB. I
hanc legi
autibus en
le videant
aque illud
apud ad an
nuntium, ali
dicere non p
namque
quoniam
noque illu
trachon
immo, cum
causam
gere, quod
cum non mu
um liberam
proponit. P
de sanitate
nuntium
ys, & hinc
peruenit
cum si
in gentem
A. Al
o hanc
immo
edem, fab
de sua lo
inducam
locum
ulum no
Ch. 114
num ante
ette: et ego
que hanc
m, & nunc
t, summa
fidei
est ipse
rota
no. I
dicam
s T I
phabere
op.

bulare faciam cæcos per viam, quam non nouerunt, perferant, quas non cognouerunt, calcare faciam eos, ponam tendebas ante eos in lucem, & praua in rectum. Nam quid obsecro erat ignotius, quid magis deuium ab itinere publico, quam hæc inuente semitas, quæ nobis à Christo Iesu monstratæ sunt? quæ nisi princeps ipse præeundo indicasset, & omnibus impedimentis, obicibusque præceptas progressu ipse suo purgasset, atrox perisisset, nemini eas non modo ingredi, sed ne displicere quidem visisset licitum. **Ita** est, inquit, sed quælo mi frater, quid mirandum esse iam potest, aut mysterio fidei, eiusque effectu, & opere inter gentes, aut prophetarum vaticinijs ista ipsa amantibus? cum præsertim omnes ferè, qui à Spiritu sancto prædicturum seculum cognouerunt, eum denunciarent populo Iudaico, Iudaicoque excidium, vrbi Hierusalem vastitatem, ætatis solitudinem regionis, internecionem propè Hebræorum filij, filiorumque parentibus, repente post innumerabiles illos iacturos, & calamitates, tanquam mutato choro concinant: conuertentemque omnia, & ad seculum beatus transierunt. **Ita** ut facile appareat hominibus non tardissimis reiecto carnali populo, alium à Deo spiritualemente populum institui, quo cum factum sempiternum futurum Domino sit. **Recte**, inquam, loquimur, sed quando, quoad est nobis à Deo traditum **Ecce Christus** mysterium satis aperuimus, cuius cognitio, sicut ipsa referre ad intelligenda Pauli sensa, quæ nimis interdum remota, obscuraque videntur, mirum quantum profutura sit, videmus: unde de quo ante fuit dubitatum, quid in se momenti, aut utilitatis ad salutem consequendam baptismus habeat. Sic enim in memoriam tenes, disputabamus, non videri nobis iure derogari: concussioni ipsi illi videlicet, quæ in præputio carnis usurpabatur, cum in eo signo, & velut in dicio suæ professionis Iudæi ipse posset, quando eandem nos vim ad amicitiam cum Deo, & ad salutem acquirendam in baptismo nostro, quod item huiusmodi est, constituimus, de quo dicendum est, baptismum enim, qui ex aqua, & chrismate sacro fiat, non esse omnino necessarium ad hanc iustitiam, & tamen quodam modo necessarium esse. Nam cum sit baptismus professio eius scilicet, quam sequi volumus, & certorum, quas Deo promittimus, quasi pactio quædam obsecratiua, ac preolata, & coram Ecclesia, eorumque fidelium testificata, per quam restitutionem membrum Ecclesie, que corpus Christi est, efficiuntur, quod omnes in unum corpus, ut ait **Paulus**, baptizamur, si incidat casus, & tempus eiusmodi, ut remittimus, protinusque mundum reipsum, per alienam tamen rem mittamus, ad cum finem utique, ut Deum, & promissionem Dei

opamur, salutem absque hoc baptismo sine dubio inueni-
 re, inuenit eam ille latro, qui pendenti CHRISTO in cru-
 ce pendens ipse adhaesit. Quid enim erat opus illi, ut profiteretur
 latro, se qui velle, quem reuera sequebatur? & mundum velle
 dimittere, quem tum maxime dimittebat? Quo in supplicio cru-
 ci, si legibus mortem subire, ac ferre in corpore cogebatur, a-
 nimam tamen liber ipsam illum animum, quem in potestate habe-
 re ad prebendum se CHRISTO comitem applicabat, propterea
 ab eo aqua in sanguine, & spiritu, est baptizatus. Quod item
 in multis postea contingere potuit, quemadmodum de Eme-
 rantha virgine, & Audaio martyre monumentis est proditum,
 & quod alij eiusmodi, quos in ipsa agnitione CHRISTI & fidei
 in terram, quod intellexerant, opere statim implentes, atque ve-
 luti coacti essent, mundum, atque vitam prompto animo
 renunciantes, nullo alio accepto baptismo, praeter hunc spiritua-
 lem, & iustitiam, quo nullus tamen sanctior est, ipsa Dei beni-
 gnitate in gremio suae immortalitatis excepit. At qui post agniti-
 onem mysterij, spatium habuerunt & commodum sanctissimo hoc
 baptismo lauacro se ablundi, & in eo profitendi, quales ipsi erga
 Deum vellent, & quo pacto haerere illi, mundumque renun-
 ciare, quae operarent, si facere id neglexerunt, salutem quoque hi-
 suerunt, in eadem ipsam eam, quam susceperant, prodidisse sunt exi-
 timandi. Aut enim, qui sic faciunt, per superbiam, contumaciaque
 contumaciam, aut agunt profecto perfidiose, qui cum sese CHRIS-
 TO deditur velle simulauerint, deditioem ipsam verbis concepe-
 rit, & confitei palam non audeant, neque Deo se per baptismum,
 carumque per syngrapham obligare. Ad haec accedit, quod si my-
 sterium intellexerunt, dum ipsi mysterij iudicia, testimoniaque, non
 videntur exemplo ceteris officium, neque ipsi ad corpus Ecclesiae,
 & Christi se adiungunt, quod per hoc sacramentum potissimum
 in unitate continentur, si non intellexerunt, ne illis quidem signis,
 & testimonijs doceri curant, & admoneri, ut per corporeos eius-
 modi ritus ad spirituales cognitionem perueniant. Quae propter
 haec, & vere ab Apostolo est dictum: Corde credi ad iustitiam,
 ore autem confessionem fieri ad salutem. Quippe cum fides cor-
 ditur, quae Deo praecipue grata homines sola credentes iustificet
 apud eundem Deum, oris autem confessio & fides illam cordis
 comprobet, & iustitiam conferret fidei, ex qua est nobis vera ex
 Deo vita, quae quidem confessio nisi suscipiatur, quasi pudendum
 nobis mysterium esse videatur, quod gloriatione dignissimum est.
 Ita ab eodem Paulo peropportune est adiectum scripturae te-
 stimonium, sic dicentis, Quod omnis, qui credit in illum, non
 confundetur. De quo & dominus in Euangelio: Qui me negaue-
 rit hominibus, negabo eum & ego coram Deo, inquit. Atque
 eadem

eadem ista in lege veteri, de circumcissione poruissent dici, quatenus
 Moyses de populi illius duritate, pernicaciaque exposita illi
 raelitas, vt eam in corde coram Deo adhiberent, flagitabat. De
 Hieremias populum monebat, vt circumcissus esset propius
 cordis eorum Deo, quod ipiritualis circumcissio illi, quae in carne
 erat, circumcissioni & veritate & honore apud Deum antecederet,
 & tamen illam ipsam carnalem circumcissionem praetermissam
 non erat fas, nisi quod post inuictum fidei lumen circumcissio per
 baptismum sublata est. Baptismus autem, vt qui ad summum
 absolutumque peruenit, factus est sempiternus. Iam de
 bus mi frater, quae aspernantur haeretici, nec ea vilius edicunt
 litem momenti dicunt, quam illi salutem vna in fide voluisti
 positam, nonne sublata quaestio omnis est: cum si fidei vna
 ipsum mysterium intelligatur, nullis cum operibus malis operibus
 fides cohaerere, de illis operibus loquor, quae ex constituto sunt
 & ab animo prauo, maloque sunt profecta. Nam quae in
 tribulatione aliquando possit fidelis offendere, nos nihil dicimus
 dicimus habitus, propositum, deliberatioque delinquentia in
 fide remotissima sunt. Quo enim pacto reliquit mundum, & ad
 Deum se contulit is, qui nihilo secius mundi voluptatibus, diuina
 moda omnia venatur: & quo cupiditatibus suis quae in
 re, ira, auaritiaque, & ipsi deseruit ambitioni? Ac nihil
 tanta non modo est, sed ne esse quidem potest pestis, auaritia
 que vitiorum, nullus tantus aceruus scelerum, tam perniciosa
 perdita in omni flagitiorum genere voluntas, quae in
 dem CHRISTI adiunxit se propius ad Deum, & tantum pro
 illius amore repudiauerit atque ipsi Deo se totam tradiderit, quae
 que permiserit, non statim ea, atque eustigio delictis omnibus
 maculis illis, viceribusque peccati pura, mundaque respicienda,
 & nouae fidei aduentu sanctificata, illam coelestem induat virtutem
 tiam, per quam ad Deum proxime bonitate accedit, quae tanta
 hausta virtute, & tanto illo munere diuina liberalitatis accepit
 quis non intelligat, nihil iam fore illi in cuncta via propositum
 nisi vt Deum imitando omnia omnibus bona faciat semper, &
 dicat, ab omni semper iniuria, & ab omni terrena, ac fortuito
 stineat cupiditate, aliorum animo aequo iniurias perferat, nisi
 omnino extraordinarium appetat, saluos, atque honestos
 esse omnes, etiam inimicos, cum nemine lite, nec alterum
 contendat: Quod qui mundum nihili pendunt, his ista, cupimus
 mus, non solum facilia factu, verum etiam sapientia, & constantia
 sunt, & cum fide erga Deum ita coniuncta, vt diuelli non possint.
 Tu vero qui tantum tribuis fidei, vt nihil operibus bonis ad
 dum honoris in vita, & salute adipiscenda putes, amabo te
 fide istud sentis: Nam cum ista quidem, quae per te vna est

verum in vnum Deum fides est, non potest oratio tua continere,
 hanc illa cordis fides est, neque solum credit Deo, verum et
 illi ipsi confidit, ex quo sequitur omnium humanorum
 horum contemptio. Tu cum te dicis credere, & hoc vno verbo
 hanc, ut totum in eo, quantumcunque est, quod pertinet ad
 vitam, ponendum esse confirmes, confidas autem mundo, cui
 sollicitio est oratio, vita, mores denique reliqui tui, tum tan-
 tum omni munere perfunctus, quod Deo, & fidei in Deum de-
 bitum sit, etumpasiam liberi in omne genus flagitiorum: nihil
 quod turpe dicas, quod libidini tuæ placitum sit? In mundum
 verum ingurgites, & cunctis, qui tibi non assentiuntur, contu-
 meliosus dicas, fortunas aliorum direptum eas, matrimonij nefa-
 rij aligere, feruas iracundiæ, violentiæ, intemperantiæ, at-
 que ex his iustis egressus sic deum eructes verbum fidei, ut ex
 eo pendere vna salutis spem statuas, nec bonis operibus, & mori-
 bus vitiosum esse quicquam apud Deum disputes? Quid tam
 insolentum esse, aut tam abhorrens à vero potest? Quemadmo-
 dum porro Paulum attendis, cuius te dicitur & doctrinam se-
 que, & auctoritatem? Nonne is palam, & diserte ponit homines
 peribam **C H R I S T I** iustificari, & ea quidem illos insignari iu-
 stitiam, quæ in aior omni humana virtute sit, ut fidei, iustitiæque ap-
 parere verum, atque eundem esse constrictum sempiterni vincu-
 lo hinc consensum. Porro iustitia sine operibus bonis esse quæ
 potest? Nam & alio loco Paulus, Dei sumus effectio, inquit, con-
 iuncta **C H R I S T O I E S V** in operibus bonis, quibus preparavit
 Deum ut in eis ambularem. Nos vero dicamus, quod sicut fi-
 des inueniens vetera omnia crimina delet, atque diluit, vnaque
 fides est ad obtinendam gratiam summi Dei, sic fides ipsam, po-
 tesse cum aduenit, hominemque cum Deo coniunxerit, non
 potest eam deinde cum moribus malis coherere, propter eam cau-
 sam quidem, quod nec fides sine iustitia est, & prave agendo, re-
 dicitur loquendo, non est credere id Deo, sed simulare. Ita aut
 iustitiam etiam non es adeptus, si fidem verbis tantum, & non
 corde comprehendisti, aut si eam corde, statim etiam iustitia fi-
 dem consecuta est. Porro oris confessio sic valet ad salutem, si
 cordis credulitas profecerit ad iustitiam. Verum de his hæcenus:
 non enim cognito iam fidei mysterio vlla vel minima dubita-
 tio in his rebus amplius potest residere. Nos Deum potius prece-
 ptis, horum ut hominum mentes, in eum sensum inducat, ut fi-
 dem, quam verbis profitentur, moribus, & iustitia teneant, digni-
 quod eodem efficiantur, quorum ad reprimendas aliorum im-
 moderatas cupiditates, plus etiam exempli, & auctoritatis vita,
 quam persuasionis habeat oratio. **P R E C E M V R** sanè Iulius, inquit,
 vnum Christianum hoc imprimis & nostrum est, atque illi iusti-
 tiæ,

tia, quæ ex fide existit, maxime consentaneum. Nunc enim ad
 M vs ad Apostoli verba longo quidem intervallo, sed tamen
 sine magna, & necessaria ratione, illa est à nobis facta
 Exposuimus enim, & demonstrauius, id quod necesse
 fuit, quemadmodum nemo hominum apud Deum, nisi per
 CHRISTI possit iustificari, sic enim loquitur Paulus: Non
 sum à lege iustitia Dei manifesta facta est, restituta ab lege, à
 prophetis. Legem hic appellans veterem scripturam com-
 qua vbiq; elucet testimonia aduentus CHRISTI, & omnes
 populi, qui in fide & iustitia cum Deo coniuncti, & conuen-
 fcedere cum eo copulatus, futurus erat. Iustitia, inquit, & ius-
 dem Iesu Christi, in omnes, & super omnes credentes. Et
 verbis patet, non eos tantum qui se dicunt credere, sed qui
 crediderunt, vt iustitiam fidei adipiscerentur, illos Iesus
 vere fideles esse. Atque vt comprimat semper Iudeorum ius-
 tiam, qui agere admodum ferebant alios, qui extra legem esse
 fieri secum socios eiusdem à Deo muneris & gratiæ, quod
 lex data ante esset, his solis deberetur & gratia, præterquam
 Iulius, Non enim, inquit, est distinctio. At quid ista non est
 cur Iudeus non anteponatur Græco? Quia omnes, inquit, peccato-
 uerant, & egent gloria Dei, vt iustificentur gratis, & gratia.
 Quia omnes, inquit, in causa pari sunt, vt nulli à se
 piam discrimen meriti, sed apud Deum vniuersique
 offenderit. Egent ergo omnes clementia, & benignitate
 Dei, cuius exercitatio in Deo, sic etiam gloriosior est, quam
 benemeritis sua præmia disperiret. Nunc enim tota
 est virtutis, atque boni, quod per fidem assequitur, non
 quam, ex Deo est, & ex diuinis illius iustitia, bonitatisque
 fauris, cuius si essemus nos aliqua ex parte nobis ipsi
 quantum esset illud, quod ex nobis præberemus, tantum esset
 Dei gloria, munificentiaque detractum. Iustificamur ergo
 omnes per fidem, sola illius gratia, hoc est, nullo nostro merito
 iuscemodi, vt illud donum nobis à Deo debitum esse
 At quo pacto iustificamur? quo pacto etiam si in posterum
 mur iusti, veteres tamen culpas, maculasque deponimus per
 demptionem, inquit, quæ in Christo Iesu. Nam Christus in
 cum sine peccato vlllo esset, & tanquam peccator, nihil
 morte esset mulctatus, compensatio huiuscemodi facta est
 tus peccatum nobis non debeat amplius exprobari. Si enim
 missum est, vt qui non peccauit, plecheretur, cur non peccator
 vt qui peccauit, à pœna sit liberatus? confusam enim, & pen-
 tum iam est mortis iudicium. Mortuus potest esse Iesus, non
 peccatis, sed nostris, quam mortem ipse sponte suscepit, & pœ-
 to per suos dolores & cruciatus Deo, nos mortem communi

...geremus. Quid autem iste Iesus, quemadmodum hoc
 ... qua ratione in hanc mentem est illapsus, ut tantum
 ... erga nos, & pro nobis studij, curæque susciperetur? Quo-
 ... hunc Deus proposuit placamentum per fidem in
 ... Deum ipsemet inquit, non solum gratiam, & ami-
 ... suam influit nobis largiri, sed per quod etiam illam me-
 ... adiecit. Dedit enim nobis filium suum, à quo ipse placa-
 ... & omni veterum nostrarum iniuriarum memoria deleta,
 ... generi, per eum reconciliaretur, quod nulla per nos ra-
 ... potuit effici. Quisquis enim nostram mortem illam susce-
 ... licet pro omnibus vnus se deuouisset, idque egisset opti-
 ... animo, piæque voluntate: tamen ex infecto genere oriundus
 ... iam ille culpam, nedum salutem aliorum redimere potuisset.
 ... hoc maxime effulget magnitudo, & maiestas, & glo-
 ... la summi Dei, qui totum expleuit nobis beneficium suum. Nec
 ... placabilem, sed hostiam etiam, qua placaretur exhibu-
 ... pro quo meriti minus nostra à parte esset, hoc magis elementa-
 ... & iustitiam illius deamarem. Sed licet nihil
 ... dignum, nihil vim aut rationem ullam meriti con-
 ... amea aliquid à nobis proficiscatur necesse est, in quo
 ... Dei gratia, & iustitia, id portò non est operis, sed bonæ
 ... erga Deum voluntatis, quæ solum per fidem CHRISTI
 ... nobis potest. Fides enim est quæ confidit, & totam se
 ... Deo, quod tum fit, cum & in futurum Deo placere
 ... & de præterito confidimus omnem ex præteritis no-
 ... oblationibus offensionem in illa diuina mente penitus esse de-
 ... horum vtrunque per fidem in Christo Iesu assequi-
 ... disciplinam videlicet agende ex Dei voluntate, ac imita-
 ... & redemptionem iam diu merita per nos propter pec-
 ... nostra mortis. Quorum vtrunque in sanguine CHRISTI no-
 ... ratum est, quod etiam ipsum subtilius est videndum,
 ... dum sanguis CHRISTI peccata nostra abluerit. Ac
 ... legem Moysis ita iubere cognouimus, ut sanguine sem-
 ... pro aliquo peccata expientur, cui oportuit legi satisfieri, qua de
 ... ad Hebræos copiose est scriptum. Sub ea enim lege
 ... nati CHRISTVS, illud quoque ex lege facere con-
 ... ut quos liberare redimereque volebat, pro his suum ipse
 ... effunderet, suam autem, ob eam rem, ut non breuem
 ... & cito interituram, sed æternam, & stabilem redemptio-
 ... interiret. Nam sanguis victimarum, qui pro commisso, &
 ... delicto fundebatur, susceptam quidem antea macu-
 ... non erat autem future integritatis, & innocentie
 ... Itaque ad easdem sepe numero victimas, & ad eadem
 ... erat reuertendum. Sanguis vero CHRISTI quod
 ... ad pes-

xy ad pes-

ad peccata vetera attinuit, legis, & sacrificij propriam exhibitionem fecit, quod ad ventura autem, maiore etiam mysterio unum humaquam genus est complexus. Etenim gentes extere, quae legem non tenebantur, & illam forsitan vim purgandi & expiandi per cruorem victimarum factam non intelligebant, hoc certe sacramento instructae, eruditaeque sunt, quod mors illa **CHRISTI** illa crux, ille sanguis caelestis, doctrina omnibus nobis certis quemadmodum vitam nos quoque, & mortem ab illis mundi penitus disunctam, & in Deo fixam decurrere debent. Itaque tum per fidem in **CHRISTI** sanguine Deum reconciliamus, si in illo sanguine, illaque **CHRISTI** morte etiam ascensione animi, voluntateque commoriamur, tum mundi, & vitae huius blandimentis pro nihilo habitis bonum omnium summam in Deo constituamus. Qui enim deum, atque constituunt, illi cum **CHRISTO** peccata mortemque & ad fructum aeternae vitae cum eodem postea suscipiant. Illi igitur sanguine, Christi quoque morte, cum fides tota nostra, tum Dei reconciliatio, & pax nobiscum facta consistit. Sequitur autem In demonstrationem iustitiae suae, ex remissione peccatorum peccatorum in tolerantia Dei. Proposuit, inquit, huiusmodi peccatum Deus, in cuius sanguine ipse per fidem placaretur, ut ostenderet iustitiam suam, & summam, immensamque bonitatem, per quam remisit peccata, quae diu tolerauerat. Illa enim bonitas, & longanimitas omnipotentis Dei in hoc quoque saepe apparuit, quod pertulit, & sustinuit eos, qui peccauerunt, submissa autem non ut eos grauius peccet, sed ut aniam & occasionem peccandi in illis inueniret. Huius porro perpetuae Dei voluntatis, & tolerantiae testis fuit **LEVI**, in quo etiam antiquis, & diu ante mortuis patribus, qui non in mundo omnia sua desiderant, sed in Deum bonam partem cogitationum suarum direxerant, peccata proprio est facta. Et quoniam hoc est Pauli natione aliquando per gentem, & Ecclesiam Christi, & genus hominum interitum, perinde aratibus gradibus diuidere, ac dispartire, ac si de longum nomine loqueretur, mundi, aetates, & tempora aratibus hominum commodare: sic nunc in isto loco de humano genere toto per de homine uno loquitur, humanitate, & bonitatem summi Dei, qui ipse fermè iustitia appellat, qua de re factis est dictum, quam in singulis hominibus adhibet Deus, ut peccata diu, multumque, toleret, expectetque occasionem peccandi, atque parcendi, eandem ipsam elementiam, & bonitatem humano genere toto adhibuit, cuius cum tot seculorum peccata miser peccata, quo tempore maxime illa percrebuerant, summumque peruenierant, praecidit ille tandem patientiam suam, ita praecidit, ut humanum genus, quod propter delicta, & peccata

...iam expiatio
 ...ysterio omne
 ...ca, qua leg
 ...cipio per
 ...de carce
 ...a C h r i s t i
 ...nobilis car
 ...ab illis
 ...ere conu
 ...um homo
 ...meo me
 ...ur, ut i
 ...ntu domi
 ...um de qua
 ...sponat
 ...tate: illi
 ...a nolite, im
 ...sequar aut
 ...pactum
 ...viam
 ...ur, p
 ...zatione
 ...m boni
 ...appo
 ...dicitur
 ...ntu, de
 ...dicitur
 ...ca, de
 ...ntu, po
 ...quando
 ...ig
 ...ingul
 ...b homin
 ...oro p
 ...de boni
 ...ntu
 ...ntu, v
 ...ero
 ...boni
 ...lorum
 ...rant, al
 ...em
 ...ari, &

...itudine summo supplicio afficere debebat, summo sibi ex
 ...pna, vinceretq; beneficio. Atq; hoc est dignum Dei natura, &
 ...sententia, hoc illius benignitati, bonitatiq; consentaneum.
 ...qui est, quod agat contententius sibi Deus, quam vt in hunc
 ...m tradet, atq; excipiat eos, qui prauis moribus, opinioni
 ...que imbuti, ignari quid expediat, viam sibi ipsi muniunt ad exi
 ...m, vt sustineat eos videlicet, vt foueat, vt adiuuet, si forte velint
 ...pando per illius gratiam & misericordiam liberari. Hæc est illa
 ...sententia, de qua toties à nobis est dictum, quæ maxime demon
 ...strat, atq; illustrat ipsius Dei gloriam, quam nos, qui in CHRISTVM
 ...credimus, fiduciam que nostram in Deo ponimus, per fidem ven
 ...m imitamus, diuini illa generis, non humani, quam non lex, nō
 ...scripturam, non hominum mores, non parentum disciplina, sed
 ...fidei sola nobis insinuat. Nam si velimus iustitiam interpretari in
 ...hoc loco illam, quæ habeat similitudinem legis, quæ ei, qui deli
 ...quum nisi irogata poena, veniam dare non audeat, idcircoq; san
 ...guinem CHRISTI Deus expetiuerit, vt possit illo modo quasi iu
 ...ri & legibus satisfactione facta, hominibus deinde ignoscere, vi
 ...detur et altera parte habere ista res iniustitia similitudinem. Qui
 ...tor equum, iustumque sit, quod nocens absoluitur, innocentem
 ...condemnat: Quid enim dixerit quispiam, nōne CHRISTVS
 ...sanguine suo, pro cunctorum peccatis Deo satisfecit? Satisfecit
 ...enimvero, sed ista satisfactio subtilius est intelligenda. Non
 ...tam quod in exercitu sepe fit, vt cohors, aut legio, sit relique
 ...ribus, vel signum si amiserit, puniantur pauci, ceteri omni
 ...per liberati discedant, sic contigit in CHRISTO, vt pleste
 ...rima se, reliqui vero liberarentur omnes. Sed hi tantum li
 ...berati sunt, qui & mori ipsi cum CHRISTO volunt, vt sit
 ...necessitas per Christum salui esse volumus, eandem nos mortem
 ...pati, quam ipse perpeffus est: necesse sit, inquam, non eodem tan
 ...tem penitus modo. Nam Christus carnem hominis peremit in
 ...carne, tanquam peccati fomitem, vt peccatum exstingueret,
 ...quod & carnis torum exstinguit, quod nos in illa carne CHRISTI car
 ...nem etiam nostram fide, & voluntate peremptam haberemus, pec
 ...catisq; moreremur. At hoc nemini contingere potest, nisi volen
 ...ter, & Christo IESV fidem istam habenti. Sic enim nos à morte,
 ...mortuos liberavit Christus, vt qui ad vitam cum illo coniungere
 ...vellet, carnem suam vnā cum illius carne crucifigerent, in quo
 ...est vniuersa redemptio, non prætorum solum, sed futurorum
 ...cum peccatorum. Sumus igitur hac ratione potissimum salu
 ...tas consecuti, quod volumus Christo commori, si accidat vt
 ...et veritas ita poscat, etiam corpore: sin id minus opus sit, sem
 ...per tamen voluntate, cuius index nobis mysterij, idemq; sacramē
 ...tum, baptisimus est. Carnis autem mors iudicio, & fide, & volun

UNIVERSITÄTS-
 BIBLIOTHEK
 PADERBORN

tate suscepta, hoc utiq; in se habet, quod peccato amplius liber
 nō est, vivitq; deinceps spiritalis iam homo, qui est et Deus crea-
 tus, non amplius carnalis, qui ab Adam progenitus est, ut ab-
 eo Paulus: Veritas, inquit, est in Christo Iesu, de peccato
 priori modo vivendi, veterem hominem corruptum per capi-
 tates deceptionis, & renouari spiritu mentis vestra, & iustitiam
 uum hominem ex Deo conditum, in iustitia & sanctitate uen-
 ris. Atqui tota vis in nobis mysterij, & CHRISTI est, ut in
 carne commoriamur, & cum eodem vnā in spiritu uiuamus,
 neque potest quisquam ad illam uerā iustitiā uitam cum Iesu
 conseruare, in quo caro peccati non ante sit occisa. Quia
 propter ipse Christus, qui fuit nobis exemplum, & doctrinam
 patris oratio, quod in pleno, & perfecto documento conuenit
 carnis necesse fuit, non solum uoluntate, uerum etiam uoluntate
 in nobis modis in carne est afflicta. Sic enim ipse de se in
 pronuntiavit, quod talia oportuit pati Christum & sic in
 in gloriam suam. Nos uero, qui ab illa tanta perfidione, pro-
 stantiaque Iesu Christi longe absumus, satisfacimus ut uel
 promptam uoluntatem ad eadem perferenda afferamus. Per
 enim carnem in nobis iam occidere, quod facere placet, pos-
 sumus, nisi ab amoribus mundi prius diuellamur. Vnde
 ipse ipsam adigimur, & quod fide uoluntateq; conuenit
 est præstandum, tunc quantum nobis dominus docuit, ferenda,
 ferenda, & patienda incommoda sunt, dolorq; acceptus, &
 ipsa mors toleranda. Hac enim fides in Deum & Chri-
 sti imitatio, per quam aditus nobis in caelum aperitur, quem
 refecit & aperuit ipse Christus. Ita & Paulus in Hierusalem
 turus, adhortans eos, quos in fide instruxerat, illud imperant
 los admonet, quod per afflictiones multas oporteat nos uocari
 in regnum Dei, siue in uoluntate propria sic constitutus, siue
 peribus exequamur. Er ad Corinthios, Semper mortem
 Domini Iesu in corpore circumferimus, inquit, ut & uita Iesu
 corpore nostro manifesta fiat. Et iterum, Semper nos uocamus
 mortem tradimus propter Iesum, ut & uita Iesu manifesta fiat
 mortali carne nostra, aut uestra, id est, carnis nostre uita, qua
 peccato uiuitur, in mortem traditur ob Iesum, cuius uita, & mor-
 tum in nobis suscipimus, ut in eadem carne ob peccatum mor-
 ti dempto, eliminato que peccato, eadem uita immortalis
 pareat, quæ in Christi Iesu carne manifesta est facta. Item
 mysterio Christi euidentius ad eosdem Corinthios: Quia
 Christus vnus pro omnibus mortuus est, ut qui uiuunt, amplius
 sibi ipsis uiuant, sed ille, qui pro ipsis mortuus & excruciat
 est. Er ad Galatas: Christus dedit semetipsum pro peccatis nostris,
 ut eripiat nos ex presenti seculo prauo. In alio loco: Ut Deus

in Christo crucifixus sum, vivo autem non amplius ego,
 sed in me Christus, & qui sunt Christi, carnem crucifixi-
 onis affertionibus, & cupiditatibus suis. Et eodē sensu ad Ephesi-
 os: Christū soluisse parietem septimediū inter Deum, & nos ait:
 quod distinebamur, & impediēbamur, ne iungi, & adherere Deo
 possemus, ipsū autē seprum fuisse in carne nostra cum Deo ini-
 unctam, quam solvimus, cū peccato morimur. Et ut idem ipse
 ait: Tunc Christum addiscimus & in Christo edocemur. Et ad Ti-
 motheum: Christus dedit seipsum pro nobis, ut redimat nos ab omni
 iniquitate, & purget sibi ipsi populum acquisitionum, & mulatorem
 honorum operum. Et Petrus: Christus passus est pro nobis carne,
 ut nos eandem mentem induamini, quoniam qui passus
 est in carne, destitit a peccato. Ioannis quoque illa per os domini
 nati de carne Christi, quae panis est mundi, sine quo vita esse nō
 potest. Et item de sanguine plena mysteriorum, & sublimitatis o-
 ratio admodum planē indicat morte Christi non tam simplici
 modo peccata nostra deleri, ut in lege veteri per victimam dele-
 bantur, quāq; & illi quoque ritui, & religioni satisfecit Christi im-
 molatio, sed plenū esse mysteriū illius mortis & crucis ad nostrā
 liberationem, si carnē nostram, cum ipsius mortuā esse velimus, si
 Christū ipsū Iesum induamus, si illius afflictam, & maceratam
 carnem salutarī cibo assumpto in nostram ipsorum carnem alen-
 dam, accuriendamq; adhibeamus. Sed de vi tota rationeq; myste-
 riū Christi quoniam sacris hoc loco dictum, & fortassis alibi dice-
 ritur, pergitur ad Apostoli verba, qui bonitatem & iustitiam Dei
 in eo magnificans, quod remisit peccata ea tantū diu quae tolera-
 verat, admodum etiam modum, & tempus unā cū modo, quo iustitia
 Dei habitura sit, adiungit, sic iterum repetens. Ad demonstratio-
 nem iustitiae suae in hoc praesenti tempore qualiter ipse iustus est,
 & iustificas eum, qui est ex fide Iesu, hoc secundum quod repeti-
 tur ad demonstrationem iustitiae habet expressionem, ac si dice-
 ret, ad demonstrationem, inquam, iustitiae suae in hoc tempore,
 quo modo filium suum ad nos videlicet, totumq; sese nobis, & a-
 maceratam suam erga nos patefecit, nec tantum in eo ostendit iusti-
 tiam suam, quod remisit, ignovitq; peccata, quae tolerauerat, sed
 quod de illa sua diuina, singulariq; iustitia bonam etiam partē
 in nos per fidem Christi deriuavit, ut faceret nos ad imitationem,
 & similitudinem sui iustos, quod idem est, quod supra dixerat ex
 fide in fidem. Per fidem enim eandem Christi & Dei iustitia in i-
 uis Deo paruit, & in nobis impressa, insinuatq; est.

*Non ergo gloriatio: exclusa est: per qualem legem? operum? ne-
 quequam, sed per legem fidei. Putamus ergo fide iustificari homi-
 num carsum ab operibus legis. An Iudaorum Deus solum? non*

Iyy 3 autem

autem & gentium? certe & gentium. Quoniam quidem
Deus, qui iustificabit circumcisionem ex fide, & praprium per
dem. Legem igitur abrogamus per fidem? absit, sed legem abro-
gavimus.

EXCELSA est, inquit, ò Iudæe gloriatio tua, qua de lege tua
nec per aliam legem operum, quæ sit melior tua, nemo
potest, lex enim Iudæorum, ut diximus, ut quæ veri Dei
præter cæteras haberet, peccatumq; & recte factum ex
tu, & voluntate dijudicaret, sola erat idonea, quæ apparet
lex, nec lege alia ipsa, neq; eius opera alijs operibus potest
ci, sed exclusa est per legem fidei, dignior enim facta est fidei
autore & interprete cū Deo nos coniungamus, & si man-
prio vocabulo tantum ut legi operum illud legis in fide
lex fidei appellata est, quod idem est & fides. per fidem a legi-
pera, quantum ad acquirendam iustitiam, & Dei gratiam per
principe laude exclusa sunt, hoc etiam magis, quod est quo
que ex lege veniat ad iustificandū cōmoditas, angustia
circumscripta est, & clausa, & in vna tantum, neq; ex magna
tione habet locum. Iudæis n. duntaxat illa lex est lata, ut
rib. legis solum sit iustificatio, exiguum tantum gratiam
cæteros omnes à iustificatione excludi necesse sit. At hoc
nus ubique, & semper omniumque omnino nationum
Deus, nullis terminis paritur benignitatem suam
concludi. Itaq; utitur potius fidei instrumento, quam legi, quod
ad salutem omnium longe est communius. Nihil enim
est, q̄ omnibus esse æqualiter beneficiū, atq; communis. Cui
si fidei instrumentum est aptius, eo semper vno vult Deus
in qua; re est optimum. Fides porro & facile, & generaliter
mnibus est exposita, ut per eam quisq; possit ad Deum
care, atq; conferre. Itaq; ea & circumcisionem iustificat, & sine
circumcisione etiam praprium. Neq; nos cū fidem legi
mus, facimus iniuriam legi, tanquam velimus illam
sed legem potius sancimus eū ad suum finem, quod iustitia illa
eam deducimus. Sive n. lex Dei omnipotentis gratiam
exquirebat, per fidem Christi ea voti compos. melius
sive Messiam suum beatoris seculi authorem expectabat,
Messiam illi CHRIS TVM demonstravit, sive adeo in illis
corporeisq; obseruantijs veritatem spiritus illa inuenerat
tualemq; doctrinam quodammodo paruribat. Hanc
sta spiritus doctrina reddita est & ipsa perfectior, atq; comp
or. Non dicitur autem antiquari, neq; aboleri id quod perfectior
sicuti nec puer cum ad virilitate perducitur, de natura
stata amississe quicq; sed acq̄uisisse perfectionē magis est
quod

Quid igitur dicemus Abraam patrem nostrum inuenisse se-
cundum carnem, si enim Abraam ex operibus fuit iustificatus,
quomodo gloriatur, sed non aduersus Deum. Quid enim ait
scriptura: credidit Abraam Deo, & reputatum est ei ad iusti-
tiam, operanti vero merces non reputatur secundum gratiam,
sed secundum debitum, non operanti autem, verum credenti in
Deo, qui iustificat impium, reputatur fides eius in iustitiam.

Paulus affirmat quantum plus & gloriae, & gratiae acquirat
apud Deum fides, quam opera, exemplo patris nostri Abraam,
quia haec etiam in operibus, & actionibus suis rectus fuit vir, &
iustus: hoc enim est, quod ait: Quid dicemus Abraam patrem
nostrum inuenisse secundum carnem? id est, quam gratiam,
quam laudem ex operibus carnis, humanis scilicet, & tanquam
ex homine actionibus inuenisse? qui ut etiam in illis fuerit planè
potius inter homines fuit, & inter illos potuit iure suo gloriari,
etiam Deum quidem certè non potuit, at quamobrem non potuit?
quoniam, quam agebat, exercebatq; inter homines, iustitiae, ipse
sibi erat author. Sibi enim ipse constituebat, & praescribebat,
quod esset faciendum, ut aequitatem cum ceteris, & societatem
conseruaret. Illaque in eo iustitia & ab humano consilio profici-
scens, & in humanis opinionibus tota consistebat, ut nulla ef-
ficeret Dei gloria, sed omnis & in homine, & ex hominibus glo-
riam. Fides vero erga Deum, & quam Deo Abraam habuit, fecit
illam, ut non suo iudicio quicquam, sed Dei consilio, atque præ-
ceptis ageret omnia. Itaq; & patriam, cognationemq; suam illo
relinquens, & posuit tabernacula, quibus in locis est iustus,
& ad concubitus vxoris iam desperatos se retulit, & filium Deo
probit in sacrificium, & deniq; factus est illi in omnibus obe-
diens. Quod si opera iustitiae, quae ab humana voluntate,
consequuntur: proficiuntur, aliquam habent gloriam, quanto ma-
iorem illa, quae ab diuinis consilijs, & voluntatibus sunt profe-
cta: tanto videlicet, quanto humanis virtutibus diuina virtus, in-
ferius antecellit. Fidei ergo iustitia diuina non humana nobili-
tatis est, in qua & eius, qui credidit, gloriatio tota ex Deo est, &
ad Deum rursus conuertitur, ut neque initium, neq; exitus huius
gloriae aliud quippiam sit, quam ipse Deus. Gloriae autem talis
fundamentum est fides, quandoquidem in fidem solam haec Dei
excellens iustitia transmittitur. Igitur patere omnibus necesse
est, quanto pete sit fides, fideiq; iustitia operibus legis, aut huma-
nis iustitiae actionibus anteponenda. Ac ne ambigui quicquam in
quodlibet animis relinquamus, omnesq; ut euellamus dubi-
tationis scrupulos, examinetur vnusquisq; seculi, & cum animo inuis

suo, quæ sit ista operum, & quæ fidei iustitia. Tum quænam ab illa intersit, intelliget. Operum iustitia ea est, quæ quibuslibet estis, & actionibus suis fidens, quod rectè, atque integre ab omnibus se gesserit, collocat in illis spem cum laudis, cum filio etiam sue, ut siue ex hominibus, siue ex ipso Deo spectandum premium sit, paratum sibi id esse confidat non alicuius dono, sed beneficio, sed merito imprimis suo, quod sic Apostolus canit Operanti vero merces non computatur secundum gratiam sed secundum debitum. Deberi enim mercedem sibi paratam gratias dedit, in quo quadam est unicuique in seipso contentio nonnulla etiam vel tacita arrogantia, ut sibi ille admodum videatur, quisquis est, & honorem perfuncti operis sibi merenti tribuat. Dei autem omnipotentis in eo nulla clementia, & liberalitas sit gloria. Qui vero nullis suis meritis, actionibus, & operibus, conferat se ad summum Deum, satis in illo factorem, & perstantis & benignitatis esse, ut velit, valeatque quantum in seipso improbi per fidem accedentem ad se iustificare, hoc alio genere præstantioris iustitiæ probus effectus ostendit, atque illustrat. Quis enim Deum præpotentis gloriam. Atque ille quidem primus operum sectator, sic adhibet in gerendis, suscipiendusque rebus, quatenus tantum legi, hominibusque satisfaciat. Hic enim alio & ex Dei dono iustificatus illas operum, legisque iustitiam tantam quædam terrenarum cogitationum esse putat, quam nihil aliud sint, quam explicare in eo se velle, quod totum in operatione, hoc est cum cupiditate, & studio in rebus terrenis, sed inde ut euellaris, sed quemadmodum ordine quodam, & imitatione in illis moueatis, exquirere, hic autem iustus Deum, quem appellat Deus in Abacuc inquit, Iustus meus ex abiectione, qui per fidem ex Deo & iustitiam adipiscitur, & vitam eternam consequitur modo, & maioris iustitiæ sit compos, legemque sibi operum vitam non ex lege operum, sed ex imitatione Dei conuenit. Perceptum ut à quo aliquid discendo perceperimus, cum id posset, quod ad dicimus, adhibemus in vsum ipsi, atque experimus, cum a quo accepimus studeamus esse similes, in quo doctoris nostri, & receptoris gloria per nos maximè amplificatur, & ostenditur. In Iudæa qui hanc ex fide nostri iustificationem non adhibent qui cunctos ad opera legis reuocant, quemadmodum conuenit gloriam summi Dei? Accedunt gentes ut Deo se efficiant, & gloriam expetentes, illius benignitati confidere parant. Quis tu Iudæa? frustra inquis laboratis, & admittimini. non est enim Deum perueniendi via, ad nos primo confugiatis oportet, & legem nostram accipiatis, carnemque præputij circumcisi, & atque omnia legis iusta impleatis, si donum vite & gratiam Deum queritis obtinere. Hoc enim est glorificare Deum.

nam illius maiestatem in angustum velle redigere? qui si non
 potest parcere, nec iustificare absq; lege, & victimis, vbi illius
 maiestas? si non vult, vbi bonitas, ac beneficentia? At enim se-
 pulchra constituit, vt sic fieret, rationemq; & modum, quo ipse
 iudicaret, in lege instituit, nempe tum quidem tarditati tuae co-
 gnitas, cum tu spiritualis disciplinae penitus expers, eiusq; in tuis
 sensibus rudimentis proflus indocilis in corpore, & corporeis
 sensibus totus inhærebas. Quin tu recto nunc itinere fidei & hu-
 manitatis tendentes ad summum Deum in legis amplius lenitas,
 & clementia, & ad contractus operum ne coge, cunctasq; in ho-
 nis virtutis, & iustitiae partes Dei esse sine, & non nostras, quod sic
 de vultu nostra perfectior, & Dei maiestas clarior, atq; augustior
 etiam sit, sicuti quidem fuit in patre nostro Abraam, qui non ex
 operibus suis, quae fecerat, sed ex fide, quâ habuit Deo, meruit ius-
 titiam. Quam praesertim in Deum fidem, non autem ex lege iusti-
 tiam sequitur beatitudo à Davide etiâ tuo significata, & testata.

*Quemadmodum & David dicit beatificationem hominis, cui
 Deum impunitat iustitiam absque operibus: Beati quorum remis-
 sio sunt iniquitates, & quorum obiecta sunt peccata: beatus vir,
 cui non imputauerit Dominus peccatum.*

Hic enim certè, qui beatus dicitur, nō ex operibus legis, quae
 ratione seruauit, alioquin quomodo eguisset, vt sibi à Deo pec-
 catorum remitterentur: sed ex ipsa peccatorum dimissione cōsecutus
 est Deo beatitudinem, in qua adpiscenda nullas ipse suas par-
 tes meruit, nisi hanc ipsam fidem, quod credidit à Deo, etiam si-
 ne operibus misericordiam sibi posse, clementiamq; praestari, ac
 clementiae gratiâ beatificationis suae soli Deo acceptâ retulit.

*Beatitudo igitur ista in circumcisionem: an & in prepu-
 tium? Dicimus enim quod reputata est Abraae fides in iusti-
 tiam, quomodo ergo reputata? cum esset in circumcisione, an
 cum in preputio? non in circumcisione, sed in preputio, & si-
 gnificat acceptam circumcisionis notam iustitiae ex fide, quae fuerat
 in preputio, vt esset pater omnium credentium per preputium,
 vt reputaretur & illis iustitia, & pater circumcisionis his qui
 non ex circumcisione solum, sed qui etiam incederent vestigiis
 fidei, quae fuisset in preputio patris nostri Abraam.*

Id est, inquit, beatitudo, quae ex fidei iustitia, & propter eius-
 modi iustitiam nobis tribuitur, per quam quidem iustitiam del-
 ta Deo, omnium peccatorum nostrorum maculis ad illius sum-
 mam voluntatem omnibus in rebus spectandam, atq; exequen-
 dam,

dam, & prompti efficiuntur, & habiles, quemadmodum & ipse Abraham ad parendum in cunctis Deo alacer, & paratus factus deinde est. Ita inquam, beatitudo attributa est Abrae, cum ad hanc præputio esset, nec dum circumcisionem in se admisisset. Nam circumcisio post fidem illam iustitiam iam adeptam Abrae ipsa præputio est, quæ futura esset indicium, & veluti nota illius ipsius ex fide iustitiam, quæ Abraham Deo credens in præputio esset adeptus, nota inquam, & indicium Abrae genus carnale à cæteris generibus discriminaturum. Quoniam enim Deus illa fide Abraham se, & in his, quæ ipse eidem Abrae promittebat, illius credulæ & fiducia adductus dignum illum effecerat, in cuius semine gentem & cognationem suam uniuerso generi humano imperpetuum clarior extaret suæ promissionis fides, & ad nationum, ac locorum omnium conscientiam esset testata, illo circumcisio voluit signo Abrae sobolem distingui, quod quidem signum tantum esset indicium ac monumentum eius promissi, & patris, quod cum ipso Abraham Deus pepigisset, quæ quoniam promissio illi ab Deo ob ipsius fidem & fidei iustitiam erat facta, signum tantum pacti, sed illius ex fide iustitiam, quæ id pactum explebat, facta est circumcisio. Ita signum circumcisionis fuit nota iustitiam, quæ Abraham Deo credens in præputio fuit ab eodem Deo dignatus, atque ornatus. Quod autem hic circumcisioem signum iustitiam, in Genesi eandem signum pacti appellat, in quodam loco scriptum est: Et circumcidetis carnem præputij vestri. Et erit in signum pacti inter me, & vos. Erat autem hoc pactum ex promissione Dei cum Abraham eiusmodi, ut cum hereditate terræ & multiplicatione innumerabilis posteritatis id etiam illi polliceretur Deus, quod ex semine ipsius prodiret olim, in lucemq; egerent, qui eandem gratiam Dei, & iustitiam, terramque recta ætate possessionis in omnes tribus terræ propagarurus esset, qui vobis nonisset, omnibusque fuisset factum manifestum ex semine illius Abrae secundum Dei promissionem profectum esse, Deumq; profectum esse, quod fuisset pollicitus, tum sublato circumcisioem signum, quod deinde inane, & irritum futurum esset, ad eam fidem in Deum obsequium cunctorum fieret, per quam Abraham in præputio postquam Dei amicitiam, & gratiam, in signumq; ab eo donum celestis iustitiam consequi valuisset: Ita circumcisio, quæ signum fidei iustitiam Abrae in seipsa fert, si non sit sub signo fidei, ac iustitiam, signum est, & quatenus pactum indicat futuri ex Deo donum, in semine Abrae sanctificarentur omnes gentes, iam eandem dono amplius signum non est. Abraham potest ipse dupliciter dicitur est pater & generis sui, ac posteritatis, per circumcisioem, & humani generis totius per fidem. Pater quidem omnium gentium, cum etiã tunc in præputio esset, fidemq; Deo habuisse.

pro quoque item in præputio constitui similem in Deum habere fidem, simili apud Deum iustificarentur gratia, fidesque in iustitiam reputaretur. Pater autem circumcisionis, hoc est pater, & posteritatis suæ: si illud tantum signum posterit sequæ circumcisionis, carnalis tantum pater. Sin autem, quod signo in æternitate, eiusdem fidei vestigiis, quibus ille in præputio operatus est, velint & posterit eius incedere, verè illis pater, neque pater solum, sed animi etiam sui, & fidei erga Deum, partæque pater eam ipsam fidem iustitiæ integram illis hæreditatem transmittens. Ex quo planè patet, fidem ubique esse & valere omnia: nec quidem ad acquirendam Dei gratiam, & ad conciliandum Deo castissimè iustitiæ donum ad vnum quemque; hominum spectat, quando nec sine fide valet quicumque circumcisio, nec sine fide præputium circumcisionem non desiderat.

Non enim propter legem promissio fuit Abraæ, & semini tuo herediem eam esse mundi, sed propter iustitiam fidei. Si enim ex lege, hi heredes, manus facta est fides, & vana promissio. Lex enim iram fabricatur. Nam ubi non est lex, neque in iustitiam, propter hoc ex fide ut per gratiam, quo firma promissio omni semini, non solum quod ex lege, sed & quod est Abraæ, qui est pater omnium nostrum, sicut scriptum est, *legitimus patrem multarum gentium posui te.*

Propter ista illa, quæ facta est Abraæ a Deo, inquit, non ratione legis nec propter legem facta est, sed propter iustitiam fidei. Quia enim credidit Abraam Deo, & id reputatum est illi iustitiam, propterea ipsi Deus præclaram illam promissionem dedit, eandem eum fore mundi. Quæ promissio quanquam non eodem verbis in Genesi est perscripta, ex aliis tamen verbis colligitur, quod in semine ipsius erant sanctificandæ omnes tribus terræ, atque hæc promissio non propter legem Abraæ facta est, sed propter illam fidem, quam is Deo habuisset, quod ei præcipiens, ac pollicenti in cunctis credidisset, atque obtemperasset, propter que eam iustitiam, in cuius genere, & nomine facta est Abraæ a Deo est existimata. Ita cum Abraæ illa tum promissio daretur, neque legem ita spectabat, ut ad eam suas promissiones dirigeret, neque posteaquam illa quæ promiserat, impleta, id est legi, & legis operibus ab eo datum, sed cum illi Abraæ facta, atque iustitiæ, tributum tum diuinæ imprimis constantiæ, & veritatis. Etenim si propter legem & illa promissio tunc facta, & post ludæorum generi eiusdem ratione legis extulisset, inanis illic Abraæ fides, & Dei promissio irrita extulisset. Ac quod ad Abraam pertinet, si fuisset a Deo spectata in suis

PRO-

promissionibus lex, quid honoris, quid gratie obtruncasset. Deum fides Abraae, si non ipsi, nec fidei eius precipue, sed generi, & posteritati ipsius datum fuisse, ut dignitate Deo promissionibus haberentur, qui in legem Moysi conuersissent, & suum in illa nomen professi, eam religiose diligenter coluissent, quando non praeruaricatoribus, sed promissionis suam imperitum benignitatem Deus. Quid ergo meritorum crederet Deo Abraam, necne crederet, si non propter fidem, nec propter fidem suam, sed ratione legis, eiusque posteritatis, quae sub lege futura erat, illa à Deo fuisset promissio. Deinde quam Abraae gratiam posteri eius debuissent, diuinitatem promissionum, quam accepissent, non parenti suae nec fidei parentis, sed suis operibus retulissent acceptam, modo ne credere quidem firmè Abraam Deo, omnemque fidem in illius promissis constituere potuissent, si legem praesentium, & in lege posteritatem spectasset illa promissio. Quod enim quod pendisset ex incertis posterorum fidei constantia, & stabilitatis in alienis voluntariis sitam habuisset potuisset ab alio quopiam homine non suum negotium perire, nec stipulante sibi ipsi tanto post venturum tam bene credere, ut non aliqua in animo ambiguitas resideret? non est autem eiusdem ambigere, & fidem habere. Quamobrem si quae Abraam fidem habebat, in eo ipso rursus dubitare cogitur, quod fides in eo certa inerat, & quoquo modo facta est, certo in praesentia facta si non Abraam ipsum, sed posteritatem eius accepisset, causam nullam grauem, nec dignam tantam in Deo habuisset, quamobrem ipsi Abraae postillum videretur esse faciendum. Etenim cum quid ei promittitur, quod in illius eius posteritate perfoluendum, id cum praestatur, sed non eius, cui promissum fuit, sed eius, qui post deum accepit, praecipue habetur ratio, quis non videat inanem & vacuam ratione dignam promissionem illam extitisse? cuius nimirum ad eum cui fuerit facta pars omnino nulla pertinet. Deinde si ob legem, & legis causa facta est promissio, ob eam rem profecto est facta, ut non habentibus legem, sed seruantibus ille honos habuerunt, quoniam ubi lex, ibi est praeruaricatio, itaque praeruaricum se potius prouocauerunt, quam beneuolentiam, praeruaricatum illius promerere. Ergo in omnem partem vana relictus est Dei omnipotentis promissio. Enim verò in Deum vana relictus est, de quo est scriptum, In aeternum Domine peremerit verbum tuum, in seculum seculi veritas tua. Fidei ergo Abraae de

e fide iustitie & in eo ipso, & in posteritate eius maxime
 dicitur DEVS, quae parenti ipsi, & capiti generis promiserat.
 quae ex fide, inquit Apostolus, ut totum esset gratia, ac non
 merces, proptereaque maneret immobilis cuncto semine
 Dei promissio. Quod enim gratis, & innata sua bonitate
 non promittitur, id cum solum DEVM habeat authorem,
 necesse est ab immutabili, & aeterno, aeternum quoque ipsum,
 immutabile est. Quod vero labori, industriae, diligentiaeque
 accipitur, cum ex hominum pendeat consiliis, & actionibus,
 ut infirmas semper, & vacillantes sunt, incertum item ipsum,
 libit nullum unquam habet perenne firmamentum stabili-
 tatis. Iam fides, quae digna tantis honoribus à Deo efficitur,
 illius ipse se meriti pondus affert, sed tantum ut materia for-
 metur de illa Dei gloria, & beneficentiae parata, atque exposita
 etiam fuerit à Deo diuinæ iustitiae munere insignita per eam
 Deo bonitas, & iustitia magis ostendatur. Quae si fides tantum
 quaerit Deum, & benevolentiam in Abraam est affecta, cur
 non tam allequatur in nobis? aut quamobrem nos non multò
 legimus, qui hereditatem adeamus patris nostri Abraae, cum
 sciamus filij simus propter quam fidem illi est facta promissio,
 quae quae cum carnis duntaxat, & generis agnoscunt parentem?
 Quae carnalis illa Iudaeis cum Abraam cognatio, hunc à
 hereditatem merita est, ut ad eos potissimum docendos, & cō-
 tractibus Dei filius mitteretur, si fidem illa filij Dei, sine qua sa-
 tis esse non potest, suscipere, & altero quoque genere confan-
 guinitatis, quod spirituale totum, & per fidem est, Abraam patri
 non coningere se voluisset. Nam & IESVS ipse palam attesta-
 tur se ad eos solos missum esse, atque ut oues requireret, quae
 perierant domus Israël. Matth. 10. & 15. cap. Sed cum illi patre
 Abraham in carne sola duntaxat gloriarentur, fidem autem patris
 nulli ratione admitterent, neque de spirituali genere, quod pre-
 clarum multò per fidem est, quicquam praclarum, aut sublime
 cogitarent, ex primo honore, atque ordine in postremum reie-
 ctum qui per fidem filios Abraae se faciebant, de hereditate Dei
 suscipere. Etenim non carnis consanguinitas prima ducenda
 est, sed potior multò, atque praestantior, Deique magis naturae
 consuetudo, & proxima est spiritus cognatio, quae per fidem ipsam
 conueniens ad Deum, & iustitiam ab eo adipiscuntibus cum ipso
 conueniente Deo contrahitur, in qua nos praecipue Abraae filij
 sumus, ideoque est ei à Deo dictum, patrem illum multarum
 gentium fore, carnalium filiorum videlicet, aliorumque spiritua-
 lium. Porro fides est, Abraaeque in nobis imitatio & spiritualis
 carnis ad eam propinquitas, cum id, quod egit ille, ut parentes,
 patriam, & patriam suam relinqueret, Deoque in alias eum re-
 giones,

giones, & ad spes alias vocanti per fidem, & obedientiam se deducendum traederet. Item nos agamus, mundumque per nos astrum & carnales affectus omnes, praesentiaque mundi bonis, ad ipso Deo vocari libenter dimitamus, ac futurorum sperare Deo confidentes per fidem inimitamus. Atque ut admirari mere re huius sanctissimi, sapientissimique doctoris sentis, & cogitationes ex summis diuinitatis consiliis esse de promptis, amabilem quemadmodum fidei vim, incredibilemque potentiam apponit Abraham ante oculos nostros ponat.

INSTAR eius, cui credidit Dei iustificanti merito, & vocantis ea quae non sunt, ut si essent, qui prater speras credidit, quod futurus ipse esset pater multarum gentium, prout dum quod dictum, Sic erit semen tuum. Et non uultum illi non considerauit corpus suum iam enectum centum sexagesimo annos, nec enectionem vulua Sarai, sed in promissione Deum ambegit incredulitate, sed corroboratus est fide, dum sperat Deo, & persuasus certis, quoniam quod promissum potuit & facere. Ideo & reputatum est ei in iustitiam.

PATER multarum gentium, inquit, & in eo similes modis modo Deo illi ipsi, cui credidit, quasi fides ea, quae prout Abraham Deo similem cum Dei effecerit. Nam cum per in vitam restituar mortuos, & uocet ea, quae non sunt, ut si essent. Cum, inquit, in mortuis nihil omnino uoluerit, ut si essent. Quae non sunt nihil essentia, in Deo tamen uirtute reuerentia habent, & vitam mortua, & esse non entia, ut similiaque Deo uoluntas & mandatum adit, & praesens sit, quod non erat, & reuoluitat mortuum quod iacebat. Sic Abrae fides eadem hanc uirtute gressa uestigis, & suscitauit mortuos, & qui nequaquam entia nec alioquin futuri fuerant, eos ut essent, fecit. Ac mortuos eadem suscitauit, quatenus ipsummet Abraham, qui quod ad uiam generandi attinet, mortuus iam erat & natura, & corpore, ut uirtute ficauit, ut idoneus fieret generationi, quam uirtute reuerentia enecti propter aetatem corporis tam ualide ille haueit, ut uirtute lum ad Isaac, sed ad alios complures postea liberos uirtute corporis fuerit propagata. Quae uero illam inuirtute reuerentia, Abrae posteritatem fides eadem progenit, torque illi nepotes, & nepotum filios, tantamque successione & sobolem in uirtute & diem & naturam ipsam protulit, qui sine ea nulli in uirtute reuerentia sent, hoc fuit in illo uocare eos, qui nusquam erant, ut si fuerint. Ita Abraham per fidem eadem fere potuit quae Deo reuerentia naturam. Verum ita ipse potuit, ut omnem suam tantam reuerentia

in Deo, & Dei erga se gratia, munificentiaq; acciperet. Nec
 enim in his fides Abrae Dei virtutem est imitata, sed in illa ra-
 tione etiam, quod cum Deus creator omnium quidem hominū
 sit, per illam creationem quodammodo pater, pater autem ve-
 ritatis, coniunctus eorum, qui per fidem illi sese dedentes in
 eum credentes, ipsum eum imitari, ei obtemperare, bonorumq;
 hereditatem præcipue student sibi comparare, sic Abraam
 nihil aliud sobolis suae per fidem, quam seminis per carnem
 procreatus est pater. Ac ut demonstrat quo ex genere fides Abrae
 vera, firmam, quam valens, quam præter usum & morem commu-
 nitatis fuerit, persequitur exponens de ipso Abraam. Qui
 speravit in Deo, inquit, in spe credidit, qui cum respiciens sese, vxo-
 rumq; seculum suam nullam omnino spem generandi haberet, sed
 in certitudine spei prorsus esset peremptus, Dei magnitudinem, boni-
 tatemq; accedens, certissimam in spe venit, viduusq; effectus
 in certitudine sibi progeniem frequentissimæ prosperitatis, eamq;
 speravit, & erga Deum fidem corporis statim vigor ad conferendū
 genitum, & facultas procreandi est consecuta. Non enim ambegit
 in certitudine ad promissionem Dei, sed omnes animi, & mentis
 habentes ad credendum, & confidendum Deo intendit, dans il-
 li certam gloriam, quod non solum ex instrumento in utili per-
 tinentia, sed etiam Deo efficere quae cunq; vellet, sed etiam quod
 operum merito, certo esset effecturus, ideoq; hæc illi fides loco iusti-
 tiae reputata est. At quomodo iustitiae loco? aut ut in Hebræo
 scriptura videtur enim ita esse scriptum, Et credidit Domino,
 & reputatum est illud ipsi iustitia. Quo pacto, inquam, fides
 operum iustitia reputata est? Quia cum per operum iustitiam
 mercedem, atque honorem à Deo expectemus, fides in Ab-
 raam bona est dignior, quæ illa ex Deo præmia assequeretur,
 quæ humana iustitia sibi solet arrogare. Ita fides Abrae in iu-
 stitiae loco estimata est, tantoque præstantioris, & nobilioris
 iustitiae, quantum in his honoribus & præmiis fidei tribuendis
 bonitas & gratia, & liberalitati Dei summi fertur acceptum,
 fructumque illius beneficentiae, & gloriae nullum nostrum me-
 ritum, nulla quæ nobis iure debeat, merces decerpit. Hoc
 Abraam pater noster fecit, qui cum omnino desperasset de se
 & de virtutibus suis omnes spei suae partes in Deo vno constituis-
 set, ab eo solo agnosceret quicquid acquirebat, atque ita gloriam
 suam & debitam dedit Deo, neque de ea ipse quicquam huma-
 nae iustitiae operibus imminuit, quod fuit verè credere Deo,
 & se confidere. Iam cum ex alio genere Dei iustitia, atque ho-
 norum sit, quantum quisque offert de humana iustitia, tantum
 accipiat loci, quo accipiat minus de divina, ut si ad hauriendam
 aquam e fonte accedamus, hydriamq; afferamus, in qua
 nonni-

nonnihil turbulenta in sit aqua, neque purum habemus in amplius, neque plenum, quod petebamus, sic fides vna ad captandam Dei iustitiam sola idoneum, non debet alteram generare iustitiam, nec operibus, nisi ex diuina iustitia factis, vilo modo nos fidere.

Non scriptum autem propter eum solum est, quod ratum ipsi est, sed & propter nos, quibus debet reputari virtutibus in eum, qui suscitauit IESUM Christum Dominum nostrum à mortuis, qui traditus fuit propter peccata nostra, suscitatus ob iustificationem nostri.

QUOD de Abraam commemorat scriptura, inquit, nihil eiusmodi, vt in eo vno debeat valere. Non enim debet propter Abraam, sed Abraam propter fidem apud Deum gratiam contulit, & in eiusdem honorem fidei iustificatus est. Quae si tantum fides potuit, potest etiam in nobis, vt per eam illi, à Deo grati efficiamur, si crediderimus, videlicet & mortui tempus a Deo denuò viuificari, & nouam prolem per fidem parari. Atque ista Abraam in semetipso credidit. Notum est etiam IESUM eadem credimus Domino nostro. Credimus enim IESUM IESUM IESUM cum esset in mortem datus ob peccata nostra, carnem peccati in nobis suae carnis morte aboleret, immo ueretur. Ac si legis piacula etiam attendamus, vt fidei propter populum peccata meruissent, ipseque velut hostia propter omne populum peccata meruissent, ipseque velut hostia propter omne populum susciperet. Cum esset igitur mortuus propter peccata nostra, à Deo etiam patre credimus è mortuis cum ex carnis morte fuisse, & in vitam rursus, nec iam mortalem redierunt, quoque vna cum eo, peccato prius mortui, iustitiae deinceps fruueremur. Atque haec fides nostra vt spiritualior longe est, et praestantior. Etenim Deus ex Abraam per fidem nostram generationis longam posteritatem pertexuit, per fidem autem nostram in infinitum prope spiritualis generationis est virtus. Haec accurate illud inspiciendum est, quam alto, & reconditio in illo Deus fidem illam Abraam, fidei nostrae, & corporis in magna carneasque seminis, & generis propagationes nostrae spiritualibus procreationibus praemisit, qui circumcisi voluntatem domum Abraam, eiusque posteritatem in eo membrisque est natura factum, attributumque generationi, vt si postea ademerat, vt si posteriore tempore qui per carnem generati Abraam duxissent, ab atavi sui fide erga Deum delicerent, etiam monerentur illo ipsomet circumcissionis signo sanctitatem adhibere.

in meliorem sobolem semper Deum ex fide reparatum est
Quod cum per IESUM Christum & per fidem CHRIS-
ti Deo credidimus, factum sit, nouaque spiritualis iam,
in corpore proles in lucem & veritatem sit edita, hęrent ad-
terram iudici in carne & preputio, nec a carnalibus possunt
inutilia conuertri. Credimus igitur, IESUM Christum mor-
tuis peccatis nostris fuisse postea a Deo ẽ mortuis excitatum,
que ipsam fuisse mysterium nostrę redemptionis, quod & tra-
ditum in mortem, donatusque mundo a Deo patre propter
caritatem nostrę, ut diximus, & suscitatus rursus ad vitam ob iustifi-
cationem nostrę, ut nos ad iustitię vitam resurgeremus. Pecca-
tum enim in nobis mortis est, iustitia autem ex fide causa est vi-
tę. Adhuc ergo a nobis CHRIS TVS morte sua peccatum, &
conuersione sua tradidit iustitię, ut quemadmodum ille reui-
uit in corpore, sic nos in spiritu ad iustitię vitam reuiuifcamus. Quod
etiam dicit Apostolus: Ve mortui peccato, inquit, iustitię vi-
tam. Hęc enim virtus est fidei nostrę in Deum per IESUM
Christum, ut si crediderimus datum eum a patre, & donatum
nobis morte sua in nobis causam peccati perimeret, ipsi nos
quod peccatum in nobis interimeremus. Rursus si fidem hanc
interimeremus, suscitatum eum a Deo patre suo, postquam mor-
tuo applicato pro nobis affectus esset, & in vitam nouam, deim-
perque immortalem fuisse restitutum, etiam nos cum eo in
vita vitam eiusdem beneficio DEI confurgeremus, non il-
lum tantis pristinam, quam prius abieceramus sponte CHRIS-
TVS conuincentes, sed in eam iustitię vitam, quę cum Deo,
& cum immortalitate semper est coniuncta. Suscitatus est ergo
propter iustificationem nostrę, id est, ut nos fide suscitaremur ad
vita vitam. Non enim erat satis, mortuos esse peccato, ne-
que ad vitam Dei beneficentia erga nos postulabat, sed illud
quoque iudicium nostrę a Deo nobis impetrauit, ut per exurrectio-
nem CHRIS TVI in ipsa Dei iustitię perpetuam vitam viuamus, in
quę nobis nostra fidei Abiæ, ut spiritus corpori, & veritas imagi-
ni repositę cernitur, siue adeo potius longę antecellere. Ille
enim corporis, & carnis vitio iam inhabilis ad generandum per
semetipsum est adeptus, ut in eo membro reuiuifceret quod gignen-
dum habet. Nos in ea animi parte propter carnis vitium mor-
tuis, quę iustitię & veritatis & diuini luminis particeps est, vim
in se continet noscendi, & imitandi DEI, ac se ad eum
per spiritum applicandi per suscitationem CHRIS-
TVI in ea parte ipsa, & in verę rationis lumine creden-
do, fidendoque reuiximus. Atque ut ille sterilitatem
terram, fecunditatem est assecutus, sic nos peccatum
interimus, & iustitię sumus nati per fidem, quam in
Deo

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Deo suscepimus ex morte, & resurrectione Domini nostri I. Christi.

IUSTIFICATI igitur ex fide pacem habemus ad Deum per Dominum nostrum **IESVM** Christum, per cuius introductionem habuimus fide in gratiam hanc, in qua sumus, & gloriamur in spe gloriae Dei. Neque solum hoc operamur in oppressionibus, scientes, quod oppressio toleratur, tolerantia autem probationem, probationemque spes autem non frustratur, quoniam amor Dei est in iustificationibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis.

POSTquam de fide, & vi fidei multa, & magna sunt dicta, nunc se confert Apostolus, ut statum nostrum in fide manifestum cuiusmodi sit, ostendat: cuius verborum sententiam placeat intelligamus, illud **CHRISTI** mysterium, de quo ante dictum est, in memoria est habendum, per quod per ipsum in hanc fidem **CHRISTI** potissimum consistere in eo, ut in multis tribus bonis Deum unum, & ipsius Dei praeimia totum nos habeamus, quod mysterium quidem impletur suis Christi. **Qui** enim huius caelestis vere mysterij vim mente percipere non poterunt, hi sunt, qui per fidem **CHRISTO** in carcerem detentati, in animo, & virtute ad iustitiam cum eodem faciente, non qualemcunque iustitiam, sed illam gerentem iniquam naturam summi Dei. **Hi** ergo tales fide iustificati pacem habentem Deo. **Hostem** enim Dei ipsi in se interemerunt, carcerem perire non poterunt, per quam rectoribus mundi & tenebrarum hanc iniquam naturam militiam sacramento erant obstricti, quodammodo in Deum tumeliam vivebant, cum accepta ab eo naturae & carceris beneficia non ad agendas illi gratias, sed ad contemptum & indignam nominis eius conuertebant, hoc peremptorio Dei beneficio nullo alio modo, quam per **CHRISTVM**, & **CHRISTVM** fieri potuit, eadem fide iustificati per ipsum Dei filium eam in gratiam sunt reconciliati. Ideoque ait Apostolus, qui iustificati iam ex fide pacem habemus erga Deum per Dominum nostrum **IESVM** Christum. Neque pacati solum, & in carcerem cum Deo copulati, sed per eundem **CHRISTVM** Deum nostrum in hanc quoque gratiam fide peruenimus, per ipsum, & introitum nobis aperiente **CHRISTO**, in gratia insistentes, firmis quoque in ea vestigiis constituti effectum, utque extollimus in spe gloriae Dei. Non solum in spe, sed in Deo reconciliati sumus, ut nihil ab eo iam peccati, & iniquitatis extimescere debeamus, sed introitum ab eo per gratiamque speremus, qua spe vivimus laeti, & ut a peccato

... in spei obitare videantur, quæ ex mundo damna multa in-
 ... existunt, quæ vulgus mala esse arbitrat, ne-
 ... cum hac Dei amicitia, & spe celestis gloria con-
 ... posse, responsione his Apostolus occurrit, exemplo
 ... certaminibus inducto, in quibus qui se ad
 ... pugilatum apparant, non antequam exercitatio per-
 ... sitim, & per labores corpore sudorem & pulverem,
 ... ferre, tolerareque didicerint, ad victoriae spem
 ... idonei, sic nos, inquit, non solum extollimur spe,
 ... futuri sumus participes, sed in illis quoque
 ... gloriam nostram ponimus, quæ nos vndique
 ... premunt, probè scientes, quod oppressio, atque
 ... tolerantiam in nobis confirmat, tolerantia autem effi-
 ... Vbi enim perferre & tolerare didicerimus, tunc
 ... habemur, neque à cæteris tantum, sed à
 ... nobis quoque ipsis. Ipso enim experimento percepimus esse nos
 ... fortes. Porro autem ipsa probatio
 ... in nobis excitat, magis nos Deo etiam futuros
 ... fidem, constantiamque in rebus molestis, ad-
 ... Quæ spes profectò nobis penitenda non
 ... ab ea, non decipimur, non illa nos ne-
 ... quando certus, & fidelis sponfor il-
 ... quem totis cordibus hausimus, &
 ... in nos per Spiritum sanctum, qui ab
 ... nobis datus est.

Hic Iustus, amoris huius, inquit, vel diuini erga
 ... Deum, ex quo spei nostræ veritas demon-
 ... Spiritum sanctum
 ... non occulto solum afflatu, sed
 ... linguis singulis eorum
 ... Spiritu sancto certi sunt facti spem
 ... suam nequaquam irritam,
 ... Non enim tantum habuerunt ne-
 ... & tanquam manu contrecta-
 ... summi Dei
 ... Spiritum sanctum
 ... Nobis verò, qui in hoc
 ... cupiditatum
 ... cupiditati ipsi
 ... aut quo-
 ... à

Z 27 2.
 plerq.

plerisque sanctis viris asseritur amore hunc nobis, & patri-
 simul sanctum in baptismo infundi, non mihi fatidice, qui-
 pe multos qui videam sacramento illo initiatos, nec tamen
 tamen erga Deum, nec spiritus sancti ullius participare
 TYM HCO rem quaris Iuli cognitione dignam, hoc ipso
 ipsum sane acutè conspicitur, in quo percontandi ratio
 idonea sit. Facile enim habere quis possit, ubi Apollonius
 nitur valido velle quasi argumento corroborate sperantibus,
 quòd vacua, & inanis ea esse non possit, illud praecipue
 firmando ponere, quod non minus ipsum alia commone
 egeat, & iure quoque illud adiecisti, si Apollonius ipse
 sanctus fuit apertè datus, ut dubitare non possent, immo
 dem, qua illi conditione ad cognitionem tantum benevolentia
 catos, quorum imbecillitati consulendum etiam fuit, ut a
 Paulo argumenta ponerentur, quae non in praedicta
 verum etiam ad posteros vim comprobandi, & confirmandi
 quis fortè labafceret, essent habitura. Verumtamen ut
 eundem ipsum confugientes, quod in omnibus sermone
 cilibus quaestionibus conuenit a nobis fieri, ipse quoque
 tiam & bonitatem implorantes oramus suppliciter, ut
 Spiritu sancto, de quo loqui institimus, veritatem
 ostendens sensum horum verborum, & argumentum
 permagna est fidei, & spei nostrae confirmatio, prae-
 gnetur. Ac ut reuocem te sapius mi frater ad commemorandum
 mysterij fidei, quod est CHRIS TVS, de quo tunc
 dum locuti sumus, recordaris profectò vim totamque
 dei erga Deum nostram in eo consistere, si conceptus
 huius rebus nos totos in Deo penitus confiteremur, nihil
 que duxerimus neque experendum, neque bonum, nisi
 ab eo ipso nobis promissum, ostentatumque sit, quo
 pacto immittatur, & quemadmodum is certissimus sit
 futuros nos compotes caelestis à Deo gloria. Etiam si
 istud ipsum, quod mysterium fidei nobis, & C. a. 1. 1. 1.
 ipse enunciat negligenda esse terra bona, & appetenda
 stia, verioris est iam, & melioris spiritus, ac rationis, quae
 la sunt, quae mundo nos, & mundanis cupiditatibus
 eiant, ut cum ratiocinamur querendas esse opes, aut
 honores, expetendam ab hominibus gloriam, si hoc
 quod credimus ad caelum esse, & ad Deum solum
 dumque is possideatur, & teneatur, reliqua pro nihilo
 da, neque de mundo est, ut quod repugnans omnium
 rumque sit cogitationibus humanis, & spiritus tantum
 ille mundi multò praestantior, ipso primo statum
 G. 1. 1. 1.

Certe diuinius iam Spiritus incipimus esse participes,
 et certe homines existimari debeamus. Atque hæc sunt
 hæc, quæ nos ad plenam in Deum fidem, quem qui-
 busdam nobis baptisimus. Hoc enim sanctum, imprimisque
 sanctæ Ecclesiæ sacramentum obices eos repellit, & disijcit,
 ut ad sperandam fidem CHRISTI prauis imbuta opinio-
 nibus ipsa prius præstruxerit contumacia. Sed intrandum
 est. Sequitur enim alterum Spiritus sancti donum, quo
 nos in veteri scriptura in corporibus, & corporum actioni-
 bus figurata sunt, nos ad spiritualem intelligentiam transfe-
 runt. Qui enim aliter Rex perpetuus Dauid, regnum sempi-
 ternum, possessio terræ finem non habitura, templum semper
 habile, throni, ceterisque illi canentes æternam laudem Deo
 operatur nec intelligi, nisi ad spiritum, in quo solo est perpetui-
 tas, referantur? Quid valebit circumeisio, quid sabbatorum
 mores, quid illa ipsa fides in Abtaam, filiique eius Isaac im-
 molatio, si non horum omnium spiritualis intelligentia sit?
 Quænam quid singula commemorem, cum quæ in Iudæo-
 rum legibus germanisque voluminibus perscripta sunt, ad ean-
 dem omnia spiritus rationem accipienda sint, quod Iudæi ipsi
 non viderunt, et qui velo interposito impediabantur, illo ni-
 mitum quo Moyses legem illis promulgans os suum obtexerat,
 eorum velo in faciem ipsam legislatoris aspexit. Hinc se
 tibi donum à Spiritu sancto nobis tributum vi-
 detur? **M**ITTE vero, inquit ille, sed & insigne, & cer-
 tum, et iam ex his duobus indicis satis nosse valeamus, Spiritu
 sanctum à Deo nobis datum esse. **E**NIMVERO **I**VL-
 IANUS ait: Paulus dicat spiritum Arrabonem nobis da-
 tum fore bonorum, hoc est eorum, quæ oculis non com-
 prehendantur, sed sunt celestia, & immortalia, tametsi prin-
 cipio illam Apostoli, ædificatores Ecclesiæ CHRISTI in
 anima, & sonitu etiam acceperunt, ut sentire eum, videre-
 que possent, nam iocirco nos non sentimus, quod eum ocu-
 lis autem ceruimus, cum tamen in intimis nostris sensibus, hoc
 est in ipsa cogitatione, atque mente illius nobis vis perspicua
 sit? Nam quid est habere nos spiritum arrabonem futurorum
 bonorum, nisi quod cum sola spiritualia æterna sint qui spiri-
 tualia intelligat, atque optet, habere eum iam immortalita-
 tem arrabonem? sicut ad Corinthios scribens ait Apostolus: Et-
 iam qui sumus in tabernaculo gemimus onerati propterea
 quod volumus exui, sed superindui, ut absorbeat mortalita-
 tem. Qui autem fecit nos in hoc ipsum Deus est, qui idem
 dedit nobis arrabonem spiritus, ut ista ipsa intelligeremus vi-
 dere, quæ optamus. Et alio loco: Qui confirmat nos vo-
 luntate, quæ optamus.

Zzz 3 biseum

bificum in CHRISTVM, & vnix nos Deus, qui & cognauit nos, & dedit arrabonem spiritus in cordibus nostris ad Ephesios: In CHRISTO, inquit, speratis, & vobis dicitur verbum veritatis Euangelium salutis vestrae, in quo & certum obfirmati estis spiritu promissionis sancto, qui estis scripturae veritatis nostrae. Certè enim is, qui intelligentiam veritatis nostrae veram dat spiritus, cum idem etiam spem, & fidem illorum quae penes Deum sunt adimplendum, vult etiam nobis est accipiendus, vt sit idem spiritus, & doctor futurorum nobis honorum: quem Ioannes spiritus veritatis, eumque a mundo non posse capi affirmat, ita non cognoscit mundus. Qui enim quaeat nosse, cum ipse actus nihil omnino rationis cum mundo habeat, non potest abstrahat & auellat ab eo, ad superioraque pertrahat: quoniam mundus in suis terrenis sordibus iaceat obvolutus.

PLANE ita est Iulius, inquit, & hoc certè spiritus, quod accipiari nemo potest, altiores efficiuntur, quam vt in terrenis aut animi & mentis lumen, aut spei nostrae fructum desideremus. Quid IULI, inquam, cum illas eodem spiritu adimplentur virtutes, quibus comparatae illae, quae ex lege, & operibus sunt, vsque adeo sordidae, necesse est, vt propensius in vitij partem, quam in virtutis numerum propendamus, cum non ita suum cuique reddimus, vt nostrum non, ita sumus benefici aduersus amicos, vt inimicis non, immur, non sic fauimus, & suffragamur optatis ceteris, vt dignitatem, & commoda, & fortunas nostras pariter habemus, sed diuino illo genere iustitiae per fidem CHRISTI conati, atque repleti, quò proximè accedimus fructum ipsius Deum in iuuando, benigneque faciendo pariter conuaducimus, quibus cum quippiam agendum nobis, & committendum sit, cum rem, operam, fidem, consilium, auxilium, remque nostram inimicis aequè, atque amicis pariter educimus, cum omnia agimus salutaris ceterorum causa, minime minime ad nos, sed ad Deum ipsum cuncta referimus: cum humanas curas & sollicitudines rerum innumerabilium, quae mundi actus hominibus affert, nihil animo committimus, nisi omni motu, tempestateque fortunae tanquam inter firmos puli firmi, atque haerentes in spe Dei consistimus: cum agerimus, sic viuimus, sic proximis exempla nostrae erant, ut pra nobis feramus speciem non terrenorum hominum, sed aeternalium quodam modo deorum. Itane tot, ac tanta ceteris consuetudinemque naturae Christianae mentis miracula, quae profectò appellanda illa sunt, absque manifesta Spiritus sancti infusione patrarì posse a nobis ac effici credendum est: quae natura

...um habere etiam videntur, clariusque præbere documen-
 tum potentie, & benevolentie summi Dei erga nos, necnon ve-
 ritatis fidei eius, quam profiteremur, quam si mortuorum corpora
 non reuocarem. Siquidem longe potentius est, & maiore
 ratione dignum, vniuersam hominis naturam peremptam
 de principio in patre nostro Adam, & tot annorum mil-
 libus terram desolatam ac consepulcram excitare subito ad cœ-
 lum, & ea corpora spirituales reddere, quam vita defunctos fa-
 cere renouari. **EST SANUS**, inquit. Et vero ista mi frater mi-
 sericordiam aperient aliquanto etiam euidentiorum ex his esse no-
 tum, quam fuerit ex igne, atque flamma Apostolis, Spiritus san-
 ctificationem. Et si illi quidem omni ratione illum hauserunt, &
 vniuersam, quam nos, multo abundantius, sed ille ignis tunc, &
 flamma & splendor illis datus est, vt quem admodum qui ædificiū
 soluit destruit, & fundamentum ipsi operis explorant, & in-
 terrogant, quod deinde eorum freti fide, ac diligentia qui succe-
 dent, constant extructionis firmitati, sic primæ illi ecclesiæ fun-
 damento operis eum iaciebantur, inspicienda data sunt, vt de
 operibus illis omnibus modis fuisset compertum, id post-
 eam non dubio acciperemus. **AT QUI** I VI I de his potissi-
 mus veritatis & potentis loquitur Paulus, cum Galatas de-
 hinc in susceptione legis, in cuius fuerant ritus, & obseruan-
 tia fides apostolis inducti. **Qui** igitur, inquit, suppeditat vo-
 bis vitium, & operatur virtutes in vobis, ex operibus legis, an
 commendatione fidei id facit? Dum enim manifestum, & com-
 mune pollicium ponit virtutes eas, quibus exornantur, qui auscul-
 tant hinc, de his profecto virtutibus loqui est existimandus, quæ
 docentem faciunt ipsum in semetipso, quam in vllis extraordi-
 nariis operibus & factis admirabiliorem: quanquam, vt dixi,
 nihil extra ordinem sit, quam in corpore, carneque humana
 Deum habere ita coniunctum, vt in omnibus dictis, atque fa-
 ctis diuinae semper virtutis imago ex nobis effulgeat, quas nimi-
 rum vultus, cum se ad fidem Christi Galatæ contulissent, erant
 circueunt, vt continentes, vt probi, vt æquanimitate præditi, vt
 inuicem, damnorum, contumeliarumque tolerantes, vt à mū-
 di, & fortunæ præmijs, honoribusque omnibus ob amorem CHRIS-
 TI facile essent disuncti. Quarum quidem virtutum ne ymbra-
 quidem, aut simulacrum aliquod expressius poterat lex in mori-
 bus cuiusquam, auimoque formare, ad quæ tum quidem legē, cum
 transferret Galatæ, præclaram illam Christi, & fidei ædificatio-
 nem destruebant, vimque diuinæ iustitiæ, quæ homines in cœlum
 erigit, & ab omni seruitute animos liberat, sub legem rursus &
 præcepta legis subiiciebant, vt fierent seipis eo pacto infe-
 rent. **Ex**co **IV** reprehensi ab Apostolo, & tanquam amentes

castigari sunt, inquit. **QUARTVM** restat adhuc, inquam, quod
 palmarium, quo spiritum iam sanctum in igne & flamma
 as, largumque ex eo lumen ad hanc Pauli indicandam illu-
 damque sententiam tuo arbitratu derives. De amore ipsius
 quem erga Deum sic toto corde concipimus, ut existeret
 ter, & in omnes deinde proximos etiam redundet, nihil aliud
 nobis gratum, neque iucundum finat, quod non sit Deum. **VI-
 ro** ideo Deum ipsum amamus, quod speremus, atque
 mus ab eo terra bona, liberos, sedes, domicilia, fortunas, &
 nuos agrorum fructus in pace, atque otio fruendos. **VI-
 religio** est Iudaorum propria, ob eam causam colunt Deum,
 ut ipsis bene sit, & ipsorum liberis in his utique rebus, qua-
 colunitatem, & commoda mortalis vite spectant. **VI-
 amore** in Deum ea gratia accendimur, ut cum hic ad volunta-
 nostram vixerimus, animoque & cupiditatibus vixi fuerim
 obscuri, nec quicquam nisi terrenum, & carnale cogitaverim,
 tum demum freti Dei misericordia, per quam peccata nostra
 ignoscendum facilis est, ita cœli præmium ab eo expectemus, ut
 quicquid in hac vita nobis iucundum, & suave habendum est, illa
 postea in cœlo & in altera illa vita nobis represententur. **VI-
 differens**, quod tum futurum sit sempiternum. Ad hanc
 neis, & hac huiuscemodi beatitudinem Maumetha
 tenta est, hoc deterior etiam, quam Iudaorum, quod
 Moysis lex a corporeis, & externis obseruantijs
 procedebat ad spiritualia. **Hæc** cum in spiritualibus
CHRIST auxilio positam se comperisset ad carnem, am-
 trò reuoluta est. Verum, ut dicebam, nos non ob haberi Deum
 amamus, & colimus, quod in his, que extra ipsum nosque sunt,
 indulgentiam ipsius experiamur, ac benignitatem, sed
 ipsum, inquam, per se diligimus, ipsum appetimus, ipsum
 mus, neque est in cœlo, neque est terra, neque in voluptatibus,
 neque in magnis honoribus, neque in bonis alijs quicquam, ut
 ius flagremus studio, præterquam ipsius Dei. **Hic** amor in nobis
 atque hæc in cordibus nostris charitas ubi accenditur, cum
 non intelligat conuersio more naturæ molesta fore nobis, que
 vulgo sua via ducuntur, & que aspera cæteris, nobis perueniunt
 ut quod Paulus hic ait in oppressiōibus, omnibusque
 modis gauisuri simus, & de nostris damnis, calamitatibusque
 riatur. **EA** RE QUIDEM, inquit **IULIUS**, quod tum
 me locum occasionem que habituri sumus approbandam
 no Deo nostræ erga eum fidei, eximiaque voluntatis. **Ex**
 frater, mecum ipse, & cum animo meo reputans agros
 sese habere, ut tu dicis, ut cum ad hunc gradum fidei perueni-
 rimus, qui amoris, & charitatis totus est, cum sentiamus

hominem habitare iam amplius, sed Deum, siquidem maiore
 merito omnia tunc agimus, quod pro humanis viribus. **Q**uid
 enim sit, inquam, cum & dimidium nostri tum penitus extin-
 ctum sit, atque adeo multo maxima potius pars, quantum scilicet
 nobis mortale, & caducum ad terram conuersum est, & in eius
 locum futurum, quod est caeleste, & sempiternum? Etenim quod
 inordinatum est in nobis, quod auarum, quod elatum, quod con-
 tumax, quod infidiosum, quod voluptati, molliciei, cupiditatiq;
 addictum, tunc euaneſcat totum necesse est, quibus quidem ex
 peccatis plurima ferme natura hominis constata est, atque ex his
 constat illud autem modicum, & nobile, & de caelo originem du-
 cant, quod plerumque oppressum, & redactum in angustum coar-
 ctatur, quod vendique & a cupiditatibus premitur, & catenam
 perhibetur illo in Deum amore excitatum, atque adiutum, vim
 quae ipsam de caelo nactum abruptis, aut liquefactis captiuitatis
 vinculis, non in libertatem sese modo, sed in imperium etiam
 mittit, imperium autem eiusmodi, quo & reliquas partes ani-
 mae eandem secum erga Deum affectum trahat, & ipsum terre-
 nitatis iam deinde tanquam ad se minime pertinentibus nulla
 ratione moueatur. De quo amore, & charitatis dono Paulus
 ad Corinthios amulantes inter se maiora charismata, illudque
 perfectum linguarum excellere existimantes: Sectamine, in-
 qua meliora charismata etiam praecellentem vobis viam osten-
 dit, charitatem, sine qua reliqua omnia dona Spiritus
 facti mortua sunt. **A**SSENTIO, inquit, & certissimum habeo,
 cum ad hoc studium amoris aduersus Deum peruenerimus, ni-
 hil esse, quod nobis a fortuna metuendum sit, nihil, quod ab in-
 felix hominum, aut violentijs formidandum, maximumque hoc
 esse caritatem intelligo Spiritus sancti intra nos tabernaculum
 facti ad commemorandum statuentis, cum aerumnas, & labores, &
 reuolues asperas non modo sine ulla necessitate, sed cum letitia
 etiam ferimus, & cum voluptate. **Q**uemadmodum de Aposto-
 lo scriptum est, discessisse eos de conspectu concilij gaudentes,
 quoniam digni habiti essent, pro nomine IESU contumeliam
 prosequi. **I**AM VIRO IULI spiritus iste, de quo iam dudum lo-
 quimur, si sine videtur praestantior esse, & melior, quam is, qui
 non affluere in terrenis curis retinet occupatos, an illum tu for-
 tasse hinc anteponis? **E**CONTRA anteponam, inquit? **I**am
 ista esse sententia, quid me fieri posset amentius? **N**EMPE
 tu e o illum, inquam, qui nos ad caelum & spem aeternorum bo-
 norum semper vocat, digniorem, & potiorem, & diuiniorem esse
 spiritum arbitrare, quod cum, cuius hortatu & monitis spei nostrae in-
 ter omnia subiecta ponimus? Non arbitror, inquit, sed intelli-
 gopro. **E**RG O veniorem etiam, nisi tu sine veritate praestare ali-
 quid

Zzz 5 quid

quid alicui, & dignius esse existimas. **M**INIMUS, inquit ille, pro
 contraq; habeo hoc potius constitutum, cum mendar, & fallit
 quicquid est, infirmum id semper, & ignobile, fordidumque est,
 nullam ibi praesentiam neq; dignitatem esse vbi non sit veritas.
 Si ergo spiritus iste ex mundo non est, & est praesentior nobis,
 quam ille mundanus, ac veritatem omnem in se continet, non
 aperit nobis fidei **C**H R I S T I mysterium, mundumq; pro
 derelinquamus, hortatur, cum corporea, & terrena illa veritas
 spirituales nobis intelligentiam conuertit, cum diuinitatibus
 nos exornat, cum amore in Deum totos rapit, nequaquam
 est pertimescendum profectò, nec vel minimum dubitandum,
 quòd spes nostra nos fallat, quam reposuimus in bonitate, pi-
 etate & clementia summi Dei, nos esse illum videlicet in praesentia
 fidei nostrae, & ipsius gloriam assecuturos, cum praesentior
 amor, qui in Deum nos inflammat, vnus sit, atq; idem cum Deo
 amore aduersus nos, in eodem enim spiritu sancto, qui & amor
 Dei est, & ipse Deus, in cordibus nostris inhabitante, & benevo-
 lentia Dei erga nos ostenditur, & nostra inflammatur erga ipsum
 Deum voluntas, ita tamen vt nostrum hoc ipsum Deum quòde-
 mamus, ab ipso amore in nos Dei profectum sit. Ille enim amor
 plurimum nimirum, & maxima amoris sui indicia ostendit. Ille
 sutes nobis dedit, ille veras intelligentias, ille animi motus ad
 perferenda aduersa, ille etiam quo nos sibi alienos, atq; ab ho-
 stes in gratiam secum conciliaret, filium suum vnigenitum in mun-
 dum misit, qui demonstraret nobis ad immortalitatem nos, &
 beatam vitam ostenderet, non in mundi delictis, & peccatis
 nobis, sed in sola fide erga Deum positam esse, quibus de recon-
 decamus, quid loquatur Apostolus.

AD H V C enim Christus cum essemus imbecilli, temporis
 portuno pro impijs mortuus est. Vix enim pro iusto quiquam
 morietur. Nam pro bono forte quisquam audcat mori. Consi-
 mat autem suum amorem in nos Deus, quòd cum ad nos peccato-
 res nos essemus, Christus pro nobis mortuus est, multo magis
 magis iustificati nunc in sanguine ipsius seruabimur per ipsum de-
 ira. Si n. hostes cum essemus, reconciliati sumus Deo per mortem
 filij eius, multo magis reconciliati seruabimur, in vita ipsius, per
 hoc solum, verum etiã gloriam habebimus in Deo per dominum
 nostrum Iesum Christum, per quem nunc reconciliationem ce-
 cepimus.

REVERTITVR Paulus ad id, quod ante dixerat, quòd nunc
 ex fide iustificati cum pacem habeamus erga Deum sperare pos-
 sumus aeterna bona, atque ita sperare, vt cetero illa expectemus.

...se habere ex amore in nobis Dei, & ex ipso spiritu sancto
...erat, nunc alijs argumentis ex CHRISTO, & CHRIS
... morte, ipsoque Dei amore erga nos idem vt comprobet,
...ceditur, singulis penè verbis arduas multorum quaestiones
...mans, & dubitata dissoluens. Erant enim qui se opponerent,
...nem perentes, cur non ante CHRISTVS ad hominum ge
...re commendandum venisset. His respondet Apostolus, quia era
...im be illi, neque tantum mysterium ferre adhuc poteramus,
...quos quidem hominum genus tanquam homo vnus primis
...poribus aetatis suae lacte, non firmo cibo nutrirī necesse ha
...beoq. fuit non Christus populo Israëlitico, sed lex lata, quae
... lactis in eo alendo gereret vices. At cur nunc venit potissi
...mā i quia tempus opportunum affuit. Vnde istā huic temporis
...opunitas: huic est quaestioni alijs in locis ab Apostolo re
...sponsum, quoniam hoc praecipue tempore omnibus omnino ho
...minibus in foueam interitus propter peccata delapsis magis eni
...dei omnipotentis gloria, & praestantius erga nos beneficiū.
...si idcirco datum nobis fuit, vt probiores, & iustiores, &
...magis dediti redderemur, eo potissimum tempore decuit
...de, & quo magis gratum nobis, & magis necessarium illud be
...nificium accideret. At quo pacto si hominum genus tunc maxi
...operum, obrutumq. peccatis extitit, potuit esse idoneum, &
...ad capiendum mysterium Dei? Hoc enim praeterea etiam
...posse opponi, cui nos quaestioni respondemus, quia tunc
...libis ipsum diffidens de tota spe salutis suae, habuit necesse
...D. N. I. C. confidere, quae est fidei, & mysterij propria iam vir
...que Euangelij potentia, per quam vnā salui esse possu
...ad declarationē, & ad Apostoli verba veniamus, qui
...exaggerat indicia benevolentiae Dei erga nos, quod pro
...m filium morti, vt liberarentur ipsi, tradidit, quibus si adhuc
...que eo indulsit, vt filium suum vnicum mori pro eis
...quod eos secum redigeret in amicitiam, nunc amicis factis
...modo perpetuam salutem, sed ne gloriam quidem suam est
...degeneratus. Atque haec quidem in his verbis est sententia, si pro
...am, si pro hostibus, si pro peccatoribus filium Deus in
...morem dedit: multo nunc magis eodem erga nos amore indu
...pro fidelibus iam, pro iustis, pro amicis, non id modo est da
...ut, vt ab ira tuti simus, hoc est, ab ea poena, quam iratus Deus
...peccatis nostris potis est infligere, sed vt vitam etiam filij sui il
...tam iam immortalem, & non terrenam, gloriamque suam conse
...namur, idque per eundem D. N. I. C. qui sicut nobis cum Deo
...conciliationis fuit author, ita erit vitae, & gloriae impetrator.
...nam quod interpositū est (Vix enim pro iusto quisquam moritur,
...nam pro bono quis forsitan audeat mori) sensum istum habet, vt
...chari

charitatem CHRISTI magis expendamus, inquit, qui pro impijs, & pro hostibus in mortem se dedit, ex communibus enim hominum sensibus, & affectionibus aestimemus, inter quos qui pro iusto volens mortem perferat, nullus fere inueniatur, ac pro bono fortasse quis eam audentius subeat. In quibus verbis vix vni, iustus impio, bonus hosti redditur. Sed qui pro iusto tantum inducat mori, nemo reperitur: pro bono aliquo, pro filio pater, amicus pro amico, seruus pro domino, quod aliter, pro quibus morimur, ita amore & affectu cordis propendimus, ut bonum nostrum in illis sit. Pro iusto autem mori, in quocumque tantum nostrum sit, non amor praetera etiam, neque mi insignis affectio prorsus inauditum est. Christus ergo non neutrum extitit (nam & nobis antea nos impij, & ipsi hostes eramus) cum est mortuus pro nobis, novam profectò quandam, & omni inauditam tempore vim amoris erga nos, in Deo patre suo & in semetipso ostendit. TYM IVIVS: Moueor, inquit, quanto vehementer, cum ista ex te mi frater audio, quae cum laetitia mihi maximi omnium doctoris magnitudinem mentis, admirabilemque scientiam, tum beneficium omnipotentis Dei, bonitatemque, & patientiam Iesu Christi ante oculos ponatur, tam praclare extare video, quod tu ante promiseras, si quis in praesentius inspexerit, diligentiusque Evangelij doctrinam haereditatemque contemplatus, nequaquam cum villo tempore de fide Christi dubitaturum. Ita illustis, & perspicua versatur mihi ob oculos vestra veritas, multisque multarum quaestionum, & difficultatis ferulis per te mi frater, vel per eam potius, quae tibi carissima est in Domino Deo facultatem liberatus sum, qui & si non me illi quidem vel tantulum mouebant, ut vllis Ecclesiae in decretis habitarem: in eo tamen erant molesti, quod eos saepe, quibus cum disputabam, cum haec ipsa illi, & alia non pauca obijcerent, per quae lumini, & veritati fidei tenebrae ostendi quasi videbantur, non poteram, sicuti quidem cupiebam, ea refellere. Nunc aduersus illos, & contra omnes praeterea calumniantium arguit egregie armis spiritualibus instructus, nullum certamen detur, ceptus pro veritate tuenda detrectaturus sum, nullius vim ingentem formidaturus. Illud tantum doleo, quod ad nos credentes non peculiariter pertinet, ipsumque ad me impijs, etiam qui in hac fide Christi nati, qui tanti mysterij participes, & confectores, tanto veritatis lumine simulatque prodiumus in vitam, per baptismi sacramentum illustrati fuimus, in eamque forma diuino munere vocati, ut supra hominis naturam ad societatem, & similitudinem ipsius Dei adiungere nos queamus, quam nos ipsi Deo gratiam aut quod pietatis studium referimus? adhaec multo maxima nostrorum pars ferè nunquam, nos vero nullatenus

... & acutiores reliquis volumus esse, sane quam perraro in
 cogitationem devenimus, ut statuamus nobis pie, & caste, &
 iure esse vitendum? quod tamen consilium quasi volucere vni-
 versis ecclesiter a nobis sinimus auolare, & cum sana mente eius-
 dem qui piam decreuerimus, non esse nobis a Deo, & a spiritu
 sancto discendum, repente euestigio alij facti in id ipsum
 pronipimus, quod fugere meditabamur. Quid est hoc? quæ
 mentis? qui animi error? quæ mentium caligo? Cur amor eiga
 fratrem nostrum, quem certe non inficiamur, in cordibus habere,
 & beneficiorum ab eo acceptorum memoria, cur fides, cur spes,
 & diuinum illud vite beatæ præmium, regniq; cælestis, ac sem-
 per æternæ expectatio nos continere in officio non potest? Tantum
 ut ipsi valeat, quæ circum nos est inducta caro? Hæ terrenæ in-
 dunt tantum habent virium, ut me sæpenumero omnem cum
 deositationem habere meditantem è caelo ipsæ deducant, atque
 eliciant, cupientemque herere mentis, fideique complexu, in
 Christo Iesu meo, proturbent inde tamen, diucllantque a beata
 caritate, & ad inquinatas ac sordidas detrahant cogitationes? Hæc
 quæ error, nec ista ingenij, scientiaque facultas, quæ nobis id-
 eum Deo donata est, ut ad eum facilius, amantiusque acceda-
 mus, recidat in contrarium fraudique nobis potius sit, qui quod
 piam uellegimus, hoc & offendimus grauius, & magis iure ple-
 nitur. **N O T A** o r o t e, inquam, mi frater humanæ nunc sta-
 tionis conditionis desere, qui sic facti sumus, ut nequeamus in
 hac vita illo a nobis pacto carnis molestias excutere: quippe il-
 le nobis natura agnata sunt, diesque, & noctes viuunt no-
 bis, motusque eiusmodi habent motus, ut non solum rationi
 obtemperant, sed ne Dei quidem voluntati sint obtemperantes. Est
 enim nobis comparatum ab ipsa natura perpetuè aduersus nos-
 trum ipsos certamen grauiusq; & laboriosa dimicatio, cum ut Pau-
 lus ait. Concupiscat caro aduersus spiritum, & spiritus aduersus
 carnem, in qua assiduitate pugnandi aliquando carnem superare
 non poterunt. Illam quidem Dei, & nostri prodicionem nefa-
 riam refrigere debemus, ut ne carni spiritum subijciamus volen-
 tes, quo profectò nihil foret perfidiosius. Quod si mente, & vo-
 luntate perpetuè cum Deo erimus coniuncti, quemadmodum
 recentis momentibus etiam si hostis volitet in suburbijis, spes tamen
 salutis adhuc firma est, sic nobis hærentibus in ipso Deo quam
 vehementer, & subiti cupiditatum motus possunt interdum nos
 quidem affligere in terram, capere autem, abducereque in serui-
 tutem non possunt. Ad eam enim ipsam Dei gratiam, è qua pau-
 luper excidimus, dono illius misericordie cito restitumur. Ita-
 que imagine similitudinis quadam, si tamen est fas ista sic pro-
 ceptæ, & diuinis assimilare mortalia, Christus ipse quoque in arce
 patris

patris sui, folioq; omnipotentis Dei nihilominus peruenient ad carnem accipiendam inter homines de lapsus est, qui quidem omnium hominum nullos vnquam eius motus, nullas omnino carnis illecebras sensit repugnantes Deo & rationi, fuit hoc diuina in eo natura, & sine patre generationis proprium, ad quem nos facultatem non possumus aspirare. Sed nunc ut fieri opinionam ad vesperum iam inclinat dies, & ista ipsa de qua dudum loquimur, ad curam sui nos inuitat cato, concedendum est, maiorq; nobis fidei nostrae, qui illam alendam, tutamque suscepimus, quam illius iniuriarum ratio habenda. Cuiusmodi erendie, quando festi dies sunt, persequemur reliqua. Nunc tamen bulemus paulisper si placet, animumque ab hac securitate relaxandi relaxemus.

LIBER SECVNDVS.

MAGNA nobis agredientibus ad hanc rationem exercitacionemq; de Deo, & de diuinis rebus factis, atq; tractandi, proposita spes fuit, nos nos oportere modo, quod a Deo accepimus, nec cognoscere, & optimarum, si quam eiusdem Dei beneficio obtemperamus, eius ipsius, vnde ista profecta sunt, honorem, & laudem quanto animo conuersuros, sed ceteris etiam affectionibus rebus, quae multa saepe, & varia nos a rectis consilijs proturbant, multosque, & cum bona ratione concordiam esse repugnantes, & cogitatio nostra nos certe non fecerit, si venimus, & voluntatem habere in potestate, sic etiam imperare facili ceteris animi partibus potuissemus. Nam cum ea, quae sunt eorum, & voluntatis in nobis, ita iam pridem Deo per nos elicta sunt, ut firmiter in eo haereant, nec videantur vlla vnquam vi inde se dimissura, illam alteram partem insidam, & turbulenciam, quae in affectionum varijs permotionibus consistit, sic cum alijs saepe, & vero in hoc ipso munere, officioq; scribendi, incertam, & quaeque experimur, ut nomen optimi, & charissimi fratris, quod nobis sumpleramus ad animi iucunditatem per eam nobis conuersum sit ad dolorem. Labefactaui enim animum meum, & de constantiae statu conuellit illius nobis adempti, eteque membra, quae hoc etiam acrior remansit in nobis, quod graues morbosus, & post mortem eius secuta tempora saepe numero me conuenerunt, quantum mihi in illo opis, atque subsidij ad ceteros fortunae motus fuisse ablatum. Non enim profecto me conuersum quid in eo, neq; usitatum amisimus, sed cum summum illud re-